



Ո.ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ

**ՖՐԱՆՍԻԱՅԻ ԵՎ
ՍԵՃ ԲՐԻՏԱՆԻԱՅԻ
ՆՈՐԱԳՈՒՅՆ
ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ**

Երևանի Վ.Բրյուսովի անվան պետական լեզվաբանական
համալսարան

Ռ.ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ

**ՖՐԱՆՍԻԱՅԻ ԵՎ ՄԵԾ ԲՐԻՏԱՆԻԱՅԻ
ՆՈՐԱԳՈՒՅՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ**

Երևան
Լինգվա
2006թ.

ՀՏԴ 944 (44): 942(410)
ԳՄԴ 63.3 (4Ֆր) + 63.3(4Մբ)
Գ 479

Հրատարակվել է Երևանի Վ.Բրյուսովի անվան պետական լեզվաբանական համալսարանի գիտխորհրդի երաշխավորությամբ:

Գ 479 Գևորգյան Ռ. Ֆրանսիայի և Մեծ Բրիտանիայի նորագույն պատմություն. -Եր.: Լինգվա, 2006, 135էջ:

Գրախոս՝ ՀՀԳԱԱ Պատմության ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող պ.գ.թ. *Երվանդ Մարգարյան.*

Խմբագիրներ՝ ՀՀԳԱԱ Պատմության ինստիտուտի գիտական խմբի ղեկավար, պ.գ.դ. *Է.Պանիեյան,* ԵՊԼՀ –ի հայագիտության ամբիոնի դասախոս, բ.գ.թ., դոցենտ *Լ.Փարենուզյան.*

Գ $\frac{0503000000}{0134(01) - 2006}$ 2006թ. **ԳՄԴ 63.3 (4Ֆր)+63.3(4Մբ)**

Զեռնարկում համառոտ շարադրված է Ֆրանսիայի և Մեծ Բրիտանիայի քաղաքական և սոցիալ-տնտեսական նորագույն պատմությունը: Այն համապատասխանում է ուսումնական պլանով նախատեսված համապատասխան դասընթացին ներկայացվող պահանջներին և օգտակար կլինի բոլոր նրանց համար, ովքեր հետաքրքրվում են Ֆրանսիայի և Մեծ Բրիտանիայի նորագույն պատմությամբ:

ՖՐԱՆՍԻԱ



ՔԼՈՒԽ ԱՌԱՋԻՆ

ՖՐԱՆՍԻԱՆ 2-ՐԴ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԵՏՈՒ 4-ՐԴ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ժամանակավոր վարչակարգ: 4-րդ Հանրապետության սահմանադրա-իրավական ձևավորումը

Իշխանության մարմինների կազմավորումը ազատագրված Ֆրանսիայում գտնվում էր Դիմադրության 2 մեծ կուսակցությունների հսկողության ներքո՝ դըգոլյան, որը կոչվում էր Ֆրանսիայի ազգային ազատագրական կոմիտե /ՖԱԱԿ/ և Դիմադրության ազգային խորհրդի, որը գլխավորում էր Լուի Սայանը: 1944թ.-ի հունիսի 2-ին ՖԱԱԿ-ը հայտարարեց իրեն ժամանակավոր կառավարություն: Նրա գլխավորությամբ Ալժիրում սկսեց գործել Կոնսուլտատիվ ասամբլեա, որը միավորեց Դիմադրությանը պատկանող խմբերի ներկայացուցիչների մեծամասնությունը: Իսկ Ֆրանսիայի տարածքում ռազմական գործողությունների ավարտից հետո իշխանությունը անցավ ազգային ազատագրա կան դեպարտամենտների կոմիտեներին: Նրանք լուծարեցին վիշխստական վարչությունը և ստեղծեցին ազգային տրիբունալ և ոստիկանություն: Փարիզի ազատագրումից հետո դը Գոլը սկսեց ձևավորել պետական իշխանությունը: Ժամանակավոր կառավարության ստեղծման հետ մեկտեղ 1944թ. օգոստոսի 21-ից դեպարտամենտներում նշանակված պրեֆեկտները անցան գերագույն և մունիցիպալ խորհուրդների վերականգնման գործընթացին: Խոշոր քաղաքներում ժամանակավոր կառավարության ներկայացուցիչները դարձան, այդպես կոչված, «հանրապետության կոմիսարներ»: Օգոստոսի 28-ին դը Գոլը լուծարեծ Ֆրանսիայի ներքին ուժերը /ՖՆՈՒ/, իսկ հոկտեմբերի 28-ին՝ ոստիկանությունը: 1944թ.-ի հոկտեմբերին Ավինյոնում հավաքվեց ազգային ազատագրական կոմիտեների համագումարը /Գերագույն նահանգներ/: Նրա պատգամավորները ճանաչեցին ժամանակավոր կառավարության գերագույն իշխանությունը, սակայն մեկ պայմանով՝ նրա կազմի մեջ պետք է մտնեին «ներքին Դիմադրության» խմբերի ներկայացուցիչները, ներառյալ կոմունիստները: Բացի տնտեսական և սոցիալ ինֆրակառուցվածքի վերականգնմանը, ժամանակավոր կառավարության կարևորագույն խնդիրը սահմանադրա-իրավական բարեփոխումների նախապատրաստումն էր:

Քաղաքական դրությունը երկրում մնում էր ծայրահեղ ծանր: Պատերազմը պառակտեց ֆրանսիական ազգը: Պետենի կառավարության հետ համագործակցում էին պետական բյուրոկրատիայի մեծամասնությունը և ձեռնարկատերերի զգալի մասը: Վիշիստների ագրարային քաղաքականությանը աջակցում էին գյուղացիները, իսկ շատ զիվորական ներ հրաժարվեցին հետևել դը Գոլի կոչին և դուրս գալ վիշիստների դեմ: Ֆրանսիայի ազատագրումից հետո ավելի քան 190.000 ֆրանսիացիներ մեղադրվեցին կոլաբորացիոնիզմի մեջ, նրանցից 100.000 դատապարտվեցին ազատազրկմանը: Երկրի համար, որտեղ դեռևս պահպանվել էր միջին դասակարգը, որտեղ ամուր էին նահապետական ավանդույթները գյուղում, կաթոլիկ հոգևոր մշակույթի ազդեցությունը, այդպիսի փոփոխությունները ծայրահեղ հիվանդագին էին: Նրանք անկայունացրին էլեկտորատական դաշտը և ձևավորեցին նախադրյալներ կուսակցաքաղաքական սպեկտրի արմատա կան հեղափոխման համար, անկայուն բազմակուսակցական մոդելի ստեղծմանը: Դիմադրության մեջ ավելի քան 170.000 ֆրանսիացիների մասնակցությունը դարձավ կարևոր գործոններից մեկը, որը փոխեց երկրի քաղաքական կյանքը: Շարժումը մեծ թափ ստացավ ոչ միայն 1940թ. ռազմական աղետի հետևանքով: Հասարակական տրամադրությունը Ֆրանսիայում սկսվեց կտրուկ փոխվել դեռևս 30ական թվականներին: 3-րդ Հանրապետությանը մարտահրավեր նետեցին այն մասսաները, որոնք հակված էին գաղափարախոսական էկզալտացիայի: Նրանք պատրաստ էին ամենա ռադիկալ գործողությունների Հանրապետությունում բարեփոխումներ անցկացնելու համար: «Ազգային ճակատը» ցուցաբերեց, այսպես կոչված, «մասսայական քաղաքականության» պոտենցիալ, իսկ պատերազմի տարիներին այն ռեալ դարձավ:

Հետպատերազմյան Ֆրանսիայի կուսակցությունների մեծամասնությունը կապված էր Դիմադրության ավանդույթների հետ: Բայց դրանց գաղափարախոսական կողմնորոշիչները, ծրագրային դիրքորոշումները բազմազան էին: Այստեղ հատուկ տեղ էին զբաղեցնում գուլականները: Գեներալ դը Գոլը, որը փորձում էր պահպանել համազգային առաջնորդի իմիջը, չէր շտապում ինչ որ կազմակերպված ձև ավելացնել իր կողմնակիցների գործողություններին: Գուլականները քննադատում էին բոլոր փորձերը վերաստեղծելու «կուսակցությունների ռեժիմներ», ինչը, նրանց համոզմամբ, ֆրանսիացիներին աղետի բերեց: Դը Գոլը նախընտրում էր նաև առաջ չբաշել սոցիալ-տնտեսական վերափոխման լայնածավալ ծրագիր: Նրա գլխավոր նպատակը Ֆրանսիական պետության վերածնունդը, սահմանադրա-իրավական բարեփոխումներն էին ո-

րոնց արդյունքում կձևավորվի համակենտրոնացված իշխանություն: Դը Գոլիմ աջակցում էին բավականին տարբեր սոցիալական խմբերին պատկանող ներկայացուցիչներ, որոնք գնահատում էին «ազգի փրկիչի» հեղինակությունը և կիսում «Ֆրանսիայի վեհության» գաղափարը: Պարագոքսային ձևով գոլիզմը իր սոցիալական բազայով մոտիկ էր վիշխատական վարչակարգին: Բայց նրա համախոհների համախմբման համար ժամանակ էր պահանջվում: Կոլաբորացիոնիզմը՝ որպես ազգային դավաճանության խորհրդանիշ պետք է անցներ պատմության գիրկը՝ ազգային գաղափարախոսությանը տալով վերածնվելու հնարավորություն: Այն պետք է համախմբեր հասարակությանը այլ ոչ թե առաջ բերեր քաղաքացիական թշնամություն:

2-րդ համաշխարհային պատերազմը բարենպաստ պայմաններ ստեղծեց ֆրանսիական կոմունիստական շարժման ծաղկման համար: Կոմունիստները հանդիսանում էին «ներքին» Դիմադրության առաջատար ուժերից մեկը: Ֆրանսիական կոմունիստական կուսակցությունը /ՖԿԿ/ ժողովրդականություն էր վայելում: 1945թ. սկզբին ՖԿԿ-ի կազմում կար հինգ հարյուր հազար մարդ, 1946թ-ին՝ արդեն ինը հարյուր հազար մարդ: Կոմունիստական կուսակցության համար, որը պահպանել էր գործնության ակտիվ մոդելը, այս ցուցանիշը շատ կարևոր էր: Երկար ժամանակ «ձախ Ֆրանսիան» մնում էր ոչ միայն գաղափարաքաղաքական, այլև մենտալիտետական հասկացություն: Միևնույն ժամանակ կոմունիստական կուսակցության առաջնորդները՝ կուսակցության գլխավոր քարտուղար Մորիս Թորեզը և պատգամավորական խմբի ղեկավար Ժակ Դյուլլոն հրաժարվեցին քաղաքական պայքարի ծայրահեղ մեթոդներից և հանդես եկան որպես պառլամենտական ժողովրդավարության ամրապնդման կողմնակիցներ: Անգամ «սառը պատերազմի» ընթացքում ՖԿԿ-ը մնում էր պառլամենտական կյանքի ակտիվ մասնակիցներից մեկը: Կոմունիստները հանդես էին գալիս որպես պետական կառավարման դեմոկրատացման կողմնակիցներ և դուրս եկան «ատլանտիկ համերաշխության» և գաղութարարական քաղաքականության դեմ:

Բավականին ամուր էին շարունակում մնալ սոցիալիստական կուսակցության /ՍՖԻՕ/ դիրքերը: Չնայած սոցիալիստները թվաքանակով համարյա երեք անգամ զիջում էին կոմունիստներին, միևնույն ժամանակ նրանց «դեմոկրատական սոցիալիզմի» բազային կոնցեպցիան շատ քիչ էր տարբերվում կոմունիստների նորացված ծրագրից: Սոցիալիստների նախկին ղեկավարությունը կուսակցության նախագահ Լ.Բյուլմի գլխավորությամբ պատրաստ էր կոմունիստների հետ սերտ համագործակցությանը: Այլընտրանքա-

յին կուրսը ներկայացնում էր Գի Մոլի գլխավորած խումբը: 1946թ-ին Գի Մոլը, դառնալով կուսակցության նոր ղեկավար, ուժեղացրեց հակա կոմունիստական պրոպագանդան: Սոցիալիստական կուսակցության նոր ղեկավարությունը հանդես եկավ որպես «ատլանտիկ համերաշխության» և գաղութների տարածքում ռազմաքաղաքական առկայության կողմնակից: 1946թ.-ին, ընդունելով «սկզբունքների դեկլարացիան», որը, փաստորեն, դառնում է կուսակցության ծրագիրը, սոցիալիստական կուսակցությունը բնութագրվում էր որպես «դասային պայքարի» և «սոցիալիզմին կողմնակից» կուսակցություն: Բայց «դեմոկրատական սոցիալիզմ» հասկացությունը ընդունվում էր որպես «չեզոք գաղափարախոսություն», որը պետք է ծառայեր ամբողջ հասարակության համախմբման, այլ ոչ թե պառակտման համար: Սոցիալիստական կուսակցության համագործակցությունը կենտրոնամետոների հետ դժգոհություն առաջացրեց նրա շատ կողմնակիցների մոտ, հիմնականում նրանց, ովքեր կուսակցության անդամներ էին դարձել Դիմադրության շարժման ընթացքում: Միայն 1945-1946թթ-ի ընթացքում կուսակցության կազմը կրճատվեց 40%-ով: Մասսայական քաղաքական կուսակցություններից էր նաև ժողովրդական հանրապետական շարժումը /ՄՌՊ/, որը նույնպես սերտ կապեր ուներ Դիմադրության շարժման հետ: Կուսակցության կազմակերպչական կորիզը կազմեցին 1944թ-ին միավորված Դիմադրության մեջ մտնող ոչ կոմունիստական խմբերը /«Լիբերտե», «Ռեզիզանս», «Կոմբա»/: Կուսակցությունը գլխավորեց «Ազատ Ֆրանսիա» ռադիոյի տնօրեն Մ.Շունանը: Կուսակցության ստեղծման մեջ կարևոր դեր խաղաց Դիմադրության ազգային շարժման նախագահ Ժ.Բիդոն: Կազմակերպչական ժողովի ժամանակ, որը տեղի ունեցավ 1944թ-ին, հայտարարվեց, որ կուսակցության նպատակն է հանդիսանում «քաղաքական, տնտեսական և սոցիալական դեմոկրատիայի, անհատների և քաղաքացիների ազատության իրավունքների հաստատումը»: ՄՌՊ-ն պետական համակարգում ռադիկալ փոփոխություններ անցկացնելու կողմնակից էր, և դա պետք է արվեր «օրենքի հեղափոխության» ճանապարհով: Հետպատերազմյան Ֆրանսիայում այդպիսի դրույթները ՄՌՊ-ին վերածեցին ավելի ռադիկալ-դեմոկրատական գաղափարախոսություն ունեցող կուսակցություն, քան, օրինակ, կոմունիստական կուսակցությունը: Ընդունելով քաղաքական գործնեության ակտիվ մոդելը ՄՌՊ-ն շեշտը դրեց մասսայական անդամակցության ապա հովման, տարածաշրջանային կառուցվածքների ընդարձակման վրա: Կուսակցությունը կողմ էր նաև հասարակական և արհմիության կազմակերպությունների հետ սերտ կապեր հաստատելուն: Արդեն 1945թ-ին

կուսակցության կազմի մեջ էին ավելի քան 235.000 մարդ: Կուսակցության գերակշռող մասն էին կազմում քաղաքային միջին դասի, գյուղացիության, ինչպես նաև բանվոր դասակարգի ներկայացուցիչները: Քաղաքական կյանքում ակտիվ մասնակցություն էին ունենում նաև փոքր խմբեր, որոնք դուրս էին եկել Դիմադրությունից: Այդ խմբերից մի քանիսի հիմքի վրա 1945թ-ին ձևավորվեց Դիմադրության դեմոկրատական և սոցիալական Միություն/ՅՈՒԴՍՈՒ/ կուսակցությունը: Ի տարբերություն ՖԿԿ-ի և ՄՌՊ-ի՝ նա չուներ մշտական անդամակցություն և տարածաշրջանային կառուցվածքներ, ներկայացնելով իրենից միայն «պառլամենտական կուսակցություն»: ՅՈՒԴՍՈՒ-ը բաժանված էր, փաստորեն, երեք հոսանքների: Նրանցից մեկը, որը գլխավորում էին Ժ.Սուստելը, Ա.Ֆրենեն և Ռ.Կապիտանը դը Գուլի կողմնակիցներ էին և հետագայում մտան գուլական շարժման մեջ: Մյուս հոսանքը գլխավորում էր Ռենե Պլեվենը, որը կենտրոնամետ հայացքներ ուներ: Չախ թևը գլխավորեց Ֆրանսուա Միտերանը, որը հանդես էր գալիս ոչ կոմունիստական, ձախ կենտրոնամետ բլոկի ստեղծման համար և, փաստորեն, դը Գուլի հակարակորդն էր: Բազմակուսակցական պառլամենտական կոալիցիաների ավանդույթներին վերադառնալու գաղափարը շատ արդիական էր նաև ռադիկալների և ռադիկալ-սոցիալիստների Յանրապետական կուսակցության համար: Այն միակն էր 3-րդ Յանրապետության առաջատար կուսակցություններից, որը 2-րդ համաշխարհային պատերազմից հետո պահպանել էր իր ազդեցությունը: Սակայն կուսակցությունը թուլացած էր միջֆրակցիոն պայքարի պատճառով, իսկ հեղինակությունը ընկել էր դեռևս 30-կան թթ-ի կեսին, երբ Ազգային ճակատը ճգնաժամ էր ապրում: Կուսակցության նախագահ Էդուարդ Էրիոյին չհաջողվեց կանխել ձախ և աջ հոսանքների անջատումը: Չախ ռադիկալները, որոնց գլխավորում էր Ֆորոմը, ցանկանում էին վերադառնալ Ազգային ճակատի մարտավարությանը, համագործակցել կոմունիստների և սոցիալիստների հետ: 1947թ-ին կուսակցության ղեկավարությունը ստիպված եղավ նույնիսկ վտարել իր կազմից այս գաղափարի կողմնակիցներին: Նրանք ստեղծեցին պառլամենտական խումբ, որը միացավ կոմունիստներին: Աջ ռադիկալները Լ.Մարտինո-Դեպլայի և Ա.Մորիսի գլխավորությամբ, ընդհակառակը, կողմնակից էին կոշտ հակակոմունիստական դիրքորոշմանը: Նրանք կուսակցական ծրագրի մեջ մտցրեցին տնտեսական լիբերալիզմի գաղափարը, աջակցում էին գաղութային կայսրության պահպանման ջանքերին, ինչպես նաև պաշտպանում էին հյուսիսատլանտյան ռազմական դաշինքի ստեղծումը: Հետպատերազմյան Ֆրանսիայում ձևավորվող կուսակցություններին լրացնում էին, այդպես կոչված, «չափա-

վորների» խմբերը: Նրանցից ամենախոշորները երեքն էին՝ Ազատության հանրապետական կուսակցությունը /ՌՊԼ/, Գյուղացիական կուսակցությունը և «Անկախ հանրապետականների» խումբը: Նրանք բոլորը ձևավորվեցին 1945թ-ին: Միայն ՌՊԼ-ը սերտ կապեր ուներ Դիմադրության շարժման հետ: Նրա առաջնորդները՝ Լ.Լանյելը, Պ.Ժակինոն և Ա.Շարպանտյեն, նախապատերազմյան Ֆրանսիայում հայտնի քաղաքական գործիչներ էին: ՌՊԼ-ը պաշտպանում էր պառլամենտական դեմոկրատիայի, հանրապետական ազատությունների շահերը:

Բանվոր դասակարգի մասնակցության խնդիրը եկամտի և արտադրության ղեկավարման մեջ հանրապետականները դիտում էին տնտեսական արդյունավետության տեսանկյունից, և այդ խնդրի լուծումը, նրանց կարծիքով, պետք է կախված լինի ձեռնարկատերերի և բանվոր դասակարգի հարաբերություններից: Հանրապետականները պաշտպանում էին գաղութային կայսրության պահպանման գաղափարը և հակախորհրդային ռազմաստրատեգիական բլոկի ստեղծումը: «Անկախների» ծրագրային դրույթները հիմնված էին «աջ լիբերալներին» բնորոշ գաղափարների վրա, որոնք ներառում էին «անհատի պատասխանատվությունը» և «ավանդույթային ազատությունները»: Միևնույն ժամանակ «անկախ հանրապետականները» փորձում էին արդիականացնել իրենց ծրագիրը, համապատասխանեցնելով այն հետպատերազմյան Ֆրանսիայի պայմաններին: Իրեն բնորոշ յուրահատկությունները ուներ Գյուղացիական կուսակցությունը: Նրա ղեկավարները՝ Պ.Անտեն, Կ.Լորանը, սկզբունքորեն կողմ էին, որպեսզի կուսակցության մեջ ընդգրկվեին ինչպես Դիմադրության մասնակիցները, այնպես էլ նախկին վիճիստական վարչակարգի կողմնակիցները: Կուսակցության ծրագրային դրույթները ուղղված էին դեպի գյուղացիության տնտեսական և սոցիալական շահերի պաշտպանմանը, լիբերալ տնտեսության ամրապնդմանը, կրոնական դաստիարակմանը: Կողմնակից լինելով բազմակուսակցական և պառլամենտական դեմոկրատիային՝ Գյուղացիական կուսակցությունը զբաղեցնում էր կոշտ հակակոմունիստական և հակատվետական դիրքորոշում: Բազմակուսակցական համակարգի արագացված ձևավորումը հակասում էր դր Գոլի կողմից ընտրած պետական իշխանության կենտրոնացման կուրսի հետ: Ձգտելով թույլ չտալ, որ նոր սահմանադրական հասարակարգի ստեղծման նախաձեռնությունը անցնի կուսակցություններին, դր Գոլը որոշում է ուղղակի դիմել ժողովրդին: Հետպատերազմյան առաջին ընտրությունների նախօրյակին՝ 1945թ. հոկտեմբերին, դր Գոլը անցկացրեց հանրաքվե երկու հարցերի շուրջ՝ 1/ ընտրվող ներկայացուցչական մարմինն տալ

Սահմանադիր ժողովի կարգավիճակ և 2/ սահմանափակել նրա գործունեությունը միայն սահմանադրական կառուցման հետ կապված հարցերի շուրջ: Այդ առաջարկությունները աջակցություն ստացան սոցիալիստների, ՄՌՊ-ի և ՅՈՒՂՍՈՒ –ի կողմից: Կոմունիստները կողմնակից էին Սահմանադիր ժողովի գաղափարին, սակայն այն պայմանով, որ նրա ձեռքը պետք է անցնի ամբողջ իշխանությունը: Ռադիկալները և «չափավորները» իրենց կողմնակիցներին առաջարկում էին քվեարկել երկու կետերի դեմ, այսինքն՝ դե-ֆակտո վերադառնալ 3-րդ Հանրապետության սահմանադրական կարգին: Հանրաքվեին մասնակցողներից 96,4%-ը կողմ էին Սահմանադիր ժողովի գումարմանը, 66,3%-ը կողմնակից էին նրա լիազորությունների սահմանափակմանը: Հանրաքվեի հետ միասին տեղի ունեցան ընտրություններ: Դրանք հաջողություն բերեցին այն կուսակցություններին, որոնք ընդգրկված էին Դիմադրության շարժման մեջ: Կոմունիստները Սահմանադիր ժողովում ստացան տեղերի 25,4%, ՅՈՒՂՍՈՒ –ի հետ դաշինք ստեղծած սոցիալիստները՝ 24%, ՄՌՊ-ն՝ 23,6%: Դրզոլյան կուրսի դեմ հանդես եկած ռադիկալները և «չափավորները» պարտություն կրեցին՝ ստանալով համապատասխան 10,8% և 15%: Սակայն դր Գոլի հաջողությունը հարաբերական էր: Հրաժարվելով ընդդիմախոսների հետ ուղղակի բանավեճից և սեփական շարժման համախմբումից՝ դր Գոլը հնարավորություն կորցրեց ոչ միայն վերահսկել Սահմանադիր ժողովի, այլ նաև ժամանակավոր կառավարության գործունեությունը: Կառավարության կազմի մեջ մտան վեց «անկուսակցականներ», որոնք դր Գոլի կողմնակիցներն էին, ինչպես նաև հինգական ներկայացուցիչներ կոմունիստական և սոցիալիստական կուսակցություններից և ՄՌՊ-ից: Արդեն 1945թ. դեկտեմբերին հիմնական քաղաքական ուժերի միջև հաստատված անկայուն փողոզիչումը վերածվեց սուր կոնֆլիկտի: Մեկ ամիս անց դր Գոլը հայտարարեց իր հրաժարականի մասին: Ժամանակավոր կառավարությունում նրան փոխարինեց Ֆ.Գուենը: Սահմանադրական հանձնաժողովը, որի կազմի մեջ մտան հիմնականում ձախ կենտրոնամետ կուսակցությունների ներկայացուցիչները, 1946թ. ապրիլին ներկայացրեց նոր սահմանադրության նախագիծ: Այն նախատեսում էր ստեղծել մեկ պալատից բաղկացած պառլամենտ, նախագահի ընտրության կարգը և նրա լիազորությունների սահմանափակումը, կառավարության պատասխանատվությունը պառլամենտի առջև և այլն: Ընդհանուր առմամբ, նախագիծը ապահովում էր օրենսդիր իշխանության գերիշխանությունը: Նոր Սահմանադրության մեջ մտավ նաև 1789թ-ին ընդունած «մարդու և քաղաքացու իրավունքների դեկլարացիայի» տեքստը, որը ապահովում էր իրավունքի, ազա-

տության, սեփականության և անվտանգության գերակայությունը: 1946թ. ապրիլի 19-ին Սահմանադիր ժողովը հաստատեց սահմանադրության նախագիծը, իսկ մայիսին այն արդեն դուրս բերվեց համազգային հանրաքվե: Չնայած որ այդ ծրագրի դեմ դուրս եկան միայն գոլականները և «չափավորները», հանրաքվեն բացասական արդյունք ունեցավ: «Դեմ» քվեարկեցին մասնակիցներից 51,6%-ը: Հանրաքվեի ձախողումը անհրաժեշտություն առաջացրեց անցկացնել նոր ընտրություններ և գումարել 2-րդ Սահմանադիր ժողով: Ընտրարշավի ընթացքում ակնհայտ դարձավ ՄՌՊ-ի և ռադիկալների հայացքների աստիճանաբար մերձեցումը: 2-րդ Սահմանադիր ժողովի կազմի մեջ քաղաքական ուժերի հարաբերությունները չփոխվեցին, բայց այս անգամ մեծամասնություն ունեցավ ՄՌՊ-ն, որը ստացավ ձայների 28,1%, ՖԿԿ-ն՝ 26,4%, սոցիալիստները՝ 21,1%: Մյուս կուսակցությունները պահպանեցին իրենց ներկայացուցչական մակարդակը: Ժամանակավոր կառավարությունը և Սահմանադրական հանձնաժողովը գլխավորեցին ՄՌՊ-ի ահդամները՝ Ժ. Բիդոն և Պ. Կոստա-Ֆլորը: Նրանց հաջողվեց սահմանադրական բարեփոխումի քննարկման ընթացքը դարձնել ավելի կառուցողական: Իրավիճակի վրա մեծ ազդեցություն ունեցավ դր Գոլի վերադարձը քաղաքական ասպարեզ: 1946թ. հունիսի 16-ին ելույթ ունենալով Բայե քաղաքի ազատագրմանը նվիրված տոնակատարությանը՝ դր Գոլը առաջին անգամ խոսեց իր սահմանադրական նախագծի մասին: Դրա հիմքը կազմեց «հզոր պետության» գաղափարը, որը ի վիճակի պետք է լիներ ապահովել Ֆրանսիայի «հզորությունը», ինչպես նաև ազգային անկախությունը և միասնությունը: Դր Գոլը քննադատում էր պառլամենտական հանրապետության գաղափարը՝ դրա մեջ տեսնելով պետական համակարգի քայքայման վտանգ: Որպես այլընտրանք՝ դր Գոլը համարում էր «ուղիղ դեմոկրատիայի» սկզբունքը, որի հիմքը պետք է կազմեին հանրաքվեները և հանրապետության նախագահի ուղիղ և համընդհանուր ընտրությունները: Պետության ղեկավարը որպես ամբողջ ազգի անմիջական ներկայացուցիչ պետք է պառլամենտական հսկողությունից դուրս ունենա համապատասխան լիազորություններ: Իշխանության օրենսդրական, գործադիր և դատական ճյուղերը պետք է հստակ իրարից բաժանված լինեն: Լինելով կուսակցություններից դուրս՝ պետության ղեկավարը իրականացնելու է քաղաքական հսկողություն իշխանության բոլոր ճյուղերի նկատմամբ՝ ելնելով, առաջին հերթին, ազգային շահերից:

Բախվելով գոլականների աճող ազդեցության հետ՝ Սահմանադիր ժողովի մեջ ընդգրկված կուսակցությունները փորձեցին փոխգիշման գալ սահմանադրության նոր նախագծի շուրջը: Այն

Սահմանադիր ժողով ներկայացվեց 1946թ. հոկտեմբերի 29-ին և աշակցություն ստացավ: Իսկ հանրաքվեն տեղի ունեցավ 1946թ. հոկտեմբերին: Կողմ քվեարկեց 53,1%: 1946թ. դեկտեմբերի 24-ից 4-րդ Հանրապետության Սահմանադրությունը մտավ ուժի մեջ: 1946թ-ի Սահմանադրությունը ներառում էր Ֆրանսիայի, որպես դեմոկրատական, հասարակական և սոցիալական հանրապետության, միասնությունը և անբաժանելիությունը: Պահպանվեց Ներածության նախկին տարբերակը, ինչպես նաև «մարդու և քաղաքացու իրավունքների դեկլարացիայի» տեքստը: Կարևոր սկզբունք դարձավ «սոցիալական պետության» հռչակումը, որտեղ անհատի իրավունքները զուգակցում են «ընդհանուր բարօրության» հետ: Պաշտպանվեց դառնում էր երկպալատային: Ստորին պալատը անվանվեց Հանրապետության խորհուրդ, իսկ վերինը՝ Ազգային ասամբլեա: Իտարբերություն 3-րդ Հանրապետության ավանդույթներին՝ ստորին պալատը հանդիսանում էր միանգամայն գերիշխող մարմին պառլամենտում: Ազգային ասամբլեան բաղկացած էր 627 պատգամավորներից, որոնք պետք է ընտրվեին համամասնական համակարգով: Հանրապետական խորհուրդը պետք է բաղկացած լիներ 320 պատգամավորներից, որոնք ընտրվելու էին կոմունանտերի և դեպարտամենտների կողմից վեց տարի ժամկետով անուղղակի ընտրությունների միջոցով: Վերին պալատի լիազորությունները 3-րդ Հանրապետության պառլամենտի վերին պալատի՝ Սենատի համեմատ հասցվել էին միմիումնի: 4-րդ Հանրապետությունում վերին պալատը պետք է կատարեր, փաստորեն, խորհրդակցային ֆունկցիա: Սահմանադրությունը նախագահին երկրի ղեկավարի լիազորություններ տվեց, բայց սահմանափակեց այն ներկայացուցչական ֆունկցիաներով: Ի տարբերություն 3-րդ Հանրապետության Սահմանադրությանը՝ նախագահը իրավունք չուներ ցրել ստորին պալատը և իր ընտրությամբ բարձր պաշտոնների վրա նշանակումներ անել: Նախագահը ընտրվում էր յոթ տարվա ժամկետով Ազգային ասամբլեայի և Հանրապետության խորհրդի կողմից: Գործադիր իշխանությունը տրվում էր Նախարարների խորհրդին իր նախագահի գլխավորությամբ: Վերջինիս թեկնածությունը առաջարկում էր երկրի նախագահը, իսկ ստորին պալատը՝ հաստատում: Նախարարներին նշանակում էր կամ վարչապետը, կամ երկրի նախագահը: Կառավարության աշխատանքը գտնվում էր պառլամենտի հսկողության տակ և կարող էր ամբողջությամբ հրաժարական տալ, եթե ստորին պալատի մեծամասնությունը նրան անվստահություն հայտներ: Սահմանադրությունը պահպանում էր նախկին դատական համակարգը: Պահպանվեց նաև տեղական կառավարումը, բայց այն արդեն ընկնում էր կառավարության

խիստ հսկողության տակ: Ստեղծվում էր Մագիստրատուրայի բարձր խորհուրդ երկրի նախագահի գլխավորությամբ, որը զբաղվում էր դատավորների նշանակման հարցերով: Պառլամենտին չէր տրվում Սահմանադրության փոփոխման և վերացման լիազորությունը: Դա պետք է արվեր միայն հանրաքվեի միջոցով: Սահմանադրական վերահսկողության սահմանափակ ֆունկցիաները տրվում էին առաջին անգամ ստեղծված Սահմանադրական կոմիտեին, որի կազմի մեջ նտան հանրապետության նախագահը, պառլամենտի երկու պալատների նախագահները: Որպես կոորդինացնող մարմիններ՝ ստեղծվեցին Ֆրանսիական Միության ժողով և Տնտեսական խորհուրդ:

2. Քաղաքական զարգացումը 50-ական թթ-ին: 4-րդ Հանրապետության Սահմանադրա-իրավական ճգնաժամը

Առաջին ընտրությունները Ազգային ասամբլեա, որոնք տեղի ունեցան 1946թ. նոյեմբերի 10-ին, պահպանեցին քաղաքական ուժերի նույն տեղաբաշխումը, որը ձևավորվել էր Սահմանադիր ժողովում: Կոմունիստական կուսակցությունը և ՄՌՊ-ն ընտրությունների արդյունքում ստացան պառլամենտում համապատասխան 182 և 173 տեղ և ամրապնդեցին իրենց դիրքերը նախ և առաջ սոցիալիստական կուսակցության էլեկտորատի հետագա բևեռացման հաշվին: Միայն սոցիալիստների ֆրակցիան կազմեց 102 պատգամավոր, մնացած կուսակցությունները ստացան ավելի քիչ ձայներ: Այդպես՝ ռադիկալները ունեցան 43 պատգամավոր, ՅՈՒՂՍՈՒ –ը՝ 26, «չափավորների» խումբը՝ 67: Եվս 10 տեղ ստացան գուլականների Միության ներկայացուցիչները: Ինքը՝ դը Գոլը, անմիջականորեն կապված չէր այդ կազմակերպության հետ, իսկ նրա կողմնակիցներից շատերը ընդհանրապես բոյկոտեցին ընտրությունները: Վերին պալատում ընտրությունների արդյունքում քաղաքական ուժերի տեղաբաշխումը եղավ համարյա նույնը, ինչ ստորին պալատում:

4-րդ Հանրապետության առաջին նախագահ ընտրվեց սոցիալիստ Վենսան Օրիոլը: Շամպետը դը Ռիբը ՄՌՊ-ից ընտրվեց վերին պալատի նախագահ, իսկ ռադիկալ Էդուարդ Էրիոն գլխավորեց Ազգային ասամբլեան: Ռադիկալների, կոմունիստների և սոցիալիստների եռակուսակցական կոալիցիան, որը ձևավորվել էր դեռևս ժամանակավոր կառավարության օրոք, հնարավորություն ստացավ ստեղծել նոր պառլամենտում ձախ կենտրոնամետ մեծամասնություն: Կառավարությունը գլխավորեց սոցիալիստ Պոլ Ռա-

մաղյեն: Բայց արդեն 1946թ. վերջում կոմունիստների և նրանց համագործակիցների միջև առաջացած հակասությունները բերեցին կոալիցիայի քայքայմանը: Հատկապես սուր բանավեճեր առաջացրեցին ազգայնացման և գաղութային պատերազմներ վարելու հետ կապված հարցերը: Վերջնականապես կոալիցիան փլուզվեց 1946թ. մայիսին: Կոմունիստների ֆրակցիան կառավարությանը անվստահության քվե ներկայացրեց, որովհետև վերջինս մերժել էր գործադուլավոր բանվորների աշխատավարձը բարձրացնելու պահանջը: Տեսնելով այդ քայլի մեջ «նախարարական համաձայնության» սկզբունքների խախտում՝ Օրիոլը և Ռամադյեն կոմունիստներին դուրս հանեցին կառավարության կազմից: Հաջորդ տարիների ընթացքում, հատկապես «սառը պատերազմի» ֆոնի վրա, կոմունիստական կուսակցությունը հայտնվեց քաղաքական բոլկոտի մեջ: Միևնույն ժամանակ կոմունիստները շարունակում էին մնալ չափազանց ազդեցիկ ուժ՝ ձևավորելով պարլամենտում ամենամեծ ֆրակցիաներից մեկը: Եռակուսակցական կոալիցիայի փլուզումը և ՖԿԿ-ի մեկուսացումը, որպես ընդդիմության ձախճադիկալ ուժ, համընկավ գոլական շարժման համախմբման հետ: Գոլական Միության առաջնորդ Ռենե Կապիտանը դը Գոլի հին զի նակիցներից էր: Բայց նրան չհաջողվեց զեներալից ստանալ բաց աջակցություն: Բացի այդ, Կապիտանը, որը դուրս եր եկել ՅՈՒԴՍՈ –ի շարքերից, գոլական շարժման մեջ հանդիսանում եր որպես ձախ թևի ներկայացուցիչ և այդ պատճառով դը Գոլի կողմնակիցների շրջանում մեծ թվով ընդդիմախոսներ ուներ: Դրությունը կտրուկ փոխվեց 1947թ. գարնանից, երբ դը Գոլը որոշում է կայացնում ձևավորել սեփական շարժում: Սկզբնական շրջանում շեշտը դրվեց մասսայական, կազմակերպված կուսակցության ստեղծման վրա, որը պետք է ունենար խիստ կանոնադրություն: Դը Գոլին մոտիկ զինակիցների գլխավորությամբ /Ժ.Սուստել, Ա.Մալրո, Ռ.Կապիտան, Շաբան-Դելմաս/ ստեղծվեց տարածաշրջանային կոմիտեների բազմաճյուղային ցանց: 1947թ. ապրիլին դը Գոլը պաշտոնապես հայտարարեց Ֆրանսիական ժողովրդի Միություն /ՌՊՖ/ քաղաքական կազմակերպության ստեղծման մասին: ՌՊՖ-ը հանդես եր գալիս 1946թ. Սահմանադրության դեմ, ձգտում էր ստեղծել «կազմակերպված դեմոկրատիայի» համակարգ, որի հիմքը պետք է լիներ ժողովրդի կամքի ազատ արտահայտումը, ինչպես նաև վերականգնել Ֆրանսիայի հեղինակությունը միջազգային ասպարեզում: Դը Գոլը հատկապես ընդգծում էր, որ ՌՊՖ-ը քաղաքական կուսակցություն չէ: Գեներալը հանդես էր գալիս նաև նախընտրական ծրագրի դեմ՝ համարելով, որ շարժման խնդիրներին ավելի շատ համապատասխանում են գաղափարների սահմանափակ հավաքածուն և մարտա-

վարության նպատակները: Կոմունիստների և գոլականների ազդեցությունը մեկուսացնելու համար կառավարությունում առաջացավ, այսպես կոչված, «երրորդ ուժերի» կոալիցիայի ձևավորման գաղափարը: Նրա կազմի մեջ մտան սոցիալիստները, ռադիկալները և ՄՌՊ-ն: «Երրորդ ուժի» կոալիցիան պառլամենտում մեծամասնություն կազմեց, որը պահպանվեց մինչև 1951թ-ի ընտրությունները: Այդ ընթացքում չորս անգամ Նախարարների խորհրդի նախագահի /վարչապետի/ աթոռին նստեցին ռադիկալների ներկայացուցիչները/այդ թվում՝ երեք անգամ Անրի Քեյրը/, երեք անգամ՝ ՄՌՊ-ի ներկայացուցիչները/երկու անգամ՝ Ռոբերտ Շունանը/: Սոցիալիստների ազդեցությունը կոալիցիայի կազմում բավականաչափ նվազեց, իսկ կուսակցության ներսում սկսվում է միջֆրակցիոն պայքար: ՄՌՊ-ն իր հերթին չկարողացավ դառնալ խոշոր քրիստոնյա-դեմոկրատական կուսակցություն, ինչպես, օրինակ, դա տեղի ունեցավ Քրիստոնյա-դեմոկրատական կուսակցության հետ Իտալիայում կամ Քրիստոնյա-դեմոկրատական միության հետ Արևմտյան Գերմանիայում: ՄՌՊ-ի ծրագիրը կրում էր բավականին էկլեկտիկ բնույթ: «Երրորդ ուժի» կոալիցիայում ՄՌՊ-ն հանդես էր գալիս աջ թևի դերում և ռադիկալ ռեֆորմիստական գաղափարներից արագ անցումը դեպի կենտրոնամետ հայացքները նպաստեց կուսակցության էլեկտորատի փլուզմանը: Ռադիկալների և ռադիկալ-սոցիալիստների կուսակցությունը, որը 1945-1946թթ-ին ձգնաժամ էր ապրում, անսպասելիորեն հայտնվեց կառավարող կոալիցիայում առաջնորդի դերում: Բայց կուսակցության ղեկավարությունը ձգտում էր միավորել մյուս հանրապետական կուսակցությունների մեջ ընդգրկված տարբեր հոսանքները: Այս ուղղությամբ առաջին քայլը արվեց 1950թ-ին, երբ կառավարության ղեկավարի պաշտոնին նշանակվեց ՅՈՒՂՍՈՒ –ի առաջնորդ Ռենը Պլեվենը, որը ներկայացնում էր իր կուսակցության «չափավոր» հոսանքը:

Ընտրությունները անցկացվեցին 1951թ. հունիսի 17-ին և նրանց արդյունքում գոլականները ՌՊՖ-ից պառլամենտում ստացան 119 տեղ: Կոմունիստները և սոցիալիստները՝ համապատասխանաբար՝ 108 և 104: Ռադիկալների և ՅՈՒՂՍՈՒ-ի ընտրական ալյանսը ստացավ 93 տեղ, ՄՌՊ-ն՝ 85, «չափավորները»՝ 97: Հանրապետական կուսակցության հաջողությունը հիմնականում բացատրվում էր, այսպես կոչված, «միասնական ցուցակների» օգտագործման ռազմավարությամբ: Քվեարկողների ընդհանուր հաշվի՝ «ամիաշտ ընդդիմությունը» ստացավ ձայների 48%-ը /կոմունիստներին «կողմ» քվեարկեց ավելի քան 5 մլն.մարդ, իսկ գոլականների համար՝ 4 մլն.մարդ/: Ազգային ասամբլեայում ձևավորվեց ղեկավարող աջ կենտրոնամետ կոալիցիա, որի կազմի մեջ մտան

ՄՌՊ-ն, ՅՈՒՂՍՈ –ը, ռադիկալները և «չափավորները»: Կոալիցիայի առաջին կաբինետը գլխավորեց Ռ.Պլեվենը: Դրանից հետո վարչապետի պաշտոնը չորս անգամ զբաղացրեցին ռադիկալների, երկու անգամ՝ «չափավորների» ներկայացուցիչները: Սակայն այդ բոլոր կառավարությունների քաղաքական դիրքերը ամուր չէին: Պառլամենտում նրանք փոքրամասնություն էին կազմում և նրանց կողմից ձեռնարկած քաղաքական քայլերը կարող էին հեշտությամբ խափանվել կոմունիստների, սոցիալիստների և ՌՊՖ-ի միասնական ուժերի կողմից: Բայց ընդդիմության համար այդպիսի համախմբված գործողությունները անհնարին էին: Կոմունիստները առաջվա պես մնում էին բոյկոտի կարգավիճակում և անգամ նրանց փորձերը՝ համաձայնվել այս կամ այն կառավարության գործողությունների հետ, չէին փոխում այդ դրությունը: Ավելի բարդ վիճակում էր գտնվում ՌՊՖ-ն: Բան այն էր, որ մի կողմից ՌՊՖ-ն մնում էր պառլամենտական խոշորագույն կուսակցություն, իսկ, մյուս կողմից, դր Գոլը ցանկանում էր պահպանել ընդդիմադիր ուժի կարգավիճակը: Այդ պատճառով ՌՊՖ-ն հայտնվեց շատ ծանր դրության մեջ. կամ նա պետք է քննադատեր կառավարության կողմից ձեռնարկած ցանկացած գործողություն, կամ, հրաժարվելով, այսպես կոչված, «անհաշտների» իմիջից, ցուցաբերել կառուցողականություն և մասնակցել երկրի համար կարևոր որոշումների կայացմանը: Դր Գոլը փոխզիջումների դեմ դուրս եկավ: Դա հանգեցրեց նրան, որ կուսակցության ժողովրդականությունը սկսեց ընկնել: Անդամակցությունը կրճատվեց և 400.000-ից հասավ 125.000-ի: Կուսակցության ներսում սկսեց ձևավորվել ընդդիմություն: Հակասությունները ակնհայտ են դառնում, երբ 1951թ-ին կուսակցությունից դուրս եկավ «Հանրապետական և սոցիալական գործողության խումբը»: 1952թ. մարտին ՌՊՖ-ի ֆրակցիայի մի մասը առաջին անգամ վստահության քվե տվեց կառավարությանը: Հնարավորություն չունենալով պահպանել առաջվա մարտավարությունը, դր Գոլը 1953թ. մայիսին հայտարարեց, որ պատգամավորների գործողություններին միանգամայն ազատություն է տրվում: Բայց նույնիսկ դր Գոլի այդ հայտարարությունը չփրկեց ֆրակցիային փլուզումից: Գոլական պատգամավորները ստեղծեցին անկախ պառլամենտական խումբ, որը անվանվեց «Սոցիալական գործողության հանրապետականների միություն»: Աստիճանաբար սկսեց մասնատվել նաև կուսակցությունը: 1955թ-ին Ժ.Շաբան-Դելմասը և Ռ.Ֆրեյը փորձեցին համախմբել ՌՊՖ-ի մնացած մասը ստեղծելով «Սոցիալական հանրապետականների ազգային կենտրոն»՝ քաղաքական կազմակերպությունը: Սակայն դր Գոլը այդ գործընթացին վերջ է դնում հրամայելով դադարեցնել ՌՊՖ-ի տեղական բաժին-

ների աշխատանքը: Ինքը՝ դը Գոլը, հայտարարեց իր քաղաքական կարիերայի ավարտելու որոշման մասին: Քաղաքական դրության անորոշությունը ստիպեց աջ կենտրոնամետ կոալիցիայի մեջ մտնող կուսակցություններին միջոցներ ձեռնարկել իրենց դրությունը ամրապնդելու համար: 1953թ. սկզբին նրանք առաջարկեցին սահմանադրական բարեփոխումների ծրագիր, որը ընդունվեց 1954թ. դեկտեմբերին: Արդյունքում բավականաչափ փոփոխվեցին Ազգային ասամբլեայի և կառավարության միջև փոխհարաբերությունների սկզբունքները: Այսուհետև կառավարությունը վստահության քվե էր ստանում պառլամենտի կողմից հասարակ մեծամասնության դեպքում, իսկ Նախարարների խորհրդի նախագահը /վարչապետը/ լրացուցիչ իրավասություն էր ստանում ստորին պալատը ցրելու գործընթացում: Կառավարությունը սահմանափակ օրենսդրական գործնելության իրավունք էր ստանում, իսկ Յանրապետական խորհրդին օրենսդրական նախաձեռնության իրավունք տրվեց: Այդ բոլոր միջոցառումները ուղղված էին պետական մարմինների գործունեության կայունացմանը պառլամենտական բացարձակ մեծամասնության բացակայության դեպքում: Բայց այդ բարեփոխումների արդյունավետությունը մեծ չէր: Այնուհայտ էր դառնում 4-ր Յանրապետության քաղաքական բազայի ընդարձակման անհրաժեշտությունը: 1953թ-ին սոցիալիստների առաջնորդ Գի Մոլեն առաջարկեց նոր, առանց կոմունիստների, ձախ կենտրոնամետ կոալիցիայի՝ Յանրապետական ճակատի ստեղծման գաղափարը: Ոչ կառավարական կուսակցության կարգավիճակը սոցիալիստների ղեկավարությանը թույլ տվեց քայլեր ձեռնարկել այդ ծրագրի իրականացման համար: Բայց 1954թ-ի հունիսից քաղաքական դրությունը սկսեց փոխվել: Նախարարների խորհրդի նախագահ ընտրվեց ռադիկալների ռեֆորմիստական թևի առաջնորդ Պիեռ Մենդես-Ֆրանսը: Նա հայտարարեց «ազգային բարեփոխման» քաղաքականության անցկացման անհրաժեշտության մասին, ինչպես նաև գաղութային կոնֆլիկտների խաղաղ կարգավորման, սոցիալական օրենսդրության ընդարձակման, կառավարության և արհմիությունների միջև հարաբերությունների կարգավորման մասին: Այդ ծրագրի իրականացումը խափանվեց արտաքին քաղաքականության խնդիրների շուրջը պառլամենտում տեղի ունեցած բանավեճերի պատճառով: 1955թ. փետրվարին Մենդես-Ֆրանսը ստիպված եղավ հրաժարական տալ: Կառավարական ճգնաժամը հրահրեց պառակտում ռադիկալների շարքերում: 1955թ. մայիսին՝ հերթական համագումարի ժամանակ, տեղի ունեցավ բախում ձախ և աջ խմբավորումների միջև: Մենդես-Ֆրանսի կողմնակիցներին հաջողվեց կուսակցություններից հեռացնել աջ

թևի ակտիվ ներկայացուցիչներին: Մենդես-Ֆրանսը ընտրվեց կուսակցության փոխնախագահ: Փոփոխություններ էին տեղի ունենում կառավարող կալիցիայի այլ կուսակցություններում: 50-կան թթ-ի սկզբին ՄՌՊ-ն դառնում է ֆրանսիայի ամենից «եվրոպական» կուսակցությունը: Ռ.Շումանը, Ժ.Բիդոն, Ա.Կոստ-Ֆլորեն ակտիվորեն աջակցում էին եվրոպական ինտեգրացումի հետ կապված ծրագրերին և մեծ ներդրում ունեցան այդ ծրագրերի իրականացման գործում: 1956թ.-ին ավարտվեց ՄՌՊ-ի կազմի կտրուկ կրճատման գործընթացը: Կուսակցության անդամների քանակը կայունացվեց՝ հասնելով 40.000-ի:

1954թ-ին տեղի ունեցավ «սոցիալական գործողության Գյուղացիական կուսակցության» /ՍՆԻՊ/ պառակտումը: Նրա շարքերից դուրս եկավ նախկին Գյուղացիական կուսակցության ակտիվիստների մեծ մասը, որոնք վերաստեղծեցին իրենց կազմակերպությունը: Սակայն նորացված Գյուղացիական կուսակցությունը քաղաքական ապագա չուներ: Նրա կողմնակիցների մեծամասնությունը առաջնություն տվեց «առևտրականների և արհեստավորների պաշտպանության Միություն» շարժմանը, որը ձևավորվեց 1955թ-ին: Այդ շարժման առաջնորդ Պիեռ Պուժադը հանդես էր գալիս որպես Սահմանադրության վերանայման և գաղութային «միացյալ և անբաժանելի կայսրության» պահպանման կողմնակից: Պուժադին աջակցեցին նաև նախկին վիշիստականներից շատերը: Գյուղացիական կուսակցության անջատումը ՍՆԻՊ-ից նպաստեց հանրապետականների համախմբմանը «աջ լիբերալների» շարքերից: ՍՆԻՊ-ի առաջին պաշտոնական համագումարը, որը տեղի ունեցավ 1954թ. դեկտեմբերին, հաստատեց շարժման ծրագիրը, որը հիմնված էր տնտեսական լիբերալիզմի, ազատ ձեռներեցության, սոցիալական կարգավորման, պառլամենտական դեմոկրատիայի ամրապնդման, պետական «դիրիժիզմի»¹ սահմանափակման, ինչպես նաև եվրոպական ինտեգրացման գործընթացի աջակցման սկզբունքների վրա: 1956թ. հունվարին տեղի ունեցան հերթական պառլամենտական ընտրություններ, որոնք համոզիչ հաղթանակ բերեցին կոմունիստներին: Նրանք ստացան 150 տեղ ստորին պալատում, սոցիալիստները՝ 100տեղ: Ռադիկալները 3ՈՒՂՍՈՒ –ի հետ միասին ստացան 91 տեղ, ՄՌՊ-ն՝ 74, «չափավորները»՝ 98, «սոցիալական հանրապետականները» Շաբան-Դելմասի գլխավորությամբ՝ 22 տեղ: Կոմունիստների և «սոցիալական հանրապետականների» աջակցության շնորհիվ Գի Մոլեի կառավարությունը վստահության քվե ստացավ: Կառավարության մեջ

¹ «դիրիժե» - կառավարել բառից, որը նշանակում էր պետության միջամտությունը տնտեսության կառավարման մեջ:

մտան սոցիալիստներն ու ձախ ռադիկալները: Ձևավորվեց, այսպիսով, հանրապետական ճակատի կոալիցիա: Գի Մոլեի կառավարությունը փորձեց իրականացնել սոցիալական փոփոխությունների լայն ծրագիր: Նա ճանաչեց Թունիսի և Մարոկոյի անկախությունը: Սակայն Հանրապետական ճակատը չէր կարող հենվել ամուր պառլամենտական մեծամասնության վրա: Շուտով տարածայնություններ ծագեցին կառավարող կոալիցիայի ներսում: 1956թ. հոկտեմբերին ռադիկալ կուսակցության համագումարի ժամանակ Մենդես-Ֆրանսը հանդես եկավ կառավարության քաղաքականության դեմ, որը, այդ ժամանակ Ֆրանսիային ներքաշել էր Սուեզի ճգնաժամի մեջ¹: Ի պատասխան դրան՝ աջ ռադիկալների մի մասը դուրսեկավ կուսակցության կազմից և ձևավորեց «Հանրապետական կենտրոն» խումբը: 1957թ-ի սկզբին պառակտումը ռադիկալների շարքերում, արդեն ալժիրյան պրոբլեմի պատճառով, ավելի խորացավ: Մենդես-Ֆրանսը, որը դեմ էր հերթական գաղութային պատերազմին, դուրս եկավ կառավարությունից, ինչի համար քննադատվեց ոչ միայն աջ ռադիկալների, այլև իր կողմնակիցներից շատերի կողմից, որոնք իրենց դժգոհություն էին արտահայտում՝ տեսնելով Հանրապետական ճակատի փլուզումը: Մենդես-Ֆրանսը հեռացվեց փոխնախագահի պաշտոնից և, որպես բողոքի նշան, նա լքեց կուսակցության շարքերը: Գի Մոլեի կառավարությունը ալժիրյան պրոբլեմի լուծման համար պառլամենտից ստացավ արտակարգ լիազորություններ, սակայն չկարողացավ կանխել ներքաղաքական ճգնաժամի աճը: 1957թ. մայիսին Գի Մոլեն ստիպված եղավ հրաժարական տալ: Նրան փոխարինած Մ.Բուրժես-Մոնուրինը ձևականորեն դեռևս ներկայացնում էր Հանրապետական ճակատի կոալիցիան, սակայն նա արդեն փորձ կատարեց իր կառավարությունը անվանել «արտակարգ»: Վարչապետը ձգտում էր ստանալ բոլոր կուսակցությունների աջակցությունը: Այդ կուրսը 1957թ. հոկտեմբերին բերեց «պաշտպանության և Հանրապետության բարեփոխման կառավարության» ձևավորմանը, որի

¹ 1956թ.հուլիսին Եգիպտոսում Նասերի կառավարությունը հայտարարեց Սուեզի ջրանցքի ազգայնացման մասին, որը Անգլիայի հսկողության տակ էր գտնվում, իսկ Ֆրանսիան բաժնետոմսերի մի մասի տերն էր: Ֆրանսիան, Անգլիայի և Իսրայելի հետ միասին, ռազմական զործողություններ սկսեց Եգիպտոսի դեմ, ինչը աջակցություն չստացավ նույնիսկ ԱՄՆ-ի կողմից: Եգիպտոսին պաշտպանեց ԽՍՀՄ-ը, որը սպառնեց, նույնիսկ, օգտագործել միջուկային ռումբ: Միայն դրանից հետո Ֆրանսիան և Անգլիան ստիպված եղան 1956թ. դեկտեմբերի 22-ին դադարեցնել ագրեսիան:

կազմի մեջ մտան բոլոր խոշոր կուսակցությունների ներկայացուցիչները, բացառությամբ կոմունիստների: Կառավարությունը գլխավորեց աջ ռադիկալ Ֆելիքս Գայառը: Ակնհայտ էր, որ առանց պետական համակարգի արմատական վերակառուցման, անհնար էր ոչ միայն լուծել ալժիրյան հարցը, այլև վերջ տալ կառավարական ճգնաժամերի անընդմեջ շարանին: 4-րդ Հանրապետության վարչակարգը գտնվում էր խորը սահմանադրա-իրավական ճգնաժամի մեջ: Ֆրանսիայի պետական համակարգի բարեփոխումների անհրաժեշտությունը մասամբ բացատրվում էր 1946թ-ի Սահմանադրության մեջ տեղ գտած թերությունների պատճառով: Սահմանադրության շատ դրույթներ հակասում էին մեկը մյուսին և շատ դժվար էր դրանք իրականացնել: Դա վերաբերում էր այնպիսի կարևոր հարցերի, ինչպիսին էին, օրինակ, կառավարության ձևավորումը, պառլամենտի ցրումը: Տասներկու տարվա ընթացքում փոխվեց 22 կառավարություն: Այդպիսի անկայունության պատճառները անհասկանալի էին քաղաքացիների համար: Պառլամենտական կյանքը գնալով նմանվում էր «քաղաքական խաղերի», երբ մոռացվում են ազգային շահերը: Իրականում 4-րդ Հանրապետության վարչակարգի անկայունության մասին պատմությունները ճիշտ էին միայն մասամբ: Բացառությամբ վերջին տարիների, Ազգային ասամբլեայում ձևավորվում էին կայուն կոալիցիաներ, և կառավարության կազմի փոփոխությունը չէր բերում պետական քաղաքականության կուրսի կտրուկ փոփոխմանը: Աջ կենտրոնամետ և ձախ կենտրոնամետ կառավարությունների ծրագրերի իրականացումը տաս տարվա ընթացքում թույլ տվեց Ֆրանսիային արդիականացնել տնտեսությունը, ամրապնդել իր միջազգային դիրքերը, ինչպես նաև ակտիվ մասնակցել եվրոպական ինտեգրացման ընթացքի զարգացմանը: Կառավարության անկայունությունը առաջանում էր ոչ թե պետական ապարատի թերությունների, այլ լայն հասարակական քաղաքական աջակցության բացակայության պատճառով: 1953-1954թթ-ին անցկացրած սահմանադրական բարեփոխումը ցույց տվեց, որ ճգնաժամի էությունը կայանում է ոչ թե սահմանադրական մեխանիզմի թերության, այլ քաղաքական ռեժիմի առանձնահատկությունների մեջ: Ֆրանսիայում բարդ իրավիճակ ստեղծվեց, երբ երկու առավել ազդեցիկ քաղաքական շարժումներ, որոնք ապահովում էին ընտրողների մեծամասնության շահերն ու կարծիքները, հեռու էին կանգնած պետական իշխանությունից: Խոսքը գոլականների և կոմունիստների մասին է: Նրանք անհաշտ գաղափարախոսական թշնամիներ էին և, այդ պատճառով, նույնիսկ չէին փորձում ստեղծել համախմբված հակակշիռ ուժ՝ ուղղված կառավարական կոալիցիաների դեմ: Բայց «սկզբունքային ընդդիմութ-

յան» դերում հանդես գալով՝ նրանք կամա թե ակամա նվազեցնում էին լայն պառլամենտական մեծամասնության ստեղծման հնարավորությունը: Նրանց ակտիվ քարոզչությունը հանգեցրեց նրան, որ ժողովրդի մեջ դժգոհություն էր առաջանում վարչակարգի նկատմամբ: Կենտրոնամետ կուսակցությունները երկրում ոչ մի ռեալ ազդեցություն չունեին: Ֆրանսիական ցենտրիզմը հայտնվեց ճգնաժամային վիճակում և պետք է զիջեր նախաձեռնությունը նոր քաղաքական ուժերին: Սակայն և գոլականները, և կոմունիստները ի վիճակի չեղան իրենց համար ապահովել քաղաքացիների մեծամասնության աջակցությունը: Քաղաքական էլիտայի փոփոխության համար պահանջվում էր «խաղի կանոնների» վերանայում, ինչպես նաև պետական մարմինների արմատական բարեփոխումների իրականացում:

3. Ֆրանսիայի սոցիալ-տնտեսական զարգացումը 40-50-ական թթ-ի երկրորդ կեսին

Նյութական վնասը, որը հասցրեց Ֆրանսիային 2-րդ համաշխարհային պատերազմը, կազմեց 1440 մլրդ ֆրանկ, մարդկային կորուստները կազմեցին 1 մլն 100 հազար մարդ: Ավելի քան 700.000 մարդ ուղարկվեց աշխատանքի Գերմանիա: Վնաս հասցվեց երկրի 80 դեպարտամենտներին, ամբողջությամբ կամ մասամբ վերացվեցին 50 հազար արդյունաբերական կենտրոններ, էլեկտրոցանցեր, ածխահանքեր: Տրանսպորտային ցանցը նույնպես վնասվեց: Երկիրը կորցրեց իր ռազմական և առևտրական նավատորմի համարյա ամբողջ մասը: Չէր գործում նավթավերամշակման արդյունաբերության 80%: Արդյունաբերական արտադրանքի ծավալը կազմեց 38%, գյուղատնտեսությանը՝ 60% նախապատերազմյան մակարդակից: Ամբողջությամբ դադարեցվեց 1400 հեկտար հողի մշակումը: Քայքայվել էր ֆինանսական համակարգը: Սղաճը հասել էր հսկայական չափերի: Այսպես, ֆրանկի արժեքը նախապատերազմյան մակարդակի համեմատ ընկել էր 6 անգամ: Բյուջեի պակասորդը 1945թ-ին կազմել էր 200 մլրդ.ֆրանկ: Տնտեսության վերականգնումը դարձավ ժամանակավոր կառավարության համար ամենակարևոր խնդիրներից մեկը:

Վերականգնման միջոցառումների հիմքը դարձավ ածխահանքերի, գազի, ինքնաթիռային և ավտոմոբիլային արդյունաբերությունների ազգայնացումը: 1945-1946թթ-ի ընթացքում ֆրանսիական արդյունաբերության 20%-ը անցավ պետությանը: Պետության հսկողության տակ անցան հինգ ամենախոշոր բանկերը /Ֆրան-

սիական բանկը նույնպես/։ Ազգայնացումը իրականացվում էր ընդհանուր առմամբ փոխհատուցման միջոցով, բացառությամբ այն սեփականատերերի, որոնք մեղադրվեցին կոլաբորացիոնիզմի մեջ։ Ազգայնացված ձեռնարկություններում աշխատավորների մասնակցությամբ ստեղծվում էին վարչական խորհուրդներ, որոնք մասնակցում էին աշխատավարձի բարձրացման, աշխատանքային պայմանագրերի կնքման, բնակավայրի ապահովման հարցերին։ Տնտեսության մեջ անցկացվող կառուցվածքային փոփոխությունները պահանջում էին, որ երկրում լինի կայուն ֆինանսական համակարգ։ Դը Գոլը մերժեց «մոնետարիստական» ֆինանսական բարեփոխման ծրագիրը, որը առաջարկվել էր ժամանակավոր կառավարության էկոնոմիկայի նախարար Մենդես-Ֆրանսի կողմից։ Նա առաջարկում էր «սառեցնել» աշխատավարձերը, գները, բանկային հաշիվները։ Այդպիսի քաղաքականությունը կարող էր կանխել կտրուկ սղաճը, սակայն կարող էր իջեցնել նաև տնտեսական ակտիվությունը։ Հաղթեց ֆինանսների նախարար Ռ.Պլեվենի տեսակետը, որը առաջարկում էր բաց թողնել խոշոր ներքին փոխառություն։ Չնայած որ ժամանակավոր կառավարությունում գոյություն ունեին լուրջ տարածայնություններ, 1947թ. գարնանը կայունացման ծրագիրը տվեց իր տեսանելի արդյունքները։

Արդյունաբերական արտադրանքը հասավ նախապատերազմյան մակարդակին /գյուղատնտեսությունում՝ միայն 1950թ-ին/։ Այնուամենայնիվ, իշխանության գլխին կանգնած ձախկենտորոնամետ կոալիցիան չիրաժարվեց պետական կարգավորման ակտիվ մեթոդներից։ Դեռևս 1946թ-ին ժամ Մոնեի գլխավորությամբ ստեղծվեց տնտեսությունը կարգավորող Գերագույն քարտուղարություն։ Մոնեն տեխնոկրատ թևի ներկայացուցիչ էր, «ֆրանսիական ծրագրավորման» հիմնողը, որը մեծ ազդեցություն էր ձեռք բերել 4-րդ Հանրապետության ղեկավարության մեջ։ Նա համարում էր, որ տնտեսության զարգացման պետական կարգավորումը, ինչպես նաև պլանավորումը չէր կարող քաղաքական գաղափարախոսության հետ կապված լինել։ Ըստ Մոնեի՝ պլանավորումը տնտեսական դիվանագիտություն է, որի հիմքը կազմում են միայն համոզմունքը և կոնսենսուսը։ Ազգային ծրագրերից մեկը, որը նախատեսված էր 1947-1953թթ-ի համար, ընդունվեց 1947թ-ին և ստացավ «սարքավորման և արդիականացման ծրագիր» կամ «Մոնեի ծրագիր» անվանումը։ Այստեղ հիմնականում շեշտը դրվում էր ազգային ձեռնարկությունների արդիականացման և դրա հիման վրա արդյունաբերության արտադրության ավելացման և աշխատանքի արդյունավետության բարձրացման վրա։ Կարևորագույն խնդիրներից մեկը մնում էր ֆինանսական համակարգի կայունացման ապա-

հովուներ: 1947թ.-ի աշնանից ֆինանս ների նախարար Ռ.Մայերը սկսում է բարեփոխում անցկացնել ֆինանսական համակարգում: 1948թ. հունվարին ֆրանկը ենթարկվեց դեվալվացիայի*․ նրա ոսկու պարունակությունը իջեցվեց 44%-ով: Ֆինանսական կայունացման մեջ կարևոր դեր խաղաց Ֆրանսիայի միացումը Մարշալի ծրագրին**: 1948-1951թթ-ի ընթացքում ԱՄՆ Ֆրանսիային տրամադրեց վարկեր, պարենամթերք և սարքավորումներ 2,5 մլրդ. դոլարի չափով, իսկ 1958թ-ին ամերիկյան ընդհանուր օգնությունը կազմեց 12 մլրդ. դոլար: Այդ ծրագրի իրականացումը ուղեկցվում էր ամերիկյան կապիտալի ակտիվ ներթափանցումով Ֆրանսիայի տնտեսության մեջ: Ֆրանսիական կառավարությունը պարտավոր էր ԱՄՆ-ին ամբողջական տեղեկատվություն տալ արտադրական ցուցանիշների, արդյունաբերության կառուցվածքի մասին: Այդպիսի կախվածությունը սուր քննադատություն առաջացրեց Ֆրանսիայի մի շարք քաղաքական ուժերի կողմից: Սակայն հենց ամերիկացիներն էին, որ կարևոր դեր խաղացին ֆրանսիական տնտեսության կառուցվածքային փոփոխությունների մեջ: 40-կան թթ-ի վերջում կարևոր փոփոխություններ տեղի ունեցան Ֆրանսիայի աշխատանքային հարաբերությունների ոլորտում. վերականգնվեց 40-ժամյա աշխատանքային շաբաթը, բարձրացվեց արտաժամյա աշխատանքային վճարը: Երաշխավորվում էր տղամարդկանց և կանանց աշխատավարձերի հավասարությունը, ինչպես նաև ընդարձակվում էր անաշխատունակներին տրամադրվող պետական օգնության համակարգը: Բոլոր ձեռնարկություններում և հիմնարկություններում, որտեղ աշխատում էր 50-ից ավելի մարդ, ստեղծվում էին «ձեռնարկությունների կոմիտեներ», որոնք բաղկացած էին վարչության ներկայացուցիչներից, բանվորներից և ինժեներներից: Նրանք խորհրդակցական ֆունկցիա էին կատարում աշխատանքային պայմանների կարգավորման ոլորտում: Բավականաչափ բարձրացվեցին թոշակներն ու աշխատավարձերը, ծերության և հաշմանդանության թոշակային տարիքը սահմանվում էր 65 տարեկանից: Ստեղծվեց սոցիալական ապահովագրության միասնական պետական համակարգ, որը տարածվում էր բոլոր վարձու աշխատողների վրա, բացի նրանցից, ովքեր աշխատում էին գյուղատնտեսական ոլորտում:

* դեվալվացիա--գործող արժեզրկված թղթադրամի փոխարինումը կայուն և լիարժեք թղթադրամով՝ դրամական բարեփոխման միջոցով:

** Մարշալի ծրագիր—2-րդ համաշխարհային պատերազմից հետո Եվրոպայի վերականգնումը և զարգացումը ամերիկյան տնտեսական օգնության միջոցով: Մասնակցում էին 17 եվրոպական երկրներ: Սկսեց գործել 1948թ. ապրիլից:

Տնտեսության զարգացման 2-րդ ծրագիրը /1954-1957թթ./, որը կոչվեց «կայունացման պայմաններում արդիականացման և սարքավորման ծրագիր», փորձում էր բարձրացնել արդյունաբերությունում մրցակցության հնարավորությունը, ինչպես նաև արտադրանքի որակը: Հատուկ պայմանագրերի հիման վրա, որոնք կնքվել էին կառավարության և ֆիրմաների միջև, ձեռնարկատերերը ստացան վարկեր՝ սարքավորումներ գնելու համար: 2-րդ ծրագրի ցուցանիշները գերազանցվեցին 50-կան թթ-ի կեսին: Արդյունաբերական արտադրության ծավալը բարձրացավ 60%-ով և գերազանցեց նախապատերազմյան մակարդակը, ընդ որում այս ցուցանիշները առկա էին, նախ և առաջ, ծանր արդյունաբերությունում: Սկսվեց ֆրանսիական արդյունաբերության խորը կառուցվածքային վերակառուցումը: Արդյունաբերության սարքավորումների վերանորոգումը ընդունեց համընդհանուր բնույթ: Արդյունաբերության ներդրումային բազայի ամրապնդման մեջ մեծ դեր խաղաց կապիտալի արտահանման նվազումը: Խոշոր բանկերի ազգայնացումից հետո կապիտալի ներդրման հիմնական ուղղությունը դարձավ ազգային տնտեսությունը, այլ ոչ թե օտարերկրյա դրամական վարկերը: Արդյունքում, եթե 20-րդ դարի սկզբին կապիտալի արտահանումը տաս անգամ բարձր էր, քան ներդրումները ֆրանսիական արդյունաբերության մեջ, ապա 50-կան թթ.վերջում կապիտալի արտահանումը վեց անգամ կրճատվեց ներքին շուկայի ներդրումների համեմատ: Կապիտալի փոփոխումը կատարվում էր հիմնականում ծանր արդյունաբերության բնագավառում և էներգետիկ համակարգում: Այդ բնագավառներում օգտագործվում էր միջոցների 90%-ը, որը հատկացված էր արդյունաբերության զարգացման համար: 50-կան թթ-ի կեսին մեծ միջոցներ հատկացվեցին քիմիական, ավիացիոն և ավտոմոբիլային արդյունաբերությունների արդիականացման համար: Ամրապնդվեց խոշորագույն կորպորացիաների դերը արդյունաբերության կարևորագույն ճյուղերում: 50-կան թթ-ի վերջում տնտեսության զարգացման համախառն մոդելը սկսեց կորցնել իր արդյունավետությունը: Պետական հատվածի զարգացման նախկին տեմպերի պահպանումը գնալով դժվարանում էր: 50-կան թթ-ի երկրորդ կեսին սղաճի պրոբլեմը Ֆրանսիայում նորից սուր բնույթ ստացավ: Ստեղծվեց դասական սղաճային պարուրակ, երբ գների բարձրացումը բերում էր սպառողական առժեքի բարձրացում, ինչը, իր հերթին, հանգեցնում էր աշխատավարձերի բարձրացում, իսկ վերջինս՝ նորից գների բարձրացմանը: 1957թ. նախապատերազմյան մակարդակի համեմատ գները բարձրացան 25անգամ, իսկ նոմինալ աշխատավարձը բարձրացավ 21անգամ: Պահանջվում էր համապատասխան

պետական քաղաքականություն, որը պետք է ուղղված լիներ գյուղատնտեսության բնագավառի զարգացմանը: Ֆերմերների աշխատանքը շարունակում էր մնալ սակավ եկամտաբեր: Գյուղատնտեսական ապրանքների արտահանման մեջ Ֆրանսիան զբաղեցնում էր երկրորդ տեղը՝ զիջելով միայն ԱՄՆ-ին: Ժամանակակից տիպի տնտեսություն էին վարում գյուղացիության միայն 25%-ը:

Ընդունելով տնտեսության զարգացման 3-րդ ծրագիրը/1958-1961թթ./ կառավարությունը հայտարարեց, որ Ֆրանսիան պրոտեկցիոնիզմից անցնում է «բաց տնտեսության» գաղափարին: Այդպիսի որոշման համար հիմք հանդիսացավ, առաջին հերթին, եվրոպական ինտեգրացիոն գործընթացի հետագա զարգացումը, որտեղ Ֆրանսիան ակտիվ մասնակցություն ուներ: Ֆրանսիական տնտեսության վերաբերյալ իրենց սուր քննադատությունը արտահայտեցին լիբերալ քաղաքական կուսակցությունները: Սակայն «ազատ տնտեսության» քաղաքականության իրականացման համար պահանջվում էր քաղաքական կայունություն, իսկ 4-րդ Յանրապետությունում ճգնաժամի պայմաններում ձեռնարկատիրական ակտիվությունը նվազում էր:

4. Ֆրանսիայի արտաքին քաղաքականությունը հետպատերազմյան ժամանակաշրջանում: Ալժիրյան ճգնաժամը և զեներալ դը Գոլի իշխանություն գլուխ գալը:

Դրզոլյան Դիմադրության շարժման ակտիվ մասնակցությունը նացիզմի դեմ պայքարում թույլ տվեց վերականգնել Ֆրանսիայի հեղինակությունը միջազգային ասպարեզում: Դրա մեջ կարևոր դեր խաղաց և Խորհրդային Միության դիրքորոշումը: 1944թ. նոյեմբեր-դեկտեմբեր ամիսներին Ֆրանսիական պատվիրակությունը դը Գոլի գլխավորությամբ ժամանեց Մոսկվա: Բանակցությունների արդյունքում ստորագրվեց «դաշնակցության և փոխադարձ օգնության մասին պայմանագիրը», որտեղ երկու կողմերը հրաժարվում էին սեպարատ բանակցություններ վարել Գերմանիայի հետ, ինչպես նաև պարտադրվում էին չմասնակցել ցանկացած դաշինքներում, որոնք ուղղված կլինեին պայմանավորվող պետությունների դեմ: Ըստ Ֆրանս-Խորհրդային պայմանագրի Ֆրանսիան փաստորեն մտավ հակահիտլերյան կոալիցիայի մեջ: Այդ հարցը վերջնականապես լուծվեց Յալթայի կոնֆերան-

սի* ժամանակ: Ֆրանսիան դարձավ չորս պետություններից մեկը, որը իրավունք ստացավ Գերմանիայում ստեղծել օկուպացիոն գոտի: Պոտսդամյան կոնֆերանսի¹ որոշման համաձայն՝ Ֆրանսիայի ներկայացուցիչը մտավ արտաքին գործերի նախարարների կազմի մեջ, որը որոշում էր գերմանական հարցի հետպատերազմյան կարգավորման խնդիրները: Պոտսդամյան կոնֆերանսում գերմանական խնդրի լուծման և արտաքին գործերի նախարարների նիստերի ժամանակ Ֆրանսիան գրավել էր կոշտ դիրքորոշում:

Ֆրանսիական դիվանագիտությունը ձգտում էր մաքսիմալ չափով թուլացնել իր պատմական թշնամուն, նույնիսկ մասնատել նրան: Գնալով հարաբերությունները դաշնակիցների միջև սրվում էին: Սակայն մեկ տարի անց դրությունը արդեն արմատականորեն փոխվեց: Միացյալ անգլո-ամերիկյան օկուպացիոն գոտու ստեղծումը սեպարատ բնույթ ընդունեց, և երբ շուտով նրանց միացավ ֆրանսիական գոտին, սկսվեց ձևավորվել Արևմտյան Գերմանիայի ուրվագիծը: Իսկ Գերմանիայի տրոհումը, ինչը շուտով և տեղի ունեցավ, համապատասխանում էր Ֆրանսիայի շահերին: Առաջին քայլը, որը արվեց Ֆրանսիայի և ԱՄՆ-ի միջև ստրատեգիական հարաբերություններ հաստատելու համար, տեղի ունեցավ 1946թ-ին, երբ երկու պետությունների միջև ստորագրվեց Վաշինգտոնյան պայմանագիր, որով Ֆրանսիային տրամադրվող ամերիկյան վարկերը և առաջվա պարտքերի արձակումը համապատասխանում էր երկկողմանի տնտեսական հարաբերությունների լիբերալիզացմանը: 1947-1948թթ. գերմանական ճգնաժամի խորացումը նպաստեց ֆրանս-ամերիկյան հարաբերությունների մերձացմանը, իսկ Ֆրանսիայի միացումը Մարշալյան ծրագրին բերեց ֆրանսիական արտաքին քաղաքականության մեջ «ատլանտիկ համերաշխություն» քաղաքականության հաղթանակին:

Արդյունքում սրվեցին ֆրանս-խորհրդային հարաբերությունները: Ֆրանսիան ակտիվ մասնակցություն ունեցավ արևմտյան երկրների քաղաքական դաշինքի ձևավորման մեջ: Նա հանդիսացավ Արևմտյան դաշինքի ստեղծողներից մեկը: Այն ստորագրվեց Բրյուսելում 1948թ. մարտի 17-ին: Մեկ տարի անց Ֆրանսիան միացավ Զյուսիսատլանտյան պայմանագրին: Կարճ ժամանակում Ֆրանսիան դառնում է ԱՄՆ-ի հիմնական ռազմահենարաշտը Եվրո-

* Յալթայի կոնֆերանս-տեղի է ունեցել 1945թ. փետրվարի 4-11 Յալթա քաղաքում/Ղրիմ/: Մասնակցեցին երեք դաշնակցային պետությունների ղեկավարները/Ստալին, Չերչիլ, Ռուզվելտ/:

¹ Պոտսդամյան կոնֆերանս—տեղի էր ունեցել 1945թ. հուլիսի 17-օգոստոսի 2 Պոտսդամում: Մասնակցեցին Ստալինը, Էթլին և Թրումենը:

պայում: ՆԱՏՕ-ի ռազմական և տրանսպորտային ինֆրաստրուկտուրայի մեծ մասը տեղակայված էր Ֆրանսիայի տարածքում: ՆԱՏՕ-ի գլխավոր շտաբը գտնվում էր Ֆոնտեբլոյում: 1950թ. հունվարի 27-ին ստորագրված պայմանագրի համաձայն Ֆրանսիան ստանում էր ռազմական և նյութական օգնության զգալի մասը, որը ԱՄՆ տրամադրում էր իր եվրոպական դաշնակիցներին:

Արագ քայլերով զարգանում էր և ֆրանսիական ռազմաարդյունաբերական կոմպլեքսը: 40-կան թթ. վերջում Ֆրանսիան ակտիվորեն մասնակցում էր եվրոպական ինտեգրավորման գործընթացին: Դրա ռազմավարությունը ակտիվորեն քննարկվեց եվրոպական կոնգրեսում, որը անցկացվեց 1948թ-ին պանեվրոպական կազմակերպությունների կողմից: Կոնգրեսի ընթացքում բախվեցին երկու պատվամոլ/ամբիցիոզ/ հայացքներ՝ ֆեդերալիստական և յունիոնիստական: Երկուսն էլ կարևորում էին մեծ թվով եվրոպական երկրների ինտեգրումը բոլոր բնագավառներում, ներառյալ տնտեսական, քաղաքական, իրավական, ինչպես նաև հումանիտար համագործակցությունը: 1949թ-ին ստեղծվեց եվրոպայի խորհուրդ, ինչը շատ կարևոր քայլ էր այդ ճանապարհի ուղղությամբ: Բայց եվրոպական երկրների զարգացման մակարդակի տարբերությունը արգելք էր հանդիսանում այդպիսի մասշտաբային ծրագրերի իրականացման համար:

Ֆրանսիայի հետպատերազմյան դիվանագիտության առաջնորդները՝ Ժ.Բիդոն, Ռ.Շումանը, Ժ.Մոնեն, մշակեցին եվրոպական ինտեգրացիոն գործընթացի հատուկ համակարգ, որով նախատեսվում էր համագործակցության էտապային զարգացում տարբեր բնագավառներում: 1950թ. Ֆրանսիան հանդես եկավ համապատասխան նախաձեռնությամբ: Մայիսի 9-ին Ռոբեր Շումանը ներկայացրեց պողպատածուլակային և ածխային արդյունաբերությունների արևմտաեվրոպական երկրների ինտեգրացիոն ծրագիրը: «Շումանի ծրագիրը» մեծ նշանակություն ունեցավ եվրոպական ինտեգրացիոն գործընթացի զարգացման համար: 1951թ-ին տեղի ունեցավ եվրոպական Համագործակցության համակարգի առաջին կազմակերպության ձևավորումը՝ եվրոպական պաշտպանության համագործակցություն /ԵՊՀ/: 1952թ.մայիսին վեց պետությունների միջև ստորագրվեց ԵՊՀ-ի մասին պայմանագիր, ըստ որի՝ պետք է ստեղծվեին միացյալ զինված ուժեր ընդհանուր բյուջեով և ղեկավարությամբ: Բայց այդ պայմանագիրը այդպես էլ ուժի մեջ չմտավ: Ֆրանսիական պառլամենտի նոր կազմը, որը ձևավորվել էր 1951թ. ընտրություններից հետո, հրաժարվեց վավերացնել պայմանագիրը: ԵՊՀ-ի մասին պայմանագրի քննարկումները շարունակվեցին մինչև 1954թ.օգոստոսը և ցույց տվեցին, որ

Եվրոպական ինտեգրացման խնդիրը վերածվում է Ֆրանսիայի ներքաղաքական կյանքի կարևոր խնդիրներից մեկը: Ինտեգրացիոն կապերի անհրաժեշտությունը կասկածի չէր ենթարկվում, բայց եվրոպական կազմակերպությունների ուժեղացումը շատ քաղաքական գործիչների կողմից ընկալվում էր որպես վտանգ Ֆրանսիայի անկախության համար: Հրաժարվելով վավերացնել ԵՊՀ-ի մասին պայմանագիրը՝ մեկ ամիս անց Ֆրանսիան միանում է Արևմտաեվրոպական Միության պայմանագրին, որի կառուցվածքում պահպանվում էին ազգային զինված ուժերի ինքնուրույնությունը: Չնայած 4-րդ Հանրապետության ճգնաժամին՝ 50-ական թթ-ի վերջում շարունակվում էր Ֆրանսիայի կառուցողական մասնակցությունը Եվրոպական Համագործակցության /ԵՀ/ համակարգի զարգացման գործընթացում: 1957թ-ին Ֆրանսիական դիվանագիտությունը աջակցեց Եվրոպական տնտեսական համագործակցության և միջուկային էներգետիկայի եվրոպական համագործակցության ստեղծման ծրագրերին: Հետպատերազմյան Ֆրանսիայի արտաքին քաղաքականության համար շատ ցավոտ խնդիր էր հանդիսանում գաղութների հարցը: Գաղութային տարածքների դեինտեգրացիան պատերազմի տարիներին ընդունեց անշրջելի բնույթ: Ընդունելով, որ այլևս հնարավոր չէ վերականգնել կայսրությունը, Ֆրանսիայի նոր քաղաքական էլիտան փորձեց արաջարկել փոխգիշման տարբերակ՝ ստեղծելով Ֆրանսիական Միություն: Բայց նրանց չհաջողվեց այն իրականացնել: Իր ազդեցությունը թողեց 4-րդ Հանրապետության անկայուն քաղաքական դրությունը, գաղութային տեղական վարչությունների հակազդեցությունը, ինչպես նաև գաղութային մտածելակերպի լայն տարածումը ֆրանսիական հասարակության մեջ: Արդեն 1945թ. մայիսին գաղութային իշխանությունները դաժանությամբ ճնշեցին ալժիրյան ապստամբությունը: Մեկ ու կես տարի հետո ապստամբություն բարձրացավ նաև Մադագասկարում, որտեղ զոհերի թիվը հասավ 80 հազարի: Գակատագրական նշանակություն ունեցավ Հնդկաչինում զինված ընդհարումի սկիզբը: 1945թ. օգոստոսի 19-ին վիետնամական ապստամբ բանակի ղեկավար Խո Շի Մինը հայտարարեց անկախ պետության ստեղծման մասին: Չնայած նրան, որ վիետնամական և ֆրանսիական կառավարությունների միջև կնքվեց պայմանագիր, ըստ որի՝ Ֆրանսիան ընդունում էր վիետնամի անկախությունը և վերջինս պետք է մտներ Ֆրանսիական Միության մեջ, սակայն շուկով գաղութային վարչակազմը աջակցեց մարիոնետային «Կոխինխինի հանրապետության» ստեղծմանը, ինչից հետո 1946թ. նոյեմբերից Հնդկաչինում սկսվեցին ռազմական գործողություններ: Դրանք շարունակվեցին

յոթ տարի: Օգտագործելով պարտիզանական պայքարի մեթոդները՝ վիետնամական 10.000 բանակը դիմակայեց 90.000 ֆրանսիական էքսպեդիցիոն կորպուսին: Կորեական կոնֆլիկտի ֆոնի վրա Յնդկաչինում սկսված ռազմական գործողությունները ավելի սուր բնույթ ստացան: Օգտվելով ԱՄՆ-ի աջակցությունից Ֆրանսիան իր բանակի թվաքանակը հասցրեց մինչև 180.000: Վիետնամի ազգային բանակը արդեն ուներ 100.000 զինվոր: Գեներալ դը Լառնոնա դը Տասինյիի գլխավորությամբ ֆրանսիական բանակը կարճատև հաջողություններ ունեցավ, որից հետո արդեն 1950-1951թթ-ին նախաձեռնությունը անցավ վիետնամցիների ձեռքը: Բեկոմնային նշանակություն ունեցավ Դյենբյենֆույի երկար ամիսներ շարունակվող պաշարումը վիետնամցիների կողմից: Դրա ավարտից առաջ Բեռլինում խորհրդակցության ժամանակ Ֆրանսիայի, Մեծ Բրիտանիայի, ԱՄՆ-ի և ԽՍՀՄ-ի արտաքին գործերի նախարարները 1954թ. հունվար-փետրվար ամիսներին համաձայնության եկան, ըստ որի՝ 1954թ. ապրիլին ժնևում պետք է հրավիրվեր հատուկ խորհրդաժողով՝ Յնդկաչինում խաղաղություն վերականգնելու հարցի շուրջ: Դյենբյենֆույի ֆրանսիական կայազորի հանձնվելուց հետո, որը տեղի ունեցավ 1954թ. մայիսի 7-ին, կանխորոշեց պատերազմի, ինչպես նաև ժնևյան բանակցությունների ելքը: Բայց միայն Մենդես-Ֆրանսի իշխանություն գլուխ գալուց հետո վերջակետ դրվեց յոթ տարվա խայտառակ պատերազմին, որի արդյունքում Ֆրանսիայի ընդհանուր կորուստները կազմեցին 140.000 մարդ:

1954թ. հուլիսի 21-ին ստորագրվեց ժնևյան պայմանագիրը, համաձայն որի Յյուսիսային և Հարավային Վիետնամում ձևավորվեցին անկախ պետություններ: Ֆրանսիան պարտավորվում էր դուրս բերել իր զորքերը Յնդկաչինի տարածքից, սակայն իրավունք ստացավ հսկողություն պահպանել Հարավային Վիետնամի զինված ուժերի վրա:

50-կան թթ. սկզբին կտրուկ սրվեցին հարաբերությունները Ֆրանսիայի և նրա հյուսիսաֆրիկյան պրոտեկտորատների՝ Թունիսի և Մարոկոյի հետ, որոնք մտնում էին Ֆրանսիական Միության կազմի մեջ՝ «միացած պետություններ» կարգավիճակով: 1951թ. հոկտեմբերին թունիսյան կառավարությունը հանդես եկավ պահանջով, որ Ֆրանսիան ճանաչի Թունիսի անկախությունը: Ֆրանսիան պատասխանեց ճնշամիջոցներով, որոնք ուղված էին Նեո-Դեստուր ազգայնական կուսակցության ակտիվիստների դեմ: Արդյունքում ձեռքակալվեց տեղական կառավարության վարչապետ Շենիկը, սպանվեց Թունիսի արհմիությունների գլխավոր քարտուղար Խաշեդը: Թունիսում սկսվեց պարտիզանական պատերազմ: Նույն դրությունը նաև Մարոկոյում էր: 1952թ. դեկ-

տեմբերին այստեղ արգելվեց Իստիկլայի ազգայնական կուսակցության և Մարոկոյի կոմունիստական կուսակցության գործունեությունները: Ֆրանսիական կառավարությունը փաստորեն աջակցեց սուլթան Մոհամեդ բեն Յուսեֆի տապալմանը: 1954թ.-ին ազգային-ազատագրական շարժումը Ալժիրում սկսեց ընդլայնվել, և ստեղծվեց ազգային-ազատագրական ճակատ: 1955թ.-ին ֆրանսիական պառլամենտը ստիպված եղավ Ալժիրում մտցնել արտակարգ դրություն:

Գի Մուլի իշխանության գլուխ գալուց հետո իրավիճակը կտրուկ փոխվեց: 1956թ. մարտին կնքվեցին պայմանագրեր, որոնց համաձայն ճանաչվում էին Մարոկոյի և Թունիսի անկախությունը: Բայց ալժիրյան խնդիրը ավելի բարդ էր: Ալժիրում բնակվում էր ավելի քան մեկ միլիոն, այդպես կոչված, եվրոալժիրցիներ: Դա հատուկ սոցիալական խումբ էր, որը ձևավորվել էր տասնյակ տարիների ընթացքում Ֆրանսիայի և այլ եվրոպական երկրներից գաղթածների էթնիկական, մշակութային և լեզվաբանական հիմքերի վրա: Եվրոալժիրցիները իրենց համարում էին երկրի տերերը, իսկ ֆրանսիական մասսայական գիտակցության համաձայն՝ Ալժիրը ընդհանրապես գաղութ չէր համարվում: Դեռևս 19դարում այն ձերք բերեց Ֆրանսիայի ազգային տարածքի մի մասի կարգավիճակ: Սուսուլմանական բնակչության ազգային-ազատագրական շարժման զարգացումը շուտով քաղաքացիական բախման բնույթ ստացավ, որը և վերածվեց խոշոր զինված ընդհարումների: Անգամ Գի Մուլի կառավարությունը, որը ձգտում էր ապագաղութացման գործընթացին իրավական բնույթ տալ, ստիպված եղավ պահպանել Ալժիրում իր ռազմական ուժերը: Գի Մուլը այս խնդրի լուծումը տեսնում էր ընտրական օրենքի բարեփոխման մեջ, որն էլ պետք է հավասարեցներ բուն և եվրոպական բնակչության իրավունքները: Սակայն այդ ծրագիրը երկու կողմերին էլ ձեռնտու չէր: Ալժիր ուղարկվեց ևս 100.000 զինվոր, ինչպես նաև պահեստայիններ: Երեք ամիս անց 1956թ. հուլիսին, նույն կառավարությունը պաշտպանեց դիվանագիտական դեմարշը՝ ուղղված Եգիպտոսի, Նասերի կառավարության դեմ, որը ազգայնացրել էր Սուեզի ջրանցքը: Կոշտ հակաեգիպտական կուրսը բերեց նրան, որ Ֆրանսիան Անգլիայի և Իսրայելի հետ միասին հարձակվեց Եգիպտոսի վրա: Այդ ագրեսիայի ձախողումը և արաբական աշխարհի հետ հարաբերությունների վատացումը նպաստեց Ալժիրում իրավիճակի էլ ավելի բարդացմանը:

1957թ. հունվարին Ալժիրում ֆրանսիական կառավարության ներկայացուցիչը իշխանությունը հանձնեց զեներալ Մասյուլին, որը դեկավարում էր պարաշյուտադեսանտային ստորաբաժանումները:

Փաստորեն այդ քայլը նշանակում էր, որ հակասությունը քաղաքական մեթոդներով հնարավոր չէր լուծել: Ֆ.Գայառի նոր կառավարության փորձերը՝ ներգրավելու ամերիկյան դիվանագիտությունը ալժիրյան պրոբլեմը լուծելու համար, ավելի մեծ դժգոհություն առաջացրեց եվրոալժիրցիների շրջանում: Նրանց ղեկավարության մեջ գնալով մեծ դեր էին սկսում խաղալ գեներալ դը Գոլի կողմնակիցները: Ժ.Սուստելը, որը ստեղծեց «Ֆրանսիական Ալժիրի փրկության և նորացման պայքարի միությունը», դարձավ գեներալ Մասյուլի հետ ալժիրյան խռովարարության նախաձեռնողը: 1958թ.մայիսի 13-ին նրանց կողմից ստեղծած «Հասարակական փրկության կոմիտեն» հայտարարեց, որ իր ձեռքն է վերցնում ամբողջ իշխանությունը Ալժիրում: Հենց նույն օրը Ֆրանսիայում իշխանության գլուխ եկավ Պ.Պֆլիմենի կալիցիոն կառավարությունը: Կարճատև բանակցություններից հետո հանրապետության ղեկավարության և գեներալ դը Գոլի միջև որոշում ընդունվեց քննարկել պառլամենտում «ազգային փրկության կառավարության» ձևավորման հարցը, որը պետք է գլխավորեր դը Գոլը: 1958թ. հունիսի 1-ին այս որոշմանը կողմ քվեարկեցին 329 պատգամավորներ, դեմ՝ 224 և ձեռնպահ՝ 32 պատգամավոր:

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԴ

ԳՈՒԻԶՄԸ ԵՎ 5-ՐԴ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱԶՄԱՎՈՐՈՒՄԸ

1. Գուլիզմի քաղաքական փիլիսոփայությունը: 5-րդ Հանրապետության սահմանադրա-իրավական կառուցվածքը:

Նորից հանդես գալով ազգի փրկիչի դերում գեներալ դը Գուլը առաջարկեց ոչ միայն լուծել Ալժիրի հարցը, այլ նաև հիմնավորապես փոխել պետական համակարգը, որը, դը Գուլի համոզմամբ, առաջացնում էր քաղաքական կամազրկություն: Շատ տարիներ անց՝ «սկզբունքային ընդդիմությունից» իշխանության գլուխ գալուց հետո, դը Գուլը չկրկնեց իր նախկին սխալները: Նա հեմվում էր մասայական, լավ կազմակերպված կուսակցության վրա, որը ստեղծվեց 1958թ-ին և անվանվեց «Հանուն նոր հանրապետության պաշտպանության դաշինք» /ՅՈՒՄՈ /: Վերափոխված գուլիզմը իրենից ներկայացնում էր ամբողջական քաղաքական տեսություն, միանգամայն յուրահատուկ և, միևնույն ժամանակ, համապատասխան Ֆրանսիայի ազգային քաղաքական ավանդույթներին: Ընդհանուր ուսմունքի մեջ ներդաշնակ էին պետական գործարարությունն ու ռադիկալ գաղափարախոսական պաթոսը, էտատիզմի սկզբունքները և ազգային ինքնուրույնության միտքը, պահպանողականությունը և սոցիալական ռեֆորմիզմը: Դը Գուլը փորձեց երկրին առաջարկել «երրորդ ուղի», որը կհաղթահարեր կոմունիստական տոտալիտար մոդելի ծայրահեղությունները և լիբերալ դեմոկրատիայի անգլոսաքսոնյան տարբերակը: Գուլիզմի հիմնական միտքը, որը միավորում էր քաղաքականության բոլոր ասպեկտները՝ պետական շինարարությունից մինչև տնտեսական կարգավորումը, դարձավ Ֆրանսիայի «ազգային մեծության» գաղափարը: Գուլիզմի միտքը Ֆրանսիայի մեծության մասին հեռու էր ավանդական ազգայնականությունից, ազգային գերազանցության մասին շովինիստական պատկերացումից: Ֆրանսիայի վեհությունը դը Գուլի համար միանգամայն իրական սոցիալական սկզբունք էր, այլ ոչ թե վերացական նպատակ: «Միայն մեծ գործերը ի վիճակի են ազատել Ֆրանսիային ինդիվիդուալիզմի կործանիչ հետևանքներից, իսկ ինդիվիդուալիզմը բնորոշ է ազգին, - գրում էր դը Գուլը, -- Ես կարծում եմ, որ Ֆրանսիան, զրկված լինելով վեհությունից, դադարում է լինել Ֆրանսիա»: Ըստ գուլիզմի՝ Ֆրանսիան ավելին է, քան մի երկիր, որտեղ ապրում են միլիոնավոր ֆրանսիացիներ: Գուլականների համար Ֆրանսիան այն է, ինչը միավոր-

րում էր նախկինում ապրող սերունդները և կմիավորի նրանց, ովքեր հետագայում իրենց ֆրանսիացիներ կանվանեն: Ֆրանսիան ժամանակից դուրս գտնվող իրականությունն է, որը ուներ սեփական հետաքրքրություններ, նպատակներ և, վերջապես, կյանք: Այդ ամենը գոյություն ունի անկախ առանձին ֆրանսիացիների հետաքրքրություններից և նրանց գոյությունից: Դը Գոլը, փաստորեն, միացնում էր պետական մտքի մասին բունապարտյան ավանդույթը Յանրապետություն-Ազգ հանրապետական գաղափարի հետ, որը սկիզբ էր առնում Ռուսոյից, Դանտոնից, Կլեմանտից: Դը Գոլի կարծիքով, միայն հզոր պետությունը կարող էր դառնալ ազգային անկախության, միասնության, հասարակական կարգապահության և արդարության երաշխավորը: «Հզոր պետություն» հասկացությունը չի նշանակում դիկտատուրա: Դա մի պետություն է, որը պաշտպանում է միայն համազգային շահերը, վեր է կանգնած անձնական շահերից և դասակարգերից: Դը Գոլը եկավ այն եզրակացությանը, որ հզոր պետությունը չի բացառում արտոնություններ տրամադրել պառլամենտին և չի ձգտում վերացնել կուսակցությունները: Սակայն կուսակցությունները, լինելով կորպորատիվ ինստիտուտ, իրենց էությանը հակասում են միավորված և հզոր պետության գաղափարին: Որպես հակադրություն «կուսակցությունների ռեժիմին»՝ դը Գոլը առաջարկում էր վերականգնել իսկական դեմոկրատիա, որի հիմքը պետք է լինի ժողովրդի գերիշխանությունը: Ֆունդամենտալ խնդիրները, այդ թվում նաև պետության նախագահի ընտրությունը և սահմանադրական կառուցվածքը, պետք է որոշվեն ժողովրդի անմիջական կամքի արտահայտությամբ, հանրաքվեի ճանապարհով: Պառլամենտը, արտացոլելով կուսակցությունների դիմակայությունը, նույնպես չէր կարող լինել պետական իշխանության կենտրոնը: Դը Գոլը ընդգծում էր, որ միասնությունը, ներքին կարգապահությունը պետք է լինեն իշխանության անբաժանելի մասերը: Վճռական դերը պետական իշխանության համախմբման մեջ պետք է խաղա կուսակցություններից դուրս կանգնած պետության ղեկավարը: Բայց պետական ապարատի աշխատանքը պետք է ենթարկվի իշխանությունների բաժանման սկզբունքին: Դը Գոլը «Հզոր Ֆրանսիայի» վերածնունդի հիմքը համարում էր ոչ միայն սահմանադրական կարգավորման բարեփոխումը, այլ նաև երկրի սոցիալական կայունության ապահովումը:

Այդ տեսակետից վճռական դեր պետք է խաղար «աշխատանքի և կապիտալի ընկերություն» կոնցեպցիան, որը պետք է հաղթահարեր դասական հակասությունները, ձևավորեր «երրորդ ճանապարհի» հասարակական զարգացումը: Բանվորների մասնակցությունը շահույթների և արտադրության կառավարման մեջ

գուլականները տեսնում էին արդյունավետ միջոց կապիտալիստական հասարակության սոցիալական կառուցվածքի անշրջելի փոփոխությունը: Ջուզակցելով պետական տնտեսական ակտիվության և անկախ, պրագմատիկ արտաքին կուրսի հետ՝ նման քաղաքականությունը կարող էր հիմք դառնալ ազգային միասնության և բարեկեցության վերածնունդի համար:

1958թ. հունիսի 1-ին Ազգային ժողովը դը Գուլին նշանակեց կառավարության նախագահ: Այդ որոշման համար իրենց ձայները տվեցին 329 պատգամավորներ. կողմ քվեարկեցին «անկախները», ՄՌՊ-ն, «սոցիալական հանրապետականները», սոցիալիստների և ռադիկալների մի մասը: 224 պատգամավորներ դեմ քվեարկեցին: Գուլիզնը չընդունեցին կոմունիստները, ՅՈՒՂՍՈ—ը Միտերանի գլխավորությամբ, ձախ ռադիկալները, սոցիալիստների մի մասը: Յունիսի 3-ին պառլամենտը ընդունեց սահմանադրական օրենք, որի համաձայն կառավարությանը վեց ամիս ժամկետով լիովին իշխանություն էր տրվում: Կառավարությունը իրավունք չէր ստանում զբաղվել օրենսդրական գործնեությամբ հասարակական իրավունքների և ազատությունների ոլորտներում: Կառավարությունը իրավունք էր ստանում վերանայել սահմանադրությունը: Բայց հունիսի 3-ի օրենքը սահմանել էր հինգ սահմանադրական սկզբունքներ, որոնք վերանայման ենթակա չէին: Այդ սկզբունքները հետևյալն էին՝ 1/համընդհանուր ընտրական իրավունքը որպես իշխանության միակ աղբյուր, 2/օրենսդիր և գործադիր իշխանությունների բաժանումը, 3/կառավարության պատասխանատվությունը պառլամենտի առջև, 4/դատական իշխանության անկախությունը, 5/Ֆրանսիայի և իրենից կախված ժողովուրդների միջև նոր հարաբերությունների ձևավորումը: Պառլամենտը ցրելուց հետո 4-րդ Յանրապետությունը դադարեց իր գոյությունը: 5-րդ Յանրապետության Սահմանադրության նախագիծը մշակում էր կոնսուլտատիվ հանձնաժողովը Միշել Դեբրեի գլխավորությամբ: Այն կազմված էր պառլամենտի երկու պալատների և կառավարության ներկայացուցիչներից: 1958թ. սեպտեմբերի 28-ին տեղի ունեցավ հանրաքվե, որը և հավանություն տվեց նոր Սահմանադրությանը 179, 2%: Այն ձևավորեց Ֆրանսիայում խառը նախագահապառլամենտական ռեժիմ: Յոթ տարի ժամկետով ընտրվող նախագահը ստացավ մեծ լիազորություններ արտաքին քաղաքականության, պաշտպանության և ազգային անվտանգության շրջանակներում: Օրինակ՝ նախագահը իրավունք էր ստանում ինքնուրույն որոշում կայացնել արտակարգ դրություն մտցնելու և միջուկային ռումբ օգտագործելու հարցերում: Գործադիր իշխանության նկատմամբ հսկողությունը նախագահը իրականացնում էր՝ իրա-

վունք ստանալով նախագահել Նախարարների խորհրդում, ինչպես նաև նշանակել և պաշտոնաթող անել վարչապետին: Կառավարության մյուս անդամները նշանակվում էին վարչապետի կողմից: Բայց կազմավորման ընթացքում կառավարությունը պետք է ստորին պալատից վստահություն ստանար: 5-րդ Հանրապետության նախագահը իրավունք ուներ մասնակցել օրենսդրական ընթացքին: Օրենքները, որոնք ընդունվում էին պառլամենտի կողմից, պահանջում էին պետական ակտի հրապարակում: Դրա հետ մեկտեղ նախագահը հետաձգվող վետոյի իրավունք ուներ, ինչպես նաև կարող էր կարևոր օրենքի նախագիծ դուրս հանել հանրաքվե: Նախագահը իրավունք ուներ ցրել ստորին պալատը ցանկացած ժամանակ: Նա հաստատում էր նաև երկու կարևորագույն պետական մարմինների կազմը՝ Պետական խորհրդի, որը հսկում էր կառավարության գործունեությունը, և Սահմանադրական խորհրդի: Նախագահը քաղաքական պատասխանատվություն չէր կրում և կարող էր դատապարտվել միայն պետական դավաճանության դեպքում:

Պառլամենտի երկու պալատները՝ Սենատը և Ազգային ժողովը, ձերք բերեցին գրեթե միանման լիիրավություն, որը բերեց փաստորեն կազուսի. օրենքի նախագիծը, որի նկատմամբ պալատների կարծիքը տարբեր էին, կարող էին անվերջ փոխանցվել իրենց միջև: Այդ դեպքում օրենքի ընդունման համար վճռական դերը անցնում էր կառավարությանը: Բայց Ազգային ժողովի քաղաքական կշիռը բավականին մեծ էր: Նոր կառավարությունը պարտադիր պետք է վստահության քվե ստանար պառլամենտի կողմից, և դա կբերեր նրան, որ վարչապետի պաշտոնում կհայտնվեր պառլամենտական մեծամասնության ներկայացուցիչը: Հենց վարչապետը, այլ ոչ թե նախագահը պալատների հետ մեկտեղ օրենսդրական նախաձեռնության իրավունք ստացավ: Սահմանադրության տեքստը հիմք չէր հանդիսանում նախագահի և վարչապետի լիազորությունների խիստ սահմանաշատմանը այն դեպքում, եթե նրանք ներկայացնում էին տարբեր քաղաքական ուժեր: Այդ թերությունը բացատրվում էր պետական իշխանության վերաբերյալ գոյական գաղափարով/կոնցեպցիայով/, համաձայն որի և՛ նախագահը, և՛ կառավարությունը պարտավոր են անցկացնել «ազգային քաղաքականություն»: Այսպիսով, 1958թ. Սահմանադրությունը ստեղծեց իշխանությունների ռացիոնալ բաժանման համակարգ 3-րդ և 4-րդ Հանրապետություններին բնորոշ պառլամենտական գլխավորության փոխարեն: Նախագահի իշխանությունը դառնում էր համարյա ավտորիտար և կարող էր պահպանվել միայն գերիշխող քաղաքական ուժի գոյության դեպքում: Սոցիալա-

կան պաշտպանման տեսակետից 1958թ. Սահմանադրությունը պահպանեց նախորդի սոցիալական բովանդակությունը: Նրա մեջ առանց փոփոխության մտան «Մարդու և քաղաքացու իրավունքի մասին դեկլարացիան» և 1946թ.Սահմանադրության ներածությունը: Ֆրանսիան նախկինի պես սահմանվում էր որպես «անբաժանելի, դեմոկրատական և սոցիալական հանրապետություն»: Ֆրանսիական Միության փոխարեն հիմնվեց Ֆրանսիական Ընկերակցություն, որի կազմի մեջ մտան նաև անկախ պետությունները: Բայց Ֆրանսիայի կազմի մեջ առանձնանում էին Անդրծովյան դեպարտամենտների և Անդրծովյան տարածքների խմբեր: Վերջիններս, որոնք կազմավորված էին նախկին գաղութների հիմքի վրա, ստացան լայն ինքնավարություն ներքին քաղաքականության և վարչական կարգերի ոլորտում՝ պահպանելով Ֆրանսիայի լիազորությունները ներքին քաղաքականության և պաշտպանության բնագավառներում:

Պառլամենտական ընտրությունները տեղի ունեցան 1958թ.նոյեմբերին և կտրուկ փոխեցին ստորին պալատի քաղաքական ուժերի հարաբերությունները: ՅՈՒՆՌ –ի հաջողությունը, որը ստացավ 188տեղ, օրինաչափ էր: Սոցիալիստները և ռադիկալները ստացան 40-ական տեղ, ՄՌՊ-ն՝ 44, իսկ կոմունիստները՝ ընդամենը 10 տեղ: «Անկախները» ստեղծեցին 133 պատգամավորներից բաղկացած ֆրակցիա: Այսպիսով, պառլամենտում կազմավորվեց դը Գոլին աջակցող մեծամասնություն: 1958թ.դեկտեմբերին դը Գոլը նախագահ ընտրվեց: Նա հանձնարարեց Միշել Դեբրեին ձևավորել կառավարություն: Սկզբնական շրջանում կաբինետի կազմում բացի գոլականներից մտան ՄՌՊ-ի և «անկախների» ներկայացուցիչներ, ինչպես նաև մեկական սոցիալիստ և ռադիկալ: Ներկուսակցական միասնության տեսանելիությունը երկար պահպանել չհաջողվեց: Դը Գոլը ցանկություն անգամ չուներ ներդաշնակել իր գործողությունները կոալիցիայի գործընկերների հետ:

Այդ նույն ժամանակ նախագահական մեծամասնության ստվերի տակ մնալու վախը ստիպում էին շատ կուսակցությունների առաջնորդներին հեռու մնալ կառավարության և նախագահի գործողություններից: Արդեն 1959թ-ին սոցիալիստները և ռադիկալները վերջնականապես ընդդիմության կողմն անցան: Ընդ որում սոցիալիստական կուսակցության կազմից դուրս եկավ ձախ ռադիկալների խումբը և ստեղծեց «Ինքնավար» սոցիալիստական կուսակցություն»: 1960թ-ին այն միավորվեց երիտասարդական «Ձախ սոցիալիստական միության» հետ և ստեղծեց «Միավորված սոցիալիստական կուսակցություն» /ՄՍԿ/: 1960թ-ին ՍՆԻՊ-ում

տեղի ունեցավ ներկուսակցական վիճաբանություն ֆինանսական բարեփոխման հարցի շուրջը, որը պառակտեց կուսակցությունը, և 1962թ-ին այնտեղից անջատվեց խումբ, որը գլխավորում էր ժխակար Դ՝ Էսթենը: ՍՍԽՊ-ի ղեկավարությունը նույնպես պառակտվեց: «Աջ լիբերալների» խմբի ներկայացուցիչ Պինեն դը Գոլի դրոճմամբ ազատվեց ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարի պաշտոնից: Արդյունքում նրան փոխարինեց «անկախների» երիտասարդ առաջնորդներից մեկը՝ Վալերի ժխակար դ՝ Էսթենը, որը, ինչպես արդեն ասվել է, շուտով դուրս է գալիս ՍՍԽՊ-ից: 1962թ. կառավարությունը լքում են ՍՈՒՊ-ի ներկայացուցիչները, որոնք դժգոհ էին դը Գոլի կողմից վարած կոշտ քաղաքականությունից Եվրոպական տնտեսական համագործակցության/ԵՏՀ/ նկատմամբ:

60-կան թթ-ի սկիզբը գոլական շարժման համար կարևոր փուլ դարձավ: 1961-1962թթ-ին տեղի ունեցավ երկու հանրաքվե ալժիրյան հարցի վերաբերյալ, որի արդյունքում Ալժիրը ստացավ անկախություն: Սրանից հետո ՅՈՒՆՈՒ –ից դուրս եկավ նրա ռադիկալ թևը Ժ.Սուստելի գլխավորությամբ: «Ուլտրաները» մեղադրեցին դը Գոլին ազգային դավաճանության մեջ: Նրանք նույնիսկ անցան ահաբեկչական գործողությունների՝ մի քանի անգամ փորձելով սպանել նախագահին: 1962թ. ապրիլին վարչապետ Դեբրեին փոխարինեց Ժորժ Պոմպիդուն: Կառավարության նոր ղեկավարը չէր մտնում ոչ մի գոլական խմբավորումների մեջ, բայց նա համարվում էր դը Գոլի մտերիմ քաղաքական գործիչներից մեկը: Երկար ժամանակ նա գլխավորում էր նախագահի քարտուղարությունը: Ակտիվացրին իրենց գործնությունը երկու գոլական խմբավորումներ՝ «ձախ» գոլականները և, այսպես կոչված, «էմպիրիկները» Շաբան-Դելմասի գլխավորությամբ: 1962թ-ին նրանք ստեղծում են միասնական բլոկ /ՅՈՒՆՈՒ – ՅՈՒԴՏ /: Կուսակցական սպեկտրում տեղի ունեցած ռադիկալ վերադասավորությունները դը Գոլին ստիպեցին արագացնել սահմանադրական բարեփոխման անցկացումը: Նա հանդես եկավ նախաձեռնությամբ, որով նախագահը պետք է ընտրվեր համընդհանուր ընտրությունների հիման վրա: Պառլամենտի կողմից նախագահական իշխանության հանդեպ հսկողության թուլացման վախը ստիպեց բարեփոխման դեմ դուրս գալ ֆրանսիական կուսակցությունների մեծամասնությանը: Դը Գոլը ցրեց ստորին պալատը և հարցը դուրս բերեց հանրաքվե: Հանրաքվեի արդյունքում, որը տեղի ունեցավ 1962թ. հոկտեմբերի 28-ին, քվեարկողների 61, 7%-ը աջակցեցին նախագահի նախագծին: Բայց հանրաքվեի ժամանակ տեղի ունեցավ հակագոլական ընդդիմության համախմբում: Սոցիալիստները, ռադիկալները, ՍՈՒՊ-ն և ՍՆԻՊ-ը ստեղծեցին նախընտրական բլոկ՝

«Դեմոկրատական համաձայնություն» անվանումով: Կոմունիստները և սոցիալիստները երկար ժամանակից հետո առաջին անգամ համաձայնության եկան պառլամենտական ընտրությունների երկրորդ փուլում միմյանց աջակցելու վերաբերյալ: Պառլամենտական ընտրությունների արդյունքում Ազգային ժողովում ստեղծվեցին երկու բևեռներ: Կոմունիստական և սոցիալիստական կուսակցությունների ֆրակցիաները կազմեցին համապատասխանաբար 41 և 67 պատգամավորներ: ՅՈՒՆՈՒ- ՅՈՒՂՏ բլոկը և Ժ.դ՝ Էսթենի «անկախ հանրապետականները» ստացան համապատասխանաբար 229 և 32 տեղեր: Ռադիկալները ստացան 44 տեղ, ՄՌՊ-ն՝ 38, ՍՆԻՊ-ը՝ 18: Կառավարությունը նորից գլխավորեց Ժ.Պոմպիդու: Դը Գոլի դեմ վճռական ճակատամարտ ընդդիմությունը պատրաստվում էր տալ նախագահական ընտրությունների ժամանակ, որը պետք է տեղի ունենար 1965թ-ին: Ակնհայտ էր, որ այս կամ այն կուսակցությունների առաջնորդներից ոչ մեկը միայնակ չէր կարող դիմադրել նախագահի հեղինակությանը: ՄՌՊ-ի ղեկավարությունը ժամ Լեկանյուեի գլխավորությամբ նախաձեռնեց կենտրոնամետ կուսակցությունների հետագա համախմբումը: 1962թ. վերջում միջկուսակցությունների հիման վրա սկսեց ձևավորվել քաղաքական «Դեմոկրատական կենտրոն» կոալիցիան, որի կազմի մեջ մտան ՄՌՊ-ի և ՍՆԻՊ-ի մի շարք խմբավորումներ: «Դեմոկրատական կենտրոնից» նախագահական ընտրությունների համար թեկնածու առաջարկվեց Լեկանյուեն: Նրա ծրագիրը կառուցվել էր դը Գոլի ներքին քաղաքականության քննադատության հիման վրա՝ գլխավորապես եվրոպական հարցի շուրջը: Ռադիկալների և սոցիալիստների միջև ի հայտ եկան ձախ բլոկի ստեղծման կողմնակիցներ, որոնք չէին բացառում կոմունիստների հետ ռազմավարական համագործակցությունը և «երրորդ ուժի» կոալիցիայի վերաստեղծումը, որը կհամագործակցեր կենտրոնամետների հետ: Աջ ռադիկալները հանդես եկան որպես «Դեմոկրատական միասնության» միջկուսակցական բլոկի ստեղծման նախաձեռնողներ: Այդ միտքը աջակցություն ստացավ աջ սոցիալիստների կողմից Մարսելի քաղաքապետ Գաստոն Դեֆերի և Լիոնի քաղաքապետ Պիեռ Մորուայի գլխավորությամբ: Ինքը՝ Դեֆերը, ձախ կենտրոնամետ ուժերի կողմից հավակնում էր նախագահի թեքնածուի պաշտոնին: Բայց սոցիալիստների առաջնորդ Գի Մոլեի ազդեցությամբ կուսակցությունը ընդունեց այլ ռազմավարություն: Նրանք և ձախ ռադիկալները հանդես եկան որպես բոլոր ձախ, ոչ կոմունիստական խմբերի միավորման նախաձեռնողներ: Այդպես ստեղծվեց սոցիալիստական և դեմոկրատական ձախ ուժերի Ֆեդերացիա /ՅՈՒՂՍՖ/: ՅՈՒՂՍՖ-ի

կողմից նախագահի թեկնածու դարձավ Ֆրանսուա Միտերանը, որի կուսակցությունը՝ ՅՈՒՂՈՍ-ը, նույնպես միացավ Ֆեդերացիային: Միտերանը համարվում էր հետպատերազմյան Ֆրանսիայի հանրաճանաչ քաղաքական գործիչներից մեկը և դը Գոլի ընդդիմադիրը: Նրա ծրագրին, որը հիմնված էր կառավարության սոցիալական և տնտեսական քաղաքականության, ինչպես նաև 5-րդ Յանրապետության Սահմանադրության կառուցվածքի քննադատության վրա, աջակցեցին կոմունիստները: Այսպիսով, Միտերանը առաջին անգամ երկրի պատմության մեջ դարձավ «ձախ Ֆրանսիայի» կողմից միակ թեկնածուն նախագահի պաշտոնի համար: «ՌԷլտրաները» և մյուս աջ ռադիկալ խմբավորումները առաջ քաշեցին Տիսկյե-Վինյանկուրի թեկնածությունը: Նախագահական ընտրությունները, որոնք տեղի ունեցան երկու փուլով՝ 1965թ. դեկտեմբերի 5-ին և 19-ին, ավարտվեցին դը Գոլի դժվար հաղթանակով: Առաջին փուլում նա ստացավ 44% ձայն, Միտերանը՝ 32%, Լեկանյունեն՝ 13%, Տիսկյե-Վենյանկուրը՝ 5%: Երկրորդ փուլում դը Գոլը ստացավ 44, 7% ձայն, Միտերանը՝ 37, 4%:

2. Ֆրանսիայի սոցիալ-տնտեսական զարգացումը դը Գոլի կառավարման ժամանակաշրջանում

Դը Գոլի իշխանության գլուխ անցնելուց հետո «դիրիժիզմի» պրակտիկայում տեղի ունեցավ նոր շրջադարձ: Դը Գոլը համարում էր, որ հասարակական զարգացման լճացման պատճառներից մեկը հանդիսանում էր լիբերալիզմի գաղափարը բացարձակ դարձնելու փորձը: Գոլական տնտեսական կոնցեպցիան ընդունում էր շուկայական, մրցակցական մեխանիզմների գերակայությունը միկրոտնտեսական մակարդակի վրա, սակայն, միևնույն ժամանակ, փորձում էր ապացուցել, որ անհրաժեշտ է նաև պետական կարգավորում և պրոտեկցիոնիստական աջակցություն կարևոր ստրատեգիական նշանակություն ունեցող տնտեսական բնագավառներում:

1960թ-ի զարմանը կառավարությունը ընդունեց տնտեսական «ժամանակավոր ծրագիր», որը հիմնված էր ֆինանսական կայունության միջոցառումների վրա: 4-րդ և 5-րդ տնտեսական ծրագրերում /1962-1965թթ. և 1966-1970թթ./ առաջնությունը տրվեց գիտական արդյունաբերական արտադրության զարգացմանը, արտադրության համակենտրոնացման գործընթացի խթանմանը, արտաքին առևտրի ծավալի մեծացմանը: Ֆինանսական կայունացման ծրագիրը, որը մշակվել էր 1958թ.վերջում, մտադիր էր ռացիոնալիզացնել բյուջետային ծախսերը: Տեղի ունեցավ ֆրանկի նոր

դեվալվացիա 17%-ով, թղթադրամի սահմանափակումներ մտցվեցին: Դրամական շրջանառության կանոնավորման համար 1960թ-ին անցկացվեց արժեթղթի բարեփոխում, որով «հին ֆրանկերը» փոխարինվում էին «նոր ֆրանկերով»՝ 1: 100 հարաբերությամբ: Այս ամենը թույլ տվեց կարճ ժամանակվա ընթացքում կայունացնել ֆրանկը: Ֆինանսական կայունացմանը նպաստեց նաև 1965թ.Ֆրանսիայի արտաքին պարտքերի վճարումը ԱՄՆ-ին: Այդ պահից սկսած՝ Ֆրանսիան վերադարձավ խոշոր կապիտալի արտահանողների թվին: 60-կան թթ-ին արտաքին առևտրի ծավալը գերազանցեց նախապատերազմյան մակարդակը չորս անգամ: Ֆրանսիայի արտաքին առևտուրը զարգանում էր երկու հիմնական գործոնների ազդեցության ներքո: Մի կողմից դը Գոլի կառավարությունը ձգտում էր ամրապնդել իր առևտրային հարաբերությունները նախկին գաղութների հետ և այդ քաղաքականությունը Ֆրանսիան հաջողությամբ էր անցկացնում: Էլ ավելի հաջող էին Ֆրանսիայի առևտրային հարաբերությունները Եվրոպական համագործակցության հետ: Ֆրանսիայի արտաքին առևտրի շրջանառությունը այդ պետությունների հետ արդեն 60-կան թթ.-ին երեք անգամ ավել էր, քան առևտրային ծավալները նախկին գաղութների հետ, որոնք մտնում էին Ֆրանսիական Համագործակցության մեջ: Ֆրանսիայի մասնակցությունը Եվրոպական համագործակցության մեջ շատ բարենպաստ ազդեց ֆրանսիական գյուղատնտեսության վրա: Սպառնելով խզել կապերը ԵՏՀ-ի հետ՝ դը Գոլը 1962թ-ին հասավ իր նպատակին. ԵՏՀ-ն հանեց մաքսային սահմանափակումները գյուղատնտեսական ապրանքների առևտրի վրա: Ֆրանսիական դիվանագիտության համար ավելի նշանակալից հաղթանակը եղավ ԵՏՀ-ի կողմից ընդունած գյուղատնտեսության արտադրության աջակցության մասին կոմպլեքսային ծրագիրը: Բյուջետա-ֆինանսական համակարգի կայունացումը թույլ տվեց կառավարությանը կենտրոնացնել ուժերը բարձր տեխնոլոգիական արդյունաբերության զարգացման վրա: Հատկապես արագ էին զարգանում քիմիական և ավտոմոբիլային արդյունաբերությունները, ձևավորվեցին նորագույն ռազմա-արդյունաբերական կոմպլեքսի բնագավառներ՝ միջուկային, հրթիռային: Ֆրանսիան դարձավ աշխարհի երրորդ միջուկային պետությունը:

Գոլական պրոտեկցիոնիզմի առանձնահատկություններից մեկը դարձավ ակտիվ տարածաշրջանային քաղաքականությունը, որն ուղղված էր հաղթահարելու աշխարհագրական անհամաչափ արդյունաբերական զարգացումը: Այդ նպատակով նոր արտադրամասերը կառուցվում էին հիմնականում երկրի ծայրամասերում՝ աերոտիեզերքականը՝ Գրենոբլի մոտ, էլեկտրոնային արդյունաբե-

րության գործարանները՝ Բրետանում: Ընդլայնվում և ամրապնդվում էին արդյունաբերական կոմպլեքսները Մարսելի շրջաններում արևմտյան ծովափում: Տաս տարվա ընթացքում՝ 1958-1968թթ-ին Ֆրանսիայում արդյունաբերության արտադրության ծավալը ավելացավ 60%-ով, արդյունաբերության արտադրության աճման տեմպը կազմեց տարեկան 5, 5%: Գյուղատնտեսության արդյունաբերության ապրանքների արտադրությունը աճեց 66%-ով: Արդյունաբերության մեջ զգալի չափով արագացավ մենաշնորհային գործընթացը: Եթե նախկինում այն ընթանում էր մասնավորապես մանր և միջին ձեռնարկությունների միասնության հաշվին, ապա հետո խոշոր ձեռնարկությունները սկսում են կլանել փոքրերին:

60-կան թթ-ին արդյունաբերական ձեռնարկությունների միասնության հիմնական ձևը դարձավ ֆինանսաարդյունաբերական խումբը, որը ձևավորվում էր խոշոր բանկի կամ հոլդինգի կողմից: Ֆինանսաարդյունաբերական խմբերի տասը առաջատարներ հսկում էին մասնավոր հատվածի 40%-ը և ունեին զգալի ազդեցություն պետական հատվածի զարգացման վրա: Այնուամենայնիվ Ֆրանսիայում արդյունաբերության համակենտրոնացման մակարդակը առաջվա պես ավելի ցածր էր, քան մյուս զարգացած երկրներում:

3. Դրզոլյան Ֆրանսիայի արտաքին քաղաքականությունը

Գոլական արտաքին քաղաքական դոկտրինան կառուցվել էր ազգային շահերի առաջնության հիման վրա: Դը Գոլը հրաժարվեց ատլանտյան համերաշխության գաղափարից և վճռականորեն դուրս եկավ երկու գերիշխող համաշխարհային կենտրոնների դեմ: Ֆրանսիան ձգտում էր կառուցվածքային երկխոսության համար հենարան դառնալ Արևմուտքի և Արևլքի միջև: Դա նպաստեց Ֆրանս-խորհրդային հարաբերությունների բարելավմանը: 1958-1959թթ-ին վերսկսվեցին միջկառավարական ակտիվ կոնտակտներ, արագ զարգանում էր երկու երկրների տնտեսական համագործակցությունը: Հատկապես Խրյուշչովի այցից հետո, որը տեղի ունեցավ 1960թ-ին, Ֆրանս-խորհրդային հարաբերությունների զարգացումը ստացավ դինամիկ բնույթ: Դը Գոլի պաշտոնական այցը Խորհրդային Միություն տեղի ունեցավ 1966թ-ին, երբ Ֆրանսիան դուրս եկավ ՆԱՏՕ-ի ռազմական կառուցվածքից, ինչը ունեցավ հսկայական քաղաքական ռեզոնանս: 1959թ. ստեղծվեց «Ֆրանսիա-Արևելյան Եվրոպա» կոմիտեն, որի միջոցով Ֆրանսիան

իր կապերն էր ընդլայնում արևելաեվրոպական սոցիալիստական երկրների հետ: Ֆրանսիան առաջինն էր արևմտյան երկրներից, որը ճանաչեց Գերմանական Դեմոկրատական Հանրապետությունը /ԳԴՀ/: Դը Գոլը գտնում էր, որ կոմունիստական երկրների հետ համագործակցության զարգացումը այդ երկրներում դեմոկրատիզացման հասնելու էֆեկտիվ միջոց է: Ֆրանսիայի հարաբերությունները ԱՄՆ-ի հետ 60-կան թթ-ին զգալի չափով վատացան: Վճռական հարցը եղավ դը Գոլի՝ Ֆրանսիայի անկախությունը ազգային անվտանգության շրջանում ապահովելու ձգտումը: Սկզբնական շրջանում նա չէր ձգտում առճակատման գնալ ՆԱՏՕ-ի հետ: Ֆրանսիական դիվանագիտությունը ձգտում էր ստեղծել «եռապետություն», որի կազմի մեջ պետք է մտնեին ԱՄՆ, Ֆրանսիան, և Մեծ Բրիտանիան: Փարիզը պահանջում էր ամերիկացիներից, որ նրանք հրաժարվեն ՆԱՏՕ-ի միջուկային զենքի վրա մենաշնորհի հսկողությունից: Այդ քաղաքական նախաձեռնությունների ձախողումը, միջուկային լարվածությունը 60-կան թթ-ի սկզբին, որն առաջացավ Բեռլինյան* և Կարիբյան** ճգնաժամերի հետևանքով, ստիպեցին դը Գոլին արագացնել անկախ ազգային պաշտպանության ստեղծումը: Վճռական նշանակություն ունեցան 1962թ. անգլո-ֆրանսիական և անգլո-ամերիկյան բանակցությունները միջուկային զենքի համակարգի զարգացման հարցի շուրջ: Մեծ Բրիտանիան մերժեց ֆրանսիական համատեղ միջուկային ուժ ստեղծելու մասին ծրագիրը և միացավ ամերիկյան «բազմակողմյան միջուկային ուժերի» ծրագրին: 1963թ-ից Ֆրանսիան վերջնականապես հրաժարվում է «ատլանտյան կուրսից» և անցնում է «միջուկային սանձահարման» ազգային համակարգի ստեղծմանը: Սահարայում անցկացվում էին միջուկային զենքի փորձերը, սկսվեց «Միրաժ 4-2» ինքնաթիռների ստեղծումը, որոնք ի վիճակի էին տեղափոխել միջուկային զենք, միջուկային սուզանավեր: 1964թ-ի հուլիսին մամուլի ասուլիսի ժամանակ դը Գոլը հանդիսավոր կերպով հայտարարեց, որ Ֆրանսիան արդեն

* 1961թ.օգոստոսի 12-ի լույս 13-ի գիշերը ԳԴՀ-ին պատկանող Արևյան Բեռլինից դեպի Արևմտյան Բեռլին տանող բոլոր ճանապարհների վրա սկսեցին կառուցել սահմանային արգելափակումներ՝ նպատակ ունենալով դադարեցնել փախստականների հոսքը: Քիչ անց կառուցվեց նաև 155կմ երկարությամբ պատ, ինչից հետո կտրուկ վատացան հարաբերությունները ԽՍՀՄ-ի և Արևմտյան Գերմանիայի միջև:

** Կարիբյան ճգնաճամը տեղի ունեցավ 1962թ., երբ ԽՍՀՄ-ը փորձ արեց Կուբայում տեղադրել միջուկային զենք տանող հրթիռներ, ինչը քիչ մնաց բերեց միջուկային կոնֆլիկտի ԽՍՀՄ-ի և ԱՄՆ –ի միջև:

միջուկային զենք ունեցող երկիր է: Արդեն մյուս տարվանից հետոգետե Ֆրանսիան սկսում է դուրս գալ ռազմաքաղաքական կառուցվածքներից, որոնք գտնվում էին ԱՄՆ–ի հսկողության տակ: 1965թ-ին Ֆրանսիան դադարեցրեց մասնակցել ՍԵԱՏՕ-ի¹ խորհրդի նիստերին և, փաստորեն, դուրս եկավ այդ ռազմաստրատեգիական բլոկից: 1966թ. մարտին Ֆրանսիական կառավարությունը հայտարարեց, որ մտադիր է դուրս գալ ՆԱՏՕ-ի ռազմական կազմակերպությունից: Այդ որոշումը հիմնավորվում էր միջազգային դրության փոփոխությամբ, Արևմուտքին իրական վտանգի բացակայությամբ: ՆԱՏՕ-ի ղեկավարությանը առաջարկվեց կարճ ժամանակվա ընթացքում վերաբաշխել 40.000 ամերիկյան և կանադական զինծառայողներին մյուս եվրոպական երկրների տարածքներում: Ֆրանսիան հրաժարվեց ԱՄՆ-ին որպես փոխհատուցում վճարել 2, 5 մլրդ. դոլար: 1967թ-ին Ֆրանսիայի զինված ուժերի գլխավոր շտաբի պետ Շ.Այերեի կողմից մշակվեց երկրի նոր ռազմական դոկտրինան: Հաստատվում էր, որ միջուկային ուժերը կազմում են ազգային անվտանգության հիմքը:

Նրանց օգտագործումը նախատեսվում էր միայն «սանձահարման» նպատակով, այսինքն որպես պատերազմի կանխման միջոց: Այդ դոկտրինան ստացավ «Պաշտպանություն բոլոր ազիմուտներով» անվանումը, քանի որ պոտենցիալ հակառակորդի դերում արդեն հանդիսանում էր ոչ միայն խորհրդային բլոկը:

Գաղութային հարցը դը Գոլի համար չդարձավ առաջնահերթ նրա արտաքին քաղաքականության համար: Շատերը նախագահի պաշտոնում տեսնում էին մի մարդու, որն ի վիճակի էր վերջ տալ կայսրության փլուզմանը և ալժիրյան ճգնաժամին: Բայց դը Գոլը համոզված էր, որ ավանդական գաղութացման դարաշրջանն ավարտվել է: «Երրորդ աշխարհի» երկրների հետ հարաբերությունների հիմքը նա համարում էր փոխարդյունավետ տնտեսական համագործակցությունը և Ֆրանսիայի հեղինակության ամրապնդումը՝ որպես մի երկրի, որը պատրաստ է աջակցել յուրաքանչյուր ժողովրդի ազգային և պետական անկախության կամքին: Գոլիզմը ձևավորեց Ֆրանսիական ներգաղութային քաղաքականության հիմքը: Համապատասխան1958թ.Սահմանադրությանը՝ Ֆրանսիական Դաշնությունը վերափոխվեց Ընկերակցության, որն ընդգրկում էր ինքնավար պետություններ, որոնք ազատ դուրս գալու և լրիվ անկախություն ստանալու իրավունք ունեին: Հանրաքվեների միջոցով Դաշնության անդամնե-

¹ ՍԵԱՏՕ-ռազմ.-ստրատեգ.բլոկը, գոյություն ունեցավ 1954-1977թթ.: Մտնում էին Ֆրանսիան, ԱՄՆ, Մեծ Բրիտանիան, Պակիստանը, Ֆիլիպիները և ուր

րը որոշեցին Ընկերակցության մեջ իրենց մասնակցության բանաձևը: Միայն Գվինեան միանգամից հայտարարեց, որ չի մասնակցի հանրաքվեին, և 1958թ. հոկտեմբերի մեկից նա հռչակվեց անկախ պետություն: Շուտով սկսվեց երկրներ անդամների դուրս գալը Ընկերակցությունից: 1960թ. հունվարին անկախություն ստացավ Կամերունը, քիչ անց՝ Տոգոն և մյուս պետությունները, որոնք մտնում էին Ֆրանսիական Հասարակածային և Արևմտյան Աֆրիկայի կազմի մեջ: 1960թ. ընթացքում, որն անվանվեց «Աֆրիկայի տարի», անկախացան 14 նախկին ֆրանսիական գաղութներ: Սակայն շնորհիվ գոլական մտածված քաղաքականությանը՝ Ֆրանսիան պահպանեց այդ տարածքներում զգալի տնտեսական և քաղաքական ազդեցություն: Ընկերակցությանը վերաբերող սահմանադրական դրույթները վերջնականապես վերացվեցին 1995թ-ին: Ֆրանսիայի համար «երրորդ աշխարհի» երկրների հետ հարաբերությունները հաստատելու համար վճարական նշանակություն ունեցավ ավժիոյան կոնֆլիկտի ավարտը: Առաջն առնելով ծայրահեղականության բոլոր բռնկումները ավժիոյան ազգայնակցականների և ֆրանսիական ծայրահեղականների կողմից դը Գոլը սկսեց նախապատրաստվել այդ հարցի իրավական լուծմանը: 1959թ-ի սեպտեմբերին նախագահը հայտարարեց, որ մտադիր է կարգավորել Ավժիրի խնդիրը «ավժիրցիների կողմից իրենց ապագայի ընտրության ճանապարհով»: «Ուլտրաները» պատասխանեցին բռնության նոր ալիքներով: 1960թ-ի հունվարին Ավժիրի մայրաքաղաքում տեղի ունեցավ խռովության փորձ, որն ստացավ «բարիկադների շաբաթ» անվանումը: Այդ իրադարձությունները խթան հանդիսացան գոլական շարժման պառակտման և ռադիկալ թևի առանձնացման համար: 1961թ. հունվարի 8-ին ֆրանսիական կառավարությունը հանրաքվե կազմակերպեց Ավժիրին ինքնորոշման իրավունք տրամադրելու վերաբերյալ: Կողմ քվեարկեցին ընտրողների 75%-ը: Այդ իրադարձությունը դրդեց «ուլտրաներին» պետական հեղաշրջման փորձ կատարել: Ապրիլի 22-ին նրանք Ավժիրում տեղաբաշխված մի քանի զորամասերի աջակցությամբ զավթեցին իշխանությունը երկրի մայրաքաղաքում և հայտարարեցին Ֆրանսիայի նախագահի տապալման մասին: Խռովությունը գլխավորեցին գեներալներ Սալանը, Շալը, Ժուռն և Ջելլերը: Ավժիր ուղարկվեցին նախագահի հավատարիմ զորքեր, որոնք ճնշեցին խռովությունը: «Ուլտրաների» ռադիկալ խմբավորումները ընդհատակ անցան՝ ստեղծելով ահաբեկչական կազմակերպություն /«գաղտնի բանակ»/: Համարյա մեկ տարի շարունակվող բանակցություններից հետո՝ 1962թ. մարտի 18-ին,

Ֆրանսիական կառավարության և Ալժիրի ներկայացուցիչների/ Ազգային ազատագրման ճակատ՝ ԱԱՆ/ միջև ստորագրվեցին Էվիանյան համաձայնություններ, որով Ֆրանսիական զորքերը պետք է դուրս բերվեին երկրից, Ալժիրի եվրոպական բնակչությունը ստանում եր անձեռնմխելիության երաշխիքներ, և պահպանվում էին Ֆրանսիական ռազմական բազաները: Ալժիրում հանրաքվե անցկացնելուց հետո, 1962թ. հուլիսի 1-ին Ֆրանսիական կառավարությունը պաշտոնապես հայտարարեց երկրի անկախության ճանաչման մասին: Ալժիրյան ճգնաժամի ավարտը Ֆրանսիայի կոնստրուկտիվ հարաբերությունների ընդլայնման խթան հանդիսացավ արաբական երկրների հետ:

60-ական թթ-ի երկրորդ կեսին այդ ուղղությունը առաջնային է դառնում Ֆրանսիական քաղաքականության համար «երրորդ աշխարհում»: Դը Գոլը հրաժարվեց խորայնլամետ քաղաքականությունից Մերձավոր Արևելքում, որը անց էին կացնում 4-րդ Յանրապետության իշխանությունները: 1967թ-ին արաբ-իսրայելական պատերազմի ժամանակ Ֆրանսիան արգելք է դնում Իսրայելին «Միրաժ» կործանիչների մատակարարումների վրա, իսկ 1968թ-ից սկսած ընդհանրապես արգելեց բոլոր տեսակի զինամթերքի մատակարարումը Թեյ-Ալիվին: Ֆրանսիական դիվանագիտությունը զգալի ակտիվություն ցույցաբերեց նաև ասիական Խաղաղ օվկիանոսյան շրջանում: 1964թ. հունվարին Ֆրանսիան իրավապես ճանաչեց Չինական ժողովրդական Յանրապետությունը /ԾԺԳ/: 1965թ. մայիսին Ֆրանսիական պատվիրակությունը ՍԱԿ-ում դեմ դուրս եկավ ԱՄՆ-ի Դոմինիկյան Յանրապետությունում ագրեսիվ գործողությունների դեմ և դատապարտեց նրանց Վիետնամում ռազմական միջամտության համար:

4. 1968թ. «Կարմիր մայիսը» և դը Գոլի հրաժարականը



Չնայած դրզոյան ռեժիմի ակնհայտ հաջողությանը տնտեսական և արտաքին քաղաքականությունների ոլորտներում՝ ներքին դրությունը Ֆրանսիայում 60-կան թթ-ի վերջում գնալով սրվում եր: Պառլամենտում գոլական մեծամասնությունը 1967թ-ին տեղի ունեցած ընտրություններից հետո կրճատվեց: Գոլականներին իրենց կողմնակիցների հետ միասին հաջողվեց պահպանել միայն 244 տեղ: Իրենց

տեղերը պառլամենտում ավելացրին ձախ կուսակցությունները: Կոմունիստական կուսակցությունը ստացավ 73 տեղ, սոցիալիստների և ռադիկալների դաշինքը՝ 116 տեղ: 1968թ. մայիսին լարվածությունը երկրում հասավ իր գագաթնակետին: Համընդհանուր դժգոհության բռնկման պատճառը դարձան ուսանողության ծայրահեղականների ելույթները: Շուտով Փարիզում և ֆրանսիայի մյուս խոշոր քաղաքներում սկսվեցին ուսանողների փողոցային բախումները ոստիկանության հետ: Խոշորագույն արհմիությունները աջակցեցին ուսանողներին: Մայիսի 13-ին ամբողջ երկրով մեկ տեղի ունեցավ համընդհանուր համերաշխության գործադուլ: Ընդդիմության հիմնական պահանջները հետևյալն էին. 1/բարձրագույն կրթության բարեփոխում, 2/սոցիալական ապահովության բարելավում, 3/աշխատավարձերի բարձրացում: Սակայն դժգոհության հիմնական օբյեկտը հանդիսանում էր պետությունը, որն իր վրա էր վերցրել ազգի ճակատագրի պատասխանատվությունը և մարդը, ով մարմնավորում էր այն: «Ֆրանսիացիները հոգնել են ինձանից, իսկ ես՝ նրանցից» - խոստովանեց դը Գոլը: Փորձելով կայունացնել քաղաքական դրությունը դը Գոլը որոշեց ցրել պառլամենտը և անցկացնել արտահերթ ընտրություններ 1968թ. հունիսին: Մայիսյան իրադարձությունները գոլական էլեկտորատին ստիպեցին համախմբվել: Գոլական կուսակցությունը միանալով անկախ հանրապետականների հետ՝ պառլամենտի նոր կազմում ունեցավ 354 տեղ, ինչը թույլ տվեց նրան ստանալ բացարձակ մեծամասնություն: Այդպիսի անսպասելի հաջողությունը ստիպեց դը Գոլին անցնել քաղաքական հարձակման: Նոր վարչապետ դարձավ Կոլ դը Սյուրվիլը, որը փոխարինեց Պոմպիդուին: Դը Գոլի անձնական դիրքերի ամրապնդման համար վճռական դեր պետք է խաղար հանրաքվեն, որը նշանակված էր 1969թ. ապրիլի 27-ին: Հանրաքվեի հարցերը՝ Սենատի և տեղական ինքնավարության լիազորությունների կրճատման վերաբերյալ, սկզբունքային նշանակություն չունեին: Հանրաքվեն, փաստորեն, որոշում էր դը Գոլի քաղաքական ճակատագիրը: Ընտրողների 52%-ի բացասական պատասխանը էական պատճառ չստեղծեց նախագահի պաշտոնաթողության համար, բայց դը Գոլը գերադասեց ինքնական հեռանալ իր պաշտոնից: 1969թ. ապրիլի 28-ին նա հայտարարեց իր այդ որոշման մասին: Մեկ տարի անց դը Գոլը մահացավ:

5. Ժորժ Պոմպիդու: Գոլիզմը դը Գոլից հետո



ձ օ՛ւնձ՛ճ՝ օ՛՞

Դը Գոլի հեռացումը գոլական - շարժման մեջ առաջացրեց խորը տարածա-յնություններ:

Կուսակցության ավագ սերունդը, դը Գոլի Դիմադրության շարժման հավատարիմ զինակիցները /այդպես կոչված «բարոնները»/ բաժանվեցին երեք խմբավորումների: «դը Գոլի ժառանգության» համար պայքարում էին «դոկտրինյորների» առաջնորդներ Սիշել Դեբրեն և Ժակ Շաբան-Դելմասը, - որոնք հանդես էին գալիս որպես դըգոլյան - քաղաքական կուրսի պահպանման կողմնակիցներ: Չախ գոլականները Ռենե

Կապիտանի և Լուի Վալոնի գլխավորությամբ կուսակցության մեջ իրենց առանձնակի էին պահում: «Բարոնական» խմբավորումների միջև տեղի ունեցող պայքարից օգտվեց ժորժ Պոմպիդուն: Չնայած դը Գոլի հետ երկար տարիների սերտ հարաբերություններին՝ նա չէր պատկանում ավագ սերնդին: 1969թ. հանրաքվեի նախօրյակին Պոմպիդուն հայտարարեց նախագահի կողմից վարած քաղաքականության հետ իր անհամաձայնության մասին և որ ինքը պատրաստ է գլխավորել կուսակցությունը: Այդ «ապստամբությունը» շատ գոլականների մոտ դժգոհություն առաջացրեց, բայց Պոմպիդուի թեկնածությունը գալիք ընտրություններին շատ արդյունավետ դարձավ ՅՈՒԴՍՈՒ –ի համար: Պոմպիդուն առաջ քաշեց «հաջորդականության և երկխոսության» ծրագիրը, նկատի ունենալով 5-րդ Հանրապետության սահմանադրական համակարգի պահպանման անհրաժեշտությունը և տնտեսական ու սոցիալական քաղաքականության փոփոխումը: Չախ կենտրոնամետ կոալիցիան պառակտված լինելով՝ այդպես էլ չկարողացավ միասնական թեկնածու առաջարկել 1969թ-ին կայանալիք նախագահական ընտրությունների համար: Արդյունքում ընտրություններին մասնակցեցին ձախ կուսակցություններից բոլոր երեք թեկնածուները՝ սոցիալիստ Դեֆեռը, կոմունիստ Դյուկլոն և ձախ ռադիկալների առաջնորդ /ՕՍՊ/ Սիշել Ռոկարը: Իր թեկնածությունը դրեց նաև Սենատի նախագահ կենտրոնամետ Ալեն Պոերը, որն առաջարկում էր մի անորոշ ծրագիր «բոլոր ֆրանսիացիներ՝ միացեք» լոզունգի տակ: Առաջին փուլում Պոմպիդուն ստացավ ձայների 44%, Պոերը՝ 23%, Դյուկլոն՝ 22%, Դեֆեռը՝ 5%, Ռոկարը՝ 3, 6%: Երկրորդ փուլում համոզիչ հաղթանակ տարավ գոլական-

ների առաջնորդ Պոմպիդուն՝ ստանալով ձայների 57, 6%, Պոերը՝ 42, 4%: Դառնալով նախագահ Պոմպիդուն ստիպված էր ազդեցիկ գուլական խմբավորումների հետ պահպանել ռազմավարական դաշինք: Վարչապետի պաշտոնը ստացավ Շաբան-Դելմասը: Պաշտպանության նախարարի պաշտոնը ստանձնեց Դեբրեն: Կառավարության կազմի մեջ մտան նաև Ժիսկար դ՛ էսթենի կողմից ղեկավարվող անկախ հանրապետականների ներկայացուցիչները: Կառավարական կուրսի ձևավորման մեջ սկզբնական շրջանում վճռական դեր էր խաղում Շաբան -Դելմասը: Չախ գուլականների աջակցությամբ նա առաջ քաշեց «նոր հասարակություն» ծրագիրը, որի հիմքն էր սոցիալական աշխարհի գաղափարը: Շարունակվեց դեռևս 1968թ.-ին սկսած բարձրագույն կրթության բարեփոխումը, որով ամրապնդվում էր համալսարանական ինքնավարությունը և ուսանողական ինքնակառավարումը: Ակտիվացավ կառավարության քաղաքականությունը ընտանիքի աջակցության հարցում, ընդլայնվեցին ապահովագրության կարգերը:

1970թ-ին ընդունվեց աշխատավարձի ամեն տարվա ինդեքսացման մասին օրենքը: Պոմպիդուն, փաստորեն, դեմ էր վարչապետի կողմից անցկացվող սոցիալ-ռեֆորմիստական քաղաքականությանը: Որպես այլընտրանքային ճանապարհ՝ նա առաջ քաշեց պրագմատիկ տնտեսական քաղաքականության գաղափարը, որը պետք է ուղղված լիներ արագ և կայուն արդյունաբերական զարգացման ապահովմանը, ինչը իր հերթին կլուծեր բոլոր սոցիալական խնդիրները: Նախագահի աջակցությամբ ֆինանսների նախարար Վ.Ժիսկար դ՛ էսթենը 1969թ. վերջում սկսեց ռադիկալ ֆինանսական բարեփոխում: Տեղի ունեցավ ԱՄՆ-ի դոլարի նկատմամբ ֆրանկի նոր դեվալվացիա 12, 5%-ով, ոսկու նկատմամբ՝ 11% -ով: Դա առավելություն էր ապահովում արտաքին առևտրում: Այս ամենի հետ մեկտեղ կառավարությունը մի շարք միջոցառումներով սահմանափակեց գների բարձրացումը պարենամթերային ապրանքների վրա, ինչը թույլ տվեց խուսափել սղաճի ճողփյունից: Բյուջեի հավասարակշռության վերականգնումը և առևտրային բալանսի դրական հաշվեմնացորդի ամրապնդումը թույլ տվեցին անցնել պրագմատիկ տնտեսական քաղաքականության ծրագրի իրականացմանը: 6-րդ տնտեսական ծրագրի շրջանակներում /1971-1975թթ./ արտադրության աճի տեմպերը պետք է բարձր լինեին: Ֆինանսավարկային քաղաքականության պահպանման դեպքում կառավարությունը նախատեսում էր լրացուցիչ ֆինանսավորել տնտեսական ինֆրակառուցվածքը: Այդ միջոցառումները զգալի հաջողություն ունեցան:

Սակայն, միևնույն ժամանակ, ինչպես և Արևմուտքի մյուս պետությունները, Ֆրանսիան մոտենում էր արտադրության ինդուստրիալ համակարգի կառուցվածքային ճգնաժամին:

Իր քաղաքական դրության ամրապնդման հետ մեկտեղ Պոմպիդուն սկսում է գոյական շարժման ռադիկալ մաքրումը: 1971թ.-ից կուսակցությունը սկսեց անվանվել «Դեմոկրատական դաշինք՝ հանրապետության պաշտպանության համար» /ՅՈՒԴՈՒ/: Պոմպիդուի աջակցությամբ կուսակցությունում և կառավարությունում ղեկավար պաշտոնները սկսում են զբաղեցնել երիտասարդ սերնդի ներկայացուցիչները /«երիտասարդ գայլեր»/: Դրանց առաջնորդն էր ժակ Շիրակը, ում մեջ նախագահը տեսնում էր իրեն փոխարինողին: 1972թ-ին Շաբան-Դելմասը հեռացվեց վարչապետի պաշտոնից: Կառավարության կազմից դուրս եկավ նաև Դեբրեն: Կաբինետը գլխավորեց Պիեռ Մեսմերը, որը Պոմպիդուի ծրագրի կողմնակիցն էր: Գալիք 1972թ-ի պառլամենտական ընտրությունների նախօրյակին շարունակվեց նաև մյուս քաղաքական կուսակցությունների վերակառուցումը: Ամենակարևոր փոփոխություններն էին ձախ ճամբարում: 1969թ-ին տեղի ունեցավ ՖԴՍԼ-ի պառակտումը: Նրանց շարքերից դուրս եկան ռադիկալները, որոնք նախագահական ընտրությունների ժամանակ աջակցեցին Պոերին: Շուտով ռադիկալների և ռադիկալ-սոցիալիստների կուսակցությունները իրենց հերթին բաժանվեցին երկու հոսանքների: Աջ ռադիկալները, որոնք, ոգեշնչված կուսակցության նոր գաղափարախոս Սերվան-Շտրեյբերի մտքերով, հանրապետական գաղափարախոսության ավանդույթների վերածնունդի ուղղություն վերցրեցին: 1971թ-ին նրանք, միավորվելով Դեմոկրատական կենտրոնի հետ, ստեղծեցին «բարեփոխողների շարժում»: Ռադիկալների ձախ թևը նույն թվականին ստեղծեց սեփական շարժում, որը ընտրություններին սոցիալիստների հետ միասին կռալիցիայի մեջ մտավ: 1969թ-ին տեղի ունեցած պառլամենտական ընտրություններում կրած պարտությունից հետո սոցիալիստական կուսակցության շարքերում նորից ուժեղացավ ձախ թևի ազդեցությունը: Նրա առաջնորդը դարձավ Ալեն Սավարին: Սկսվեց կուսակցության ռադիկալ կազմակերպչական և գաղափարախոսական վերակառուցում: Այն անվանվեց Ֆրանսիական սոցիալիստական կուսակցություն /ՖՍԿ/: Սոցիալիստները վերջնականապես հրաժարվեցին կենտրոնամետ կուսակցությունների հետ կռալիցիա ստեղծելու գաղափարից և սկսեցին ձգտել համախմբվել իրենց կողմնակիցների հետ: 1971թ-ին ՖՍԿ-ի մեջ մտան այն խմբավորումները, որոնք նախկինում մտնում էին ՖԴՍԼ-ի կազմի մեջ, ինչպես նաև ՕՍՊ-ի մեծամաս-

նությունը: Միավորված ՖՍԿ-ի ղեկավարն է դառնում Ֆրանսուա Միտերանը: Չվերագնահատելով կոմունիստների հետ հնարավոր մերձեցումը՝ Միտերանը փորձեց ՖԿԿ-ի հետ համագործակցությանն ավելի ամուր բնույթ հաղորդել: Կոմունիստական կուսակցության մեջ այդպիսի մարտավարության վառ կողմնակիցն էր համարվում երիտասարդ սերնդի ներկայացուցիչ ժորժ Մարշեն: 1972թ-ին երկու ձախ առաջատար կուսակցություններին հաջողվում է համաձայնության գալ: Ընդունվեց ձախ ուժերի համատեղ ծրագիր, որով նախատեսվում էր սոցիալական ծրագրերի ընդլայնում, ազգայնացման գործընթացի վերսկսում, ռազմական ծախսերի կրճատում, արհմիությունների իրավունքների ամրապնդում:

1973թ-ի մարտին տեղի ունեցած պառլամենտական ընտրությունները դրսևորեցին առաջատար քաղաքական ուժերի բևեռացում: Չախ կուսակցությունները դեռ հետ էին մնում կառավարական կոալիցիայից, բայց պահպանում էին իրենց «համառ» էլեկտորատը: Կոմունիստները ստացան 73 տեղ, սոցիալիստները՝ 89, ձախ ռադիկալները՝ 11: Եվս 6 պատգամավորներ ներկայացնում էին այլ ձախ խմբավորումներ: ՅՈՒԴՈ-ը ստացավ 184 տեղ: Նրա կողմնակիցներն էին «անկախ հանրապետականները»՝ ժիսկար դ' Էսթենի գլխավորությամբ /54տեղ/ և «Դեմոկրատիայի և առաջադիմության»՝ կենտրոնը Ժ.Դյուամելի գլխավորությամբ/ 23 տեղ/, որն անջատվել էր «Բարեփոխողների շարժումից»: Վերջիններս ստացան միայն 31 տեղ: Ընդհանուր առմամբ քվեարկողները աջակցեցին Պոմպիդուի քաղաքական կուրսին: Պոմպիդուն Ֆրանսիայի ներքին քաղաքական կուրսի մեջ զգալի ուղղումներ մտցրեց: Նրա համար առաջնային դարձավ երկրի մասնակցությունը արևմտաեվրոպական ինտեգրացիոն գործընթացին: Սակայն, ի տարբերություն դը Գոլի, Պոմպիդուն չէր ձգտում օգտագործել այդ գործընթացը Ֆրանսիայի միջազգային դիրքերի ուժեղացման համար: 1969թ-ին Պոմպիդուն հանդես եկավ «Եզրափակում, խորացում, ընդլայնում» ինտեգրացիոն գործընթացի նախաձեռնությամբ: Եվ ահա, որպես այդ մտքերի զարգացում, 1973թ-ին Եվրոպական տնտեսական համագործակցության /ԵՏՀ/ մեջ մտնող պետությունների ղեկավարները ընդունեցին «Եվրոպայի ուրվագիծը» ծրագրային փաստաթուղթը, որտեղ նշված էին քաղաքական և տնտեսական ինտեգրավորման հետագա փուլերը: 1980թ-ին ծրագրավորվել էր ստեղծել Եվրոպական Միություն՝ համադաշնակցության սկզբունքի հիման վրա: Պոմպիդուն հրաժարվեց Մեծ Բրիտանիային ԵՏՀ-ի մեջ ընդգրկելու դրզոյան մեկուսացման քաղաքականությունից: Արդեն

1969թ-ին Պոմպիդուն հայտարարեց ԱՄՆ-ի հետ «նոր դարաշրջան» սկսելու պատրաստականության մասին: 1974թ-ին ընդունվեց նոր Ատլանտյան խարտիան, որով ուժեղանում էր կոլեգիալ դեկադարությունը ՆԱՏՕ-ում: Դա կարելի է համարել որպես ֆրանսիական դիվանագիտության հաղթանակ: Պոմպիդուն, ընդունելով ԱՄՆ-ի առաջնությունը Արևմտյան աշխարհում, միևնույն ժամանակ պայքարում էր, որպիսզի ԱՄՆ հրաժարվեր դիկտատի քաղաքականությունից: Եվ նոր Ատլանտյան խարտիայի ընդունումից հետո Ֆրանսիան Արևմտյան բլոկի հետ համագործակցության հնարավորություն ստացավ: Սակայն ԱՄՆ-ի հետ հարաբերությունների նորմալացումը չէր նշանակում հրաժարում երկու գերպետությունների՝ ԱՄՆ-ի և ԽՍՀՄ-ի միջև հավասարակշռությունը պահպանելու դրոյան քաղաքականությունից: 1970-1971թթ-ի ընթացքում Պոմպիդուն և Բրեժնևը պաշտոնական այցեր կատարեցին համապատասխանաբար Մոսկվա և Փարիզ:

Ֆրանսիան ինքնուրույն և ակտիվ քաղաքականություն էր վարում նաև «երրորդ աշխարհի» երկրների հետ: Պոմպիդուն անձամբ այցելեց Չինաստան: Բացի այդ Ֆրանսիան զգալի բարելավեց իր հարաբերությունները Եգիպտոսի և Իրաքի հետ: Նոր ֆրանսիական ռազմական դոկտրինայի շրջանակներում Յուլիսային Աֆրիկան պաշտոնապես հայտարարվեց «կյանքի հետաքրքրությունների ոլորտ»: Գեներալ Մ.Ֆուրկեն, որը մշակել էր նոր ռազմական դոկտրինան, հրաժարվեց առաջվա «բոլոր ազիմուտներով» պաշտպանության կոնցեպցիայից: Յիմա արդեն խոսվում էր «պաշտպանության քաղաքականության երեք ուղղությունների» մասին՝ Ֆրանսիա, Արևմտյան Եվրոպա և Միջերկրական ծով: Այդ շրջանների անվտանգության պահպանման համար թույլ էր տրվում նաև ՆԱՏՕ-ի հետ համագործակցությունը: «Ամեն ինչ կամ ոչինչ» նշանաբանի փոխարեն ընդունվեց «աստիճանաձև հակահարվածի» գաղափարը /այդ երկու պաշտպանական ռազմավարությունները կապված էին միջուկային զենքի օգտագործման հետ/:

1974թ-ի ապրիլի 2-ին Պոմպիդուն մահացավ քաղցկեղից: Պոմպիդուն կարողացավ կայունացնել երկրի դրությունը «կարմիր մայիսից» հետո: Սակայն նրան այդպես էլ չհաջողվեց համախմբել իր կողմնակիցներին, ստեղծել ամուր քաղաքական բլոկ՝ գործողության երկարատև ծրագրով:

ՉԼՈՒՄ ԵՐՐՈՐԴ

ՖՐԱՆՍԻԱՆ 1974-2000ԹԹ.-Ի ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՋԱՆՈՒՄ

1. Ֆրանսիան 1974-1981թթ.-ին: Վալերի ժիսկար դ՝ Էսթեն



ՎՉԵՐԻՆ ՎՅԵՍՏԱՆ

Պոմպիդուի մահը դարձյալ սրեց ներկուսակցական պայքարը ՅՈՒՂՈՒՆ: «Բարոնների» խմբավորումները նախագահի պաշտոնի համար առաջարկեցին Ժ.Շաբան-Դելմասի թեկնածությունը: «Երիտասարդ գայլերի» առաջնորդները դեռևս պատրաստ չեին առաջարկել միասնական թեկնածու և համաձայնվել փոխզիջման: Հակամարտության

վերջնակետը դարձավ Ժակ Շիրակի, Պիեռ Ժյուլեի և Մարի Գառոյի գլխավորությամբ «43-ի խմբի» հայտարարությունը գալիք ընտրություններին հանրապետականների թեկնածու ժիսկար Վալերի դ՝ Էսթենի աջակցության մասին: Շաբան-Դելմասի դեմ սկսվեց աղմկալի արշավ հարկերի չվճարման մեղադրանքներով, երկրորդ անուսնության բարոյական կողմերի քննարկումներով և այլն: ՅՈՒՂՈՒՆ –ի քաղաքական ճեղքվածքի ֆոնի վրա ձախ ճամբարում գերակայում էին կենտրոնամետ տենդենցներ: 1969թ.նախագահական արշավի փորձը հաշվի առնվեց և նոր ընտրությունների նախաշեմին ձախ կուսակցությունների բլոկի միասնական թեկնածուն դարձավ Ֆրանսուա Միտերանը: Նրա նախընտրական արշավը կառուցվում էր «Ձախաթևյան ուժերի միասնական ծրագրի» հիման վրա: Ռադիկալ կազմակերպչական և քաղաքական վերակառուցման ժամանակաշրջանից հետո աշխուժացավ նաև կենտրոնամետ շարժումը: Կենտրոնամետների նոր սերնդի առաջնորդն էր Վ.Ժիսկար դ՝ Էսթենը: Դեռևս 1966թ. նա իր պատգամավորական խումբը վերակազմավորեց և անվանեց «Անկախ հանրապետականների ազգային Դաշնություն» /ԱՅԱԴ/: Ժիսկարդիզմի քաղաքական կոնցեպցիան ձևավորվեց երկու գործոնների ազդեցության տակ: Մի կողմից մեծ նշանակություն ուներ երկարամյա նարտավարական համագործակցությունը ղը Գոլի հետ: Առաջ քաշելով «մտածված գոլիզմի» կարգախոսը՝ ժիսկար դ՝ Էսթենը հանդես էր գալիս ազգային տնտեսության

արդիականացման, համաշխարհային շուկայում երկրի դիրքերի ամրապնդման գաղափարներով առաջնորդվող բոլոր քաղաքական ուժերի պրագմատիկ միավորման համար: Սակայն միաժամանակ անկախ հանրապետականները ձգտում էին պահպանել «աջ ազատականի» դասական ավանդույթները: Ժիսկարդիզմը ձևավորվում էր որպես ազատական գաղափարախոսություն, որի համակցումն էր տեխնոկրատական պրագմատիզմի և ռացիոնալիզմի, հանդարտության, խնայողության օրլեանիստական իդեալների՝ կայուն սոցիալական կարգին հավակնելուն: 1974թ-ի ընտրությունների նախաշեմին ժիսկար դ՝ Եսթենը առաջադրեց «առաջատար լիբերալ հասարակության» դոկտրինայի վրա հիմնված ծրագիր: Նրա հիմքը կազմեցին մասնավոր սեփականության և ազատ շուկայական հարաբերությունների գաղափարների գերակայությունը, դեմոկրատիան և քաղաքական պլուրալիզմը, լիբերալ բարոյական արժեքները: Ծրագիրը պատկերացում չէր տալիս ֆրանսիական հասարակության արդիական խնդիրների լուծման ուղիների վերաբերյալ, սակայն հիանալի հիմք էր տարաբնույթ այն խմբավորումների կոնսուլիդացման համար, որոնք հանդես էին գալիս գոլիզմի և ձախ Էտատիզմի* դեմ:

1974թ-ին ժիսկար դ՝ Եսթենի ակտիվ նախընտրական արշավը, որը անցնում էր «փոփոխություններ իրավահաջորդության պարագայում» կարգախոսի ներքո, առաջին անգամ միավորեց բոլոր կենտրոնամետ առաջատար խմբավորումները: ԱՅԱԴ-ի առաջնորդին խրախուսեցին ինչպես «Դեմոկրատիա և առաջադիմություն» կենտրոնը Ժ.Դյուլամելի գլխավորությամբ, այնպես էլ Սերվան Շրեյբերի և Ժ.Լեկանուելի «Բարեփոխողների շարժումը»: Մեծ նշանակություն ունեցավ շիրակյան խմբավորման դիրքորոշումը, որը պառակտեց ՅՈՒԴԻ –ի էլեկտորատը: Տվյալ իրադրությունում ժիսկար դ՝ Եսթենը առաջին փուլում հաղթեց Շաբան-Դելմասին՝ հավաքելով ձայների 32, 9%, իսկ Շաբան-Դելմասը ստացավ 12, 6%: Առաջին փուլի հաղթող դարձավ Միտերանը, ում կողմ էին քվեարկել ընտրողների 49, 3%: Երկրորդ փուլում լարված պայքարը ավարտվեց ժիսկար դ՝ Եսթենի հաղթանակով: Նա ստացավ ձայների 50, 7%, Շաբան-Դելմասը՝ 49, 3%:

1974թ-ի ընտրությունները անցնում էին այն շրջանում, երբ ֆրանսիական տնտեսությունը արդեն մտնում էր խոր ճգնաժամի փուլ: «Նավթային շոկի» հետևանքները, երբ նավթի գինը կտրուկ

* Էտատիզմ/ֆրանս.՝ etat-պետություն/-քաղաքական մտքի ուղղություններից մեկն է, որը դիտում է պետությունը որպես հասարակական զարգացման բարձրագույն արդյունքը և նպատակը:

բարձրացավ, շահույթի նորմերի իջեցման երկարատև միտումի հետ միասին առաջացրեցին գործարար ակտիվության անկում: Ինը ամիսների ընթացքում արտադրության անկումը կազմեց 15%, այսինքն՝ ավելի շատ, քան 1929թ-ին Մեծ դեպրեսիայի ժամանակ: Առաջին անգամ այն համակցվում էր գների աճի հետ / ~տարեկան 10% /: Գործազուրկների թիվը 1974-1976թթ-ին աճեց 2, 5 անգամ: Եզնաժամային երևույթները տեղի էին ունենում նաև ֆինանսական ոլորտում: Կառավարությունը ստիպված եղավ լրացուցիչ ֆինանսավորել նավթային ընկերությունները, ինչպես նաև մեծ միջոցներ հատկացնել նավթի գնման համար, ինչը բերեց արտաքին առևտրային պակասորդի աճին և ֆրանկի կուրսի իջեցմանը: Այստեղ իրենց զգալ էին տալիս նաև «էժան վարկերի» երկարաժամկետ քաղաքականության և պետական հովանավորչության արդյունքները:

Նախկին 20 տարիների ընթացքում արտադրվող ապրանքների արժեքների հինգ անգամ և ներդրումների տասներկու անգամ աճի պարագայում ընկերությունների պարտքերը մեծացան 15 անգամ, իսկ մասնավոր անձանց՝ 55 անգամ: Կառավարությունը, որը ընտրություններից հետո գլխավորեց ժակ Շիրակը, բարդ կացության մեջ էր ընկել, որովհետև մի կողմից՝ ելնելով տնտեսության վիճակից՝ նա պետք է անցկացներ կոշտ հակաճգնաժամային քաղաքականություն, իսկ մյուս կողմից՝ հաշվի առնել, որ ընտրողների կեսը պաշտպանեց ժխկարդիզմի լիբերալ գաղափարները, իսկ մյուս կեսը՝ ձախ կուսակցությունների սոցիալական ծրագիրը: Նախագահի լիակատար աջակցության պարագայում կառավարությունը առաջ քաշեց տնտեսական արագացված աճի խթանման ծրագիր՝ որպես կառուցվածքային ճգնաժամից դուրս գալու եղանակ: Սա արմատապես տարբերվում էր «դանդաղ աճի» մարտավարությունից, որն անց էին կացնում եվրոպական երկրների մեծ մասը, և որը փորձագետները խորհուրդ էին տալիս իրականացնել ստագֆլացիայի պայմաններում: Տնտեսական աճի ապահովման նպատակով կառավարությունը հարկային արտոնություններ տրամադրեց ձեռնարկատերերին, հրաժարվեց աշխատանքային հարաբերությունների ոլորտում կոշտ «դիրիժիզմից»: Սկսվեց պետական հատվածի «մասնակի ապաազգայնացումը», տարածում ստացավ խառը տեսակի սեփականությունով պետական ձեռնարկությունների մասնաճյուղերի հիմնումը: Պետական ձեռնարկությունները շուկայում գործելու ազատություն ստացան: Պետության հետ հարաբերությունների հիմքում ընկած էր պայմանագրերի համակարգը, այլ ոչ թե ընթացիկ պլանավորման համակարգը:

Տնտեսության լիբերալիզացման միջոցառումների հետ մեկտեղ կառավարությունը ստիպված էր պահպանել սոցիալական ծրագրերի լայն շրջանակը: Գործազրկության դեմ և տարածաշրջանային զարգացման համար ուղղված ծրագրերի կրճատումները համակցվում էր կրթության, առողջապահության, մշակույթի, էկոլոգիայի, և «սոցիալական ու բարոյական առաջադիմության» հիմք հանդիսացող այլ ոլորտների ծախսերի աճի հետ: Այս քաղաքականության արդյունքում երկրի մինչև 90% բնակչությունը ուղղակի կամ անուղղակի ընդգրկվեց սոցապահովման համակարգում: Այս իրավիճակում անխուսափելի բյուջետային պակասորդի խնդիրը տնտեսության ոչ բարձր աճի տեմպի հետ միասին ստիպեցին վերանայել հակաճգնաժամային ռազմավարությունը և անցնել կոշտ դրամային քաղաքականությանը:

7-րդ տնտեսական ծրագիրը, որը մշակվել էր 1976-1980թթ-ի համար, հենվում էր «արդյունաբերական վերաուղղվածության» գաղափարի վրա, որը առնչվում էր համաշխարհային շուկայում մրցունակ միայն խոշոր բիզնեսի աջակցմանն ուղղված պետական քաղաքականության հետ: Խոսքը առաջին հերթին ավտոմոբիլային, քիմիական, էլեկտրատեխնիկական ճյուղերի մասին էր: Մեծ նշանակություն էր տրվում միջազգային նախագծերին/ «Այրբուս» և «Կոնկորդ» ավիաշինարարության մեջ, «Արիան» տիեզարական տեխնոլոգիաների բնագավառում/: Նշանակալի զարգացավ ռազմաարդյունաբերության ճյուղը, որի 40% արտադրանքը արտահանվում էր: 1976թ-ին Շիրակին վարչապետի պաշտոնում փոխարինեց Ռայմոնդ Բարը, որը հետագա տարիների ընթացքում մշակեց կայունացման երեք ծրագիր, որոնք իրենցից ներկայացնում էին պետբյուջեի համար կոշտ տնտեսավարման ռեժիմ: Բարը գտնում էր, որ միայն շուկայի մոնետարային առողջացումը կարող է հիմք հանդիսանալ ձեռնարկատիրական աշխուժության վերածննդի համար: Այս տեսանկյունից կառավարությունը աշխատավարձերի աճի դադարեցման, վարկային և հարկային քաղաքականության կոշտացման ուղղություն վերցրեց: Ժխկար դ՛ էսթենի նախագահության շրջանում տնտեսական քաղաքականության արդյունքները երկակի էին: Չնայած 70-ական թթ-ի ճգնաժամին՝ Ֆրանսիան պահպանեց կյանքի բարձր մակարդակի և կայունության տեսանկյունից իր տեղը արևմուտքի ամենազարգացած երկրների հնգյակում: Բարձրացավ ներդրումների արդյունավետությունը, հիմնական կապիտալում ներդրումների ակտիվ մասը աճեց մինչև 48, 3%: Համախառն ներքին արդյունքի տարեկան միջին 1, 9% աճի պարագայում արդյունաբերությունում աշխատանքի արտադրողականությունը աճեց 4%-ով:

Արտաքին առևտրաշրջանառությունը աճեց գրեթե հինգ անգամ, արտահանվում էր համախառն ազգային արտադրանքի մինչև 18%-ը, մինչ դեռ 1970թ-ին այն կազմում էր ընդհամենը 12, 7%: Սակայն նույնիսկ այս աճը չվերացրեց վճարային հաշվեկշռի պակասորդը, որը առաջացել էր «նավթային շուկից» հետո: Պասիվ առևտրային սալդոն Ֆրանսիան պահպանում էր նաև «Ընդհանուր շուկայում»: Ծանր էր մնում երկրի ֆինանսական վիճակը: Կառավարությանը չէր հաջողվում լուծել սղաճի խնդիրը, ինչն հանգեցրեց բնակչության եկամուտների աճի նվազեցմանը: Առավել տագնապալի էր ձեռնարկատիրական աշխուժության ցածր մակարդակի պահպանումը: Եթե 1973- 1980-կան թթ-ին պետական ներդրումների ծավալները ավելացել էին 96, 4%-ով, ապա մասնավորը նվազել էր 4, 3%-ով: Աճում էր մասնավոր կապիտալի արտահոսքը: 1980թ-ին տպագրված 8-րդ տնտեսական ծրագիրը սկսվում էր մռայլ արտահայտությամբ. «Առաջին անգամ մի ամբողջ սերնդի կյանքի օրոք Ֆրանսիացիների մեծամասնությունը գտնում է, որ գալիք տարիները կլինեն անցյալից ավելի ծանր»:

Ավելի արդյունավետ էր ժխկար դ՝ Էսթենի կողմից անցկացրած արտաքին քաղաքականությունը: Դրա հիմնական ուղղությունները երկուսն էին՝ 1/երկրի տնտեսական զարգացման ակտիվացման նպատակով միջազգային հարաբերությունների ներուժի օգտագործումը և 2/միջպետական համակարգի կարգավորման ամրապնդումը գոլական դիվանագիտությանը բնորոշ կոչտ ոճի և «Ֆրանսիայի վեհության» գաղափարից հրաժարվելու պարագայում: Նշված երկու ուղղությունների վերաբերյալ արմատական դեր խաղաց արևմտաեվրոպական ինտեգրացիոն գործընթացի խորացումը: Շատ դեպքերում Ֆրանսիայի նախագահի շնորհիվ 70-կան թթ-ի վերջում Եվրոխորհրդի շրջանակներում հաջողվեց իրագործել լայնածավալ ֆինանսական բարեփոխում եվրոպական հաշվարկային դրամական միավորի ներդրմամբ /ԷՅՅՈՒ /, ստեղծել ազգային արժույթների կուրսերի կոորդինացման մեխանիզմ, մտցնել Եվրոպառլամենտում ուղղակի ընտրությունների ընթացակարգ, ամրապնդել Եվրոխորհրդի կարգավիճակը պետությունների և կառավարությունների ղեկավարների մակարդակով:

Մեծ դեր հատկացնելով միասնական Եվրոպայի զարգացման խնդիրներին՝ ժխկար դ՝ Էսթենը կողմնակից չէր ռազմաքաղաքական տարածաշրջանային ինտեգրացման խորացմանը: Նա հանդես եկավ Ֆրանսիայի՝ ՆԱՏՕ-ի հետ կապերի վերականգնման օգտին ազգային զինված ուժերի անկախության պահպանման պարագայում: Գլխավոր շտաբի պետ Գ.Սերին 1976թ-ին մշակեց

Ֆրանսիայի ռազմական դոկտրինայի նոր տարբերակ, որը հիմնվում էր «ընդլայնված անձեռնխելի տարածքի» գաղափարի վրա: Այն ընդգրկում էր այն ամբողջ տարածքը, որը հյուսիս-անտլանտյան դաշինքի հսկողության տակ էր: Այսպիսով, Ֆրանսիան հայտարարում էր ՆԱՏՕ-ի հետ համատեղ գործողությունների իր պատրաստականության մասին, սակայն չէր վերցնում կոնկրետ պարտավորություններ: Ի տարբերություն նախկին ժամանակաշրջանի՝ մեծ ուշադրություն սկսվեց հատկացվել սովորական սպառազինության զարգացմանը, ֆրանսիական «արագ արձագանքման ուժերի» ստեղծմանը: ՆԱՏՕ-ի հետ համագործակցության ընդլայնումը թույլ տվեց հանել Ֆրանսամերիկյան հարաբերությունների նախկին լարվածությունը: Ամրապնդվեցին Ֆրանսիայի հարաբերությունները Արևմուտքի այլ առաջատար երկրների հետ: Ժիսկար դ' Էսթենի նախաձեռնությամբ սկսվեցին «յոթնյակի» ղեկավարների ամենամյա հանդիպումները: Դրանցից առաջինը տեղի ունեցավ Ռամբուեում 1975թ.-ին: Խորհրդային Միության ղեկավարության հետ քաղաքական կապերը սառն էին, սակայն տնտեսական համագործակցությունը երկու երկրների միջև այդ տարիներին նկատելիորեն աճեց: Ժիսկար դ' Էսթենը բազմաթիվ անգամ հանդիպումներ ունեցավ խորհրդային ղեկավարների հետ՝ այցելելով ԽՍՀՄ՝ 1975 և 1979թթ-ին: Խորհրդային Միության ղեկավար Լեոնիդ Բրեժնևի պաշտոնական այցը Ֆրանսիա տեղի ունեցավ 1977թ-ին: 1975թ-ին Ժիսկար դ' Էսթենը Ֆրանսիայի անունից ստորագրեց Եվրոպայում համագործակցության և անվտանգության Յեւսինյան խորհրդակցության Եզրափակիչ ակտը: Ժիսկար դ' Էսթենի նախագահության օրոք նշանակալի աշխուժացավ Ֆրանսիայի քաղակականությունը «երրորդ աշխարհի» երկրներում: Դեռևս դը Գոլի կողմից հիմք դրած ավանդույթների համաձայն՝ Ժիսկար դ' Էսթենը հաշվարկ էր անում երկու գերպետությունների /ԱՄՆ և ԽՍՀՄ/ հետ բարոյական և որոշ դեպքերում քաղաքական հակամարտության վրա: Չնայած ԱՄՆ-ի հետ հաստատված լավ հարաբերություններին՝ Փարիզը դատապարտեց Քենդի-Դեվիդյան խրախուսելի-եզիպտական համաձայնագիրը և հանդես եկավ որպես Մերձավոր Արևելքի արաբական պետությունների հակախրաեւական քաղաքականության կուրսի պաշտպան: /Քենդի-Դեվիդյան սեպարատ համաձայնագիրը Իսրայելի և Եգիպտոսի միջև ստորագրվեց 1978թ-ին սեպտեմբերին, որով փաստորեն Եգիպտոսը, որի նախագահը այդ ժամանակ Անվար Սադատն էր, դուրս էր գալիս արաբական երկրների կողմից ստեղծած հակախրաեւական բլոկից: Այդ համաձայնագիրը ստորագրվեց ԱՄՆ-ի նախագահ Ջիմի Բարթերի աջակցությամբ:/

Ժխկար դ՝ Էսթենին հաջողվեց ամրապնդել պոզիտիվ հարաբերությունները Չինական Հանրապետության, Իրանի շահի հետ, ստորագրել տնտեսական համաձայնագրեր Ինդոնեզիայի, Մալազիայի, Ֆիլիպինների և Սինգապուրի հետ: Կարևոր դեր էր խաղում կապերը աֆրիկյան երկրների հետ: 70-ական թթ-ին Ֆրանսիան երկրորդ տեղն էր զբաղացնում աշխարհում սպառազինության արտահանման բնագավառում, և արտահանված զենքի հիմնական մասը գնում էր հենց Աֆրիկա: Հյուսիսային և Հասարակածային Աֆրիկայում Ֆրանսիան ակտիվորեն իրականացնում էր «ֆրանկոֆոնիայի» քաղաքականությունը՝ օգնություն ցուցաբերելով հումանիտար բնագավառում, աջակցելով ֆրանսիական մշակույթի և կրթության համակարգի զարգացմանը:

2. 1981թ-ի նախագահական ընտրությունները: «Ձախ էքսպերիմենտ»

1981թ-ին Ֆրանսիայի նախագահական ընտրությունները հանրնկան Արևմուտքի առաջատար երկրների գաղափարախոսական տարածքի ծավալուն վերակառուցման հետ: Կառուցվածքային տնտեսական ճգնաժամը զանգվածային գիտակցության մեջ առաջ բերեց «նեոպահպանողական հեղաշրջում» և պետական քաղաքականության հիմնական ուղղությունների փոփոխում: 70-ական թթ-ի երկրորդ կեսին անցկացվող ֆրանսիական կուսակցական համակարգի արմատական վերակառուցումը բերեց այլ արդյունքներ: Երբ 1976թ. ժակ Շիրակը հեռացավ վարչապետի պաշտոնից, կառավարող կոալիցիան փլուզվեց:

Չնայած որ «անկախ հանրապետականները» ունեին միայն 54 պատգամավորներ, Ժխկար դ՝ Էսթենը չօգտագործեց պառլամենտ ցրելու իրավունքը: Նա 5-րդ Հանրապետության պառլամենտական բառապաշարի մեջ մտցրեց «նախագահական մեծամասնություն» հասկացությունը՝ նկատի ունենալով, որ կառավարությունը կարող է հենվել ոչ թե «պառլամենտական մեծամասնություն» ունեցող կուսակցության, այլ քաղաքական խմբավորումների, անկախ պատգամավորների և քաղաքական գործիչների վրա, որոնք աջակցում են անձամբ նախագահին: 1976թ-ին Ժխկար դ՝ Էսթենը հրապարակեց «ֆրանսիական դեմոկրատիա» գիրքը, որտեղ հանդես եկավ իր քաղաքական կոնցեպցիայի բացատրությամբ: Համակարծիք լինելով դը Գոլին՝ նա գտնում էր, որ պետությունը պետք է ազատել միջկուսակցական երկպառակությունից և ապահովել «էֆեկտիվ դեմոկրատական

կարգ ու կանոն»։ Դ՝ Էսթենը կողմ էր երկկուսակցական տարբերակին, երբ հասարակության մեջ գերիշխում են երկու քաղաքական ուժեր, որոնք ունեն ընդհանուր ռազմավարական նպատակներ, բայց դրանց իրականացման համար առաջարկում են տարբեր ճանապարհներ։ Պառլամենտական ընտրությունների նախաշեմին ժխտար դ՝ Էսթենը առաջարկեց «ծայրահեղական բլոկների քայքայման» մարտավարությունը։ Ենթադրվում էր, որ գոլականների դուրսմղման և ավանդական հանրապետական արժեքների դրոշի ներքո բոլոր աջ կենտրոնամետ խմբավորումների համախմբման դեպքում կարող է ձևավորվել կայուն դեկավարող կոալիցիա, որը կդիմակայի ձախ կենտրոնամետների միավորմանը սոցիալիստների գլխավորությամբ։ 1977թ-ին ԱՅԱԴ -ը վերակազմավորվեց և անվանվեց Հանրապետական կուսակցություն, իսկ մեկ տարի անց հանրապետականները հանդես եկան նոր ընտրական կազմակերպության ստեղծման նախաձեռնությամբ։ Այն անվանվեց «Դաշինք ֆրանսիական դեմոկրատիայի համար» /ԴՖԴ/, որի կազմում ընդգրկվեցին «Դեմոկրատական կենտրոն», «Դեմոկրատիա և առաջադիմություն» և այլ հանրապետական խմբավորումներ։ ԴՖԴ-ին այդպես էլ չհաջողվեց դառնալ իր ծրագրով, ակտիվիստական կորիզով և տարածաշրջանային կառուցվածքներով միասնական կուսակցություն։ Սակայն նրա կազմում ընդգրկված կուսակցությունները համաձայնության եկան ընտրությունների ընթացքում երկարաժամկետ համագործակցության և Ազգային ժողովում միասնական ֆրակցիայի ստեղծման վերաբերյալ։ Ինքը՝ նախագահը, խախտելով 5-րդ Հանրապետության ավանդույթները, բացահայտ մասնակցեց ԴՖԴ -ի նախընտրական արշավում։ ԴՖԴ -ն սկսեց հանդես գալ ինչպես ձախերի «կոլեկտիվիստական գաղափարների», այնպես էլ անհատապաշտության դեմ։

70-կան թթ-ի կեսին տեղի էր ունենում նաև գոլական շարժման վերակառուցումը։ Ժակ Շիրակը ընտրվեց ՅՈՒԴՈՒ-ի նախագահ։ Սակայն 1974թ. ընտրաշավի ժամանակ նրա թույլ տված սխալները և «բարոնների» հետ կոնֆլիկտները թանկ նստեցին կուսակցության համար։ Տարվա վերջում նրա 245.000 անդամներից մնացին 30.000, և նրանցից միայն 5%-ը կարծում, որ ՅՈՒԴՈՒ -ը ազդեցիկ քաղաքական կուսակցություն է։ Կուսակցությունից դուրս եկան ձախ գոլական խմբավորումները, «Ֆրանսիայի վեհության» դոկտրինայի կողմնակիցները, «երիտասարդների Դաշինք հանուն առաջադիմության» երիտասարդական կազմակերպությունը։ Գնալով վատանում էին հարաբերությունները դաշնակիցների հետ ԱՅԱԴ -ից։ Դուրս գալով կառավարությունից

1976թ.՝ Շիրակը սկսեց վերակառուցել կուսակցությունը: ՅՈՒՂՈ –ը փոխեց իր անվանումը և կոչվեց «Միավորում հանրապետության աջակցման համար»/ ՄՀԱ /: Նոր ղեկավարությունը շեշտը դրեց զանգվածային անդամակցության վերականգնման, ներքին կոշտ կարգուկանոնի սահմանման, կուսակցական ակտիվիստական կորիզի ձևավորման վրա: ՄՀԱ-ի կազմում ընդգրկվեցին «նոր միջին խավի» ներկայացուցիչներ, ձեռնարկատերեր, պետծառայողներ: Ինքը՝ Շիրակը, որը երիտասարդ տարիներին ստացել էր «բուլղոզեր» կուսակցական անունը և հայտնի էր իր ոչ հանդուրժողականությամբ հակառակորդի նկատմամբ, բերեց նոր գծեր զուլականության քաղաքական ոճի մեջ: ՄՀԱ-ի նորացված կուսակցական ծրագիրը ներկայացնում էր զուլականության նոր սերնդի՝ նեոզուլականության առանձնահատկությունները: Շիրակը չէր ընդունում դասական լիբերալիզմի քաղաքական սկզբունքները և ժխտարյան «փափուկ դիրիժիզմը»՝ անվանելով այն «հարմարողականության դոկտրինա»: Նեոզուլականները առաջարկում էին կտրուկ կրճատել պետության սոցիալական ֆունկցիաները և տնտեսության մեջ դրա ուղղակի միջամտությունը: Բայց պետության վրա պատասխանատվություն էր դրված կառուցվածքային վերափոխումների համար: Դրանց հիմնական ուղղություններն էին համարվում հարկային քաղաքականության հաշվին ներդրումային շուկայի աշխուժացումը, «տնտեսության ճիշտ ցանցի»/ խոշոր և փոքր բիզնեսի արդյունավետ համակցում/ ստեղծումը, ռազմավարական ծրագրավորման համակցումը շուկայական հարաբերությունների ազատականացման հետ, համաշխարհային շուկաների գրավման համար «տնտեսական պատերազմը», «առողջ բյուջեի» դրամային և «չանսերի հավասարության» քաղաքականությունը: Այսպիսով, նեոզուլականների ծրագիրը համահունչ էր անգլո-ամերիկյան նեոպահպանողական կոնցեպցիային: 1978թ-ի պառլամենտական ընտրություններին ՄՀԱ-ն և ԴՖԴ-ն հանդես էին գալիս որպես մեկ ընտրադաշտում պայքարող հակառակորդներ: Նման պառակտում տեղի ունեցավ նաև ձախ կոալիցիայում: Չնայած երկու կուսակցությունների կողմից համանման ռազմավարական ուղղության պահպանմանը, որը դեռևս ամրագրվել էր «Ձախ ուժերի համատեղ ծրագրում», սոցիալիստական և կոմունիստական կուսակցությունների ղեկավարությունների միջև աճում էր լարվածությունը: Կոմունիստները մտահոգված էին սոցիալիստական կուսակցության ընտրողների թվաքանակի աճով և փորձում էին առավել հստակ եզրեր գտնել միմյանց և դաշնակիցների միջև: Միտերանը իր հերթին ձախ ուժերի համագործակցությունը անվանում էր «կոնֆլիկտային

միություն» և չէր ընդունում ձախ ուժերի առաջնորդ լինելու ՖԿԿ-ի հավակնունքը: Այսպիսով, 70-ական թթ-ի վերջում Ֆրանսիայում նախանշվում էին քառակուսակցական մոդելի ուրվագծերը, ինչը ուներ բևեռացման միտում: Ընտրողների համակրանքը բաժանված էր հավասարաչափ աջ և ձախ ճամբարների միջև: Պառլամենտական ընտրությունների առաջին փուլում ձախ կուսակցությունները գերակշռեցին ձայների ընդհանուր թվով/ 48, 6%, աջերը՝ 46, 5%/:

Սակայն երկրորդ փուլի արդյունքներով աջերը կազմեցին ավելի շատ պատգամավորական խմբավորումներ: Այդպես ՄՅԱ-ն ունեցավ 148 տեղ, ԴՖԴ -ն՝ 122: Սեկ տարի անց Եվրոպառլամենտի առաջին ուղիղ ընտրությունների արդյունքում/ընտրությունները անցկացվեցին համամասնական համակարգով/ ՄՅԱ-ն պարտվեց՝ հավաքելով ձայների միայն 16%, ԴՖԴ -ն՝ 27%, ՖՍԿ-ն՝ 23, 7%, ՖԿԿ-ն՝ 20, 6%: Կարևորագույն նշանակություն էր ձեռք բերում 1981թ. նախագահական նախընտրական արշավը: Նոր ընտրություններին աջ ճամբարը մոտեցավ երկու առաջատար կուսակցությունների միջև ընթացող սուր պայքարի պայմաններում: Ժխկար դ՝ Էսթենը չկարողացավ առաջ քաշել երկարատև տնտեսական խնդիրների լուծման որևէ համոզիչ ծրագիր: Կառավարության կողմից այդպիսի միջոցների կիրառումը, ինչպիսին են ընտրատարիքի իջեցումը մինչև 18 տարեկան, ապա ամուսնալուծության ընթացակարգի հեշտացումը, շրջակա միջավայրի պահպանման եղանակների ընդլայնումը, մահապատժի վերացումը, միայն ավելի էին ընդգծում ժխկարդիզմի բարոյական հոգնածությունը: Նեոգոլակական շարժումը, հակառակը, գտնվում էր բարձունքում: 1980թ-ին լույս տեսավ ՄՅԱ-ի առաջին պաշտոնական ծրագիրը, որը անվանվեց «Ֆրանսիայի խաղաքարտը»: Շիրակյան ղեկավարությունը քարոզարշավ սկսեց ԴՖԴ -ի դեմ: Ժխկար դ՝ Էսթենի շուրջ լուրեր տարածվեցին, այդպես կոչված, «Բոկասոյի ադամանդների» մասին, որոնք նախագահը, իբր, թաքցրել էր / Բոկասոն Կենտրոնական Աֆրիկյան կայսրության նախկին կայսրն էր, որը մեղադրվում էր մարդակերության մեջ, և որը, իբր, դ՝ Էսթենին ադամանդներ էր նվիրել/: Սակայն Շիրակին չհաջողվեց անել կարևորագույնը՝ համախմբել սեփական կուսակցությունը: «Բարոնական» խմբավորումների մնացորդները համախմբվեցին Սիշել Դեբրեի շուրջը, որը և դարձավ նրանց թեկնածուն նախագահական պաշտոնի համար: Աննախադեպ ընտրություններին իր մասնակցության մասին հայտարարեց Շիրակի մոտագույն համախոհներից մեկը՝ Սարի Գառոն, որը ՄՅԱ-ի ֆեմինիստական խմբավորման

առաջնորդն էր: ՄՅԱ-յին պատկանող կառավարության անդամները պաշտպանեցին ժխկար դ՛ էսթենին:

Ֆրանսուա Միտերանը, հակառակը, խուսափում էր ձախ ճամբարում իր հակառակորդների հետ առճակատումից և կառուցել էր իր ընտրարշավը «Հանգիստ ուժ» կարգախոսի ներքո: Չնայած որ ընտրություններում պետք է առանձին մասնակցեր կոմունիստների առաջնորդ ժորժ Սարշեն, ՖԿԿ-ն և սոցիալիստները հրաժարվեցին միմյանց հասցեին հանդես գալ կոշտ քննադատություններով: Հանրամատչելի էր դառնում «միասնություն ներքևից» գաղափարը, այսինքն՝ ձախ ընտրողների միավորում առանց պաշտոնական միջկուսակցական համաձայնագրի: 1981թ-ին Միտերանին հաջողվեց մեկուսացնել նաև ներկուսակցական ընդդիմությունը:

Նախագահական ընտրությունների առաջին փուլը, որը կայացավ 1981թ. ապրիլի 26-ին, բացահայտեց թեկնածուների գերիշխումը «Աջ Ֆրանսիայից»: Ժխկար դ՛ էսթենը ստացավ ձայների 28%, Շիրակը՝ 18%, Դեբրեն՝ 1, 6%, Գառոն՝ 1, 3%, Միտերանը՝ 25, 8%, Սարշեն՝ 15, 3%: Գուլական էլեկտորատի նշանակալի մասը արդեն առաջին փուլում իր ձայները տվեց ժխկար դ՛ էսթենին «օգտակար քվեի» սկզբունքով՝ չհավատալով Շիրակի հաղթանակին և ձգտելով ամրապնդել աջ կուսակցությունների առավել ուժեղ թեկնածուի դիրքերը: Երկրորդ փուլը, որը տեղի ունեցավ մայիսի 10-ին, հաղթանակ բերեց Միտերանին: Նա ստացավ ձայների 51, 7% իսկ ժխկար դ՛ էսթենը՝ 48, 3%: Չգտելով ամրապնդել հաջողությունը՝ Միտերանը օգտվեց պառլամենտի բացթողման և վաղաժամկետ ընտրությունների անցկացման իրավունքից: Ապակազմավորված աջ կուսակցությունները չկարողացան կազմակերպել ուժեղ ընտրարշավ: Ընտրությունները բերեցին ձախ ուժերի կայուն պառլամենտական մեծամասնություն: Այսպես՝ սոցիալիստական կուսակցության պառլամենտական խմբավորումը ունեցավ 271 տեղ, կոմունիստները՝ 44, ձախ ռադիկալները՝ 14: ՄՅԱ-ին հաջողվեց պառլամենտ անցկացնել 83 պատգամավոր, ԴՖԴ -ին՝ 71: Չախ կուսակցությունները ձևավորեցին կառավարություն, որը գլխավորեց Պիեռ Սորուան: Այսպիսով, իր ձեռքը վերցնելով ամբողջ իշխանությունը՝ Միտերանը «ձախ էքսպերիմենտի» լայնածավալ ծրագրի իրականացման հնարավորություն ստացավ: Պետք է նշել, որ «ձախ ուժերի» հաջողությունը անսովոր էր, հաշվի առնելով, որ Արևմուտքի մյուս երկրներում հաղթում էին նեոպահպանողական ուժերը: Սակայն, վերլուծելով Ֆրանսիայի քաղաքական զարգացումը 70-կան թթ-ին, այդպիսի արդյունքը կարելի է համարել տրամաբանական:

Մորուայի կառավարությունը քայլեր ձեռնարկեց ինքնակառավարման կոնցեպցիայի իրագործման համար: «Ապակենտրոնացման մասին օրենքների» շարքը ընդլայնեցին տեղական ինքնակառավարման /առաջին հերթին ներկայացուցչական/ մարմինների լիազորությունները, նվազեցրեց կենտրոնի ադմինիստրատիվ հսկողությունը տեղական ինքնակառավարման մարմինների վրա, առավել հստակ սահմանագծեց իրավասությունը պետության և տարածքային կոլեկտիվների, ինչպես նաև տարբեր տիպերի տարածքային կոլեկտիվների միջև: Փոխվեց և Ազգային ժողովի ընտրությունների համակարգը: 1985թ-ին ընդունած օրենքի համաձայն այն նույնպես դարձավ համամասնական. պատգամավորները ընտրվում էին մեկ փուլով՝ ըստ դեպարտամենտների կողմից ներկայացված ցուցակների, մանդատները բաշխվում էին համամասնորեն տված յուրաքանչյուր ձայների ցուցակի համար: Ինքնակառավարման սկզբունքի ներքո կառավարությունը հասավ կուսակցությունների ֆինանսական գործունեության ռեզլամենտացիայի մասին օրենքի ընդունմանը: Վերացվեց ցենզուրան հեռուստատեսության և ռադիոյի վրա, վերականգնվեց մայիսի 8-ի ազգային տոնը: Աշխատանքային շաբաթը կրճատվեց մինչև 39 ժամ, և աշխատավարձը պահպանվում էր: Բացի այդ, Մորուայի կառավարությունը բարձրացրեց մինիմալ աշխատավարձը, 40-50%-ով՝ գործազրկության նպաստները: «Չախ էքսպերիմենտում» արմատական դեր էր խաղում ազգայնացման ծրագիրը: Դրա նպատակն էր հաստատել պետհսկողություն խոշորագույն ֆինանսարդյունաբերական մենաշնորհների վրա, որոնք կարող էին դառնալ ազգային տնտեսական աճի հիմքը:

1982թ-ին հինգ արդյունաբերական խմբերի ազգայնացումից հետո պետական հատվածը ապահովում էր 1/2 ներդրումները, 1/3 համախառն ներքին արդյունքը, 1/3 արտահանումը, 1/4 վարձու աշխատանքը: Պետական ձեռնարկությունների ընդհանուր քանակը գերազանցում էր երեք հազարը: Պետությունը առաջատար տեղ գրավեց առավել հեռանկարային ճյուղերում՝ էներգետիկայում, բիոարտադրությունում, տեղեկատվությունում: Միաժամանակ Մորուայի կառավարությունը հսկողություն սահմանեց 36 մասնավոր բանկերի վրա, որոնցից յուրաքանչյուրի դեպոզիտների գումարը 1 մլրդ. ֆրանկից ավել էր, ինչպես նաև «Պարիբա» և «Սյուեզ» խոշոր ֆինանսական խմբերի վրա: Արդյունքում պետական հատվածի մասը ֆինանսական և վարկային ոլորտում կազմեց 95%: Ազգայնացման փոխհատուցման ապահովումը և մեծածավալ ներդրումների անհրաժեշտութ-

յունը նոր պետական ձեռնարկությունների մոդեռնիզացման համար առաջ քաշեցին բյուջետաֆինանսական համակարգի մեծացող լարվածությունը: 1983թ-ին պակասորդը արդյունաբերական պետական հատվածում կազմեց 7, 5 մլրդ.ֆրանկ: Բացի այդ, ազգայնացումը դրդեց «կապիտալների փախուստը» դեպի արտասահման: Միայն 1981թ-ին Ֆրանսիայից դուրս բերվեց 77մլրդ. ֆրանկ: Իրենց ազդեցությունը ունեցան նաև հերթական համաշխարհային ճգնաժամի հետևանքները/այն սկսվեց 1981թ-ին/: Լուրջ վնաս Ֆրանսիային հասցրեց ամերիկյան ֆինանսարժութային քաղաքականությունը, որը հիմնված էր դուլարի կուրսի արհեստական բարձրացման վրա: Վճարային հաշվեկշռի կտրուկ վատթարացումը ստիպեց Սորուայի կառավարությանը դեռևս «ձախ էքսպերիմենտի» ծրագրի հետ կապված միջոցառումների անցկացման ժամանակ անցնել կոշտ ֆինանսարժութային քաղաքականությանը: 1981թ-ին կառավարությունը ստիպված եղավ 3%-ով դեվալվացիայի ենթարկել ֆրանկը, իսկ 1982թ-ին՝ ևս 10%-ով: Հետևեց որոշում, որով մի քանի ամիսների ընթացքում սառեցվում էին գների և աշխատավարձերի աճը: Կառավարությունը հույս ուներ հատուցել ֆինանսական կորուստները պետական հատվածի արագ աճի արդյունավետության հաշվին: Բայց այդ հույսերը չարդարացան: Եթե 1981-1982թթ-ին, չնայած ճգնաժամային իրավիճակին, արտադրությունը Ֆրանսիայում ավելանում էր տարեկան 2%-ով, ապա 1983թ-ին տնտեսական աճը նվազեց մինչև 0, 7%: Գործազրկության թիվը կազմում էր ավելի քան 2 մլն. մարդ: Սղաճը բերեց կենսամակարդակի իջեցում: 1982թ-ի ամռանից Միտերանը ստիպված եղավ դադարեցնել «ձախ էքսպերիմենտի» ծրագրի անցկացումը: Նախագահի ելույթներում առավել հաճախ էր հնչում «զարգացման երրորդ ուղու» թեզը նեոսոցիալիզմի մասին, ընդգծվում էր հասարակական արտադրանքի սոցիալիզացիայի հնարավորությունները միայն ինքնազարգացման հիմքի վրա, այլ ոչ թե շուկայական մեխանիզմի վերացման եղանակով: Սոցիալիստական կուսակցությունում արագ էր զարգանում «սոցիալական պետություն» գաղափարից հրաժարվող կողմնակիցների ազդեցությունը: Այս տեխնոկրատ խմբավորման առաջնորդները՝ Ժակ Դելորը և Միշել Ռոկարը, հանդես էին գալիս տնտեսվարման կոշտ քաղաքականության, սոցիալական ծրագրերի կրճատման, ազգայնացման քաղաքականության վերացման և խառը տնտեսության մոդելի ամրապնդման համար կառավարման մեջ աշխատանքային կոլեկտիվների ներգրավման դեմ: Պետական քաղաքականության հիմնական խնդիրը պետք է դառնար ազգայնացված ձեռնարկությունների վերակազմավորումը

և կառավարման բարելավումը: 1983թ-ի ապրիլին նոր տնտեսական ռազմավարությունը պաշտոնապես ամրագրվեց կառավարության «10 կետի ծրագրում» /Դելտրի ծրագիր/: 18 ամիսների ընթացքում արդեն երրորդ անգամ ֆրանկի դեվալվացիա հետևեց, ինչը հնարավորություն տվեց նշանակալիորեն իջեցնել ֆրանսիական ապրանքների ինքնարժեքը և ակտիվացնել արտահանումը: Նախատեսվում էր հարկերի ավելացում, սառեցվեցին սոցիալ կարիքների համար գումարները, բարձրացվեցին գումարները հիվանդանոցային տեղերի, տրանսպորտի, կոմունալ ծառայությունների համար և այլն: Պետական ձեռնարկությունների ֆինանսավորման համար սկսվեց մասնավոր կապիտալի ներգրավումը: Սկսվեց նավաշինության, մետալուրգիայի, ածխային արդյունաբերության, փոքր շահութաբեր ձեռնարկությունների վերակազմավորումը, որը ուղեկցվում էր շատ դեպքերում բանվորական տեղերի կրճատումներով: Այդ միջոցառումները թույլ տվեցին վերականգնել տնտեսական զարգացման դրական դինամիկան: 1984թ-ին արտադրության աճը կազմեց 1, 75%, 1985թ-ին՝ 2%: Միաժամանակ կառավարությունը փորձում էր թույլ չտալ իրավիճակի վատացում աշխատանքային շուկայում: 1984թ-ի փետրվարին ընդունվեց «զբաղվածության և արդյունաբերական վերակառուցման ծրագիր»: Սակայն կառավարության վարկանիշը իջնում էր: Չախ կուսակցությունները բաց թողեցին նախաձեռնությունը և դարձան գալիք նախընտրական արշավի «հետնապահներ»:

3. 1986 և 1988թթ.ընտրական արշավները: «Ղանագոյակ- ցության» առաջին փորձը

«Չախ էքսպերիմենտի» ծախսողումը և կառավարության կուրսի փոփոխումը խոր հիասթափություն առաջացրեցին ձախ կուսակցությունների էլեկտորատի մոտ: 1984թ-ին կոմունիստական կուսակցության ներկայացուցիչները լքեցին կառավարությունը: Բայց այդ քայլը նրանց չփրկեց: Ընտրողների կարծիքով, նրանք կիսում էին պատասխանատվությունը կառավարության կողմից իրականացվող կուրսի համար: Բայց ինչը ավելի կարևոր էր, կոմունիստները զնալով ավելի ու ավելի մեծ պարտություն էին կրում իրենց ընդդիմադիրների նկատմամբ ֆրանսիական հասարակության վերլուծության և քաղաքական ռազմավարության փոփոխման ընդունակության հարցերում: ՖԿԿ-ն չկարողացավ արդիականացնել երիտասարդության հետ աշխատանքի մեթոդները:

րը: Նվազում էր նաև նրա ազդեցությունը բանվոր դասակարգի վրա: Կոմունիստների էլեկտորատի մի մասը անցավ սոցիալիստների կողմը, մյուսը ընկավ ռադիկալ ազգային խմբավորումների ազդեցության տակ: Արդեն 1981թ-ին տեղի ունեցած ընտրությունների ժամանակ կոմունիստները կորցրեցին 1, 8 մլն. ձայն 1978թ. ընտրությունների համեմատ: Ձախ կոալիցիայից դուրս գալը միայն խորացրեց ՖԿԿ-ի նկատմամբ վստահության ճգնաժամը: Դեկավարող կուսակցության վիճակը նույնպես բավականին բարդ էր: Միտերանը չվստահելով ՖՍԿ-ի երիտասարդ թևին, նրա պատվախնդրությանը՝ հրաժարվեց Դելորին և Ռոկարին տրամադրել բոլոր լիազորությունները նոր տնտեսական ծրագրի իրականացման համար: 1984թ-ի ամռանը կառավարության վերականգնավորումից հետո վարչապետի տեղը գրավեց 37- ամյա Լեոն Ֆաբիուսը՝ Միտերանի անձնական շրջապատից, որը հայտնի էր իր տեխնոկրատ հայացքներով և գաղափարախոսական «հանդուրժողականությամբ»: «Դելորի ծրագրի» իրականացման մեջ հիմնական դեր էր խաղում ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարար Պիեռ Բերեգովուան: Ինքը՝ Դելորը, 1984թ-ին ընտրվեց Եվրոհանձնաժողովի նախագահ և դադարեցրեց իր գործունեությունը կուսակցությունում: Ռոկարը, ստանալով գյուղատնտեսության նախարարի ոչ նշանակալի պաշտոնը, 1985թ-ին դուրս եկավ կառավարությունից և դարձավ ներկուսակցական ընդդիմության առաջնորդներից մեկը: Պառակտումը սոցիալիստական կուսակցության ղեկավարության մեջ, ինչպես նաև կուսակցության առաջատար գաղափարախոսների մեկուսացումը թուլացրեցին սոցիալիստների նախընտրական արշավը:

Աջ ճամբարը ակտիվորեն պատրաստվում էր նոր ընտրություններին: ԴՖԴ -ն, կորցնելով «նախագահական մեծամասնության» քաղաքական և կազմակերպչական առավելությունները, դժվարությամբ էր հարմարվում ընդդիմադիր կուսակցության դերին: Նրա ղեկավարությունը թուլացած էր ժխկար դ՝ Եսթենի և Ռայմոնդ Բարրի միջև հակամարտության պատճառով: Ժխկար դ՝ Եսթենի համախոհները Հանրապետական կուսակցությունից ձգտում էին պահպանել իրենց շարժման գաղափարախոսական ինքնատիպությունը: Չնայած «առաջատար լիբերալ հասարակության» ծրագիրը տապալվեց, հանրապետականները կողմ էին լիբերալիզմի հոգևոր արժեքների գերակայությանը, տնտեսական արդիականացման և բարոյական սկզբունքների համակցմանը: Այս ուղղությունը ստացավ «մշակութային լիբերալիզմ» անվանումը: Սակայն այդ գաղափարախոսության հեռանկարները կասկածելի էին: ԴՖԴ -ում առաջատար դիրքերը աստիճանաբար զբաղացրեց

Ռայնոն Բարրը, որը մեծ աջակցություն էր ստանում Դեմոկրատական միությունից: Բարրի կոնցեպցիան հենվում էր երկու սկզբունքների գերակայության վրա՝ 1/պետական քաղաքականության պրագմատիզմի և 2/սոցիալական գաղափարախոսության ավանդույթների վրա: Լինելով բարձրակարգ տնտեսագետ՝ Բարրը «արդյունաբերական իմպերատիվի» գաղափարի և տնտեսական աճի կարգավորման/«դիրիժիզմի»/ ու շուկայական խթանների ռացիոնալ համակցման կողմնակիցն էր: Բարրը կոչ էր անում դեպի ավանդական արժեքների վերադարձը՝ ընտանիքի նկատմամբ հավատարմություն, հայրենասիրություն, աշխատասիրություն, հավատք: Լիբերալիզմը, ըստ նրա, մոտ էր քրիստոնեական դեմոկրատիայի գաղափարախոսությանը:

80-կան թթ-ի սկզբին նեոգոլականությունը աստիճանաբար վերածվում էր նեոպահպանողական գաղափարախոսության: Շիրակը իր շարժումից հանեց նույնիսկ տնտեսական լիբերալիզմի հասկացությունը՝ փոխարինելով այն «ազատությունների վերականգման» թեզով: Նեոգոլականության ծրագիրը, որը նախապատրաստվեց 1985թ-ին և անվանվեց «ՄՀԱ-ի պակտը Ֆրանսիայի համար», հենվում էր «կոնսերվատիվ հեղափոխության» կոնցեպցիայի, երկրի քաղաքական կյանքի արմատական փոփոխման վրա, որը կապված էր «ձախ էքսպերիմենտի» հետևանքի վերացման, մասնավոր ձեռնարկատիրության դիրքերի վերականգման, մրցակցության, ոգու և անձնական պատասխանատվության վերածնդի հետ: Չմտցնելով էական փոփոխություններ իր տնտեսական ռազմավարության մեջ՝ Շիրակը արմատապես փոխեց նախընտրական մարտավարությունը: Նա հանդես եկավ աջ կուսակցությունների կոալիցիայի ձևավորման գաղափարով, ինչը պաշտպանեց նաև ԴՖԴ -ի նախագահ Ժ.Լեկանյուն: Երկու կուսակցությունների ծրագրային դրույթները չէին պարունակում սկզբունքային տարբերություններ, իսկ առաջնորդների անձնական պատվախնդրությունները չէին խոչընդոտում կուսակցությունների մոտեցմանը միմյանց և մյուս նախագահական ընտրությունները: Արդեն 1982-1985թթ-ին տարածաշրջանային ընտրությունների ժամանակ ՄՀԱ-ն և ԴՖԴ -ն հաջողությամբ համաձայնեցրին իրենց գործողությունները: 1984թ-ն Եվրոպառլամենտի և 1986թ-ին տեղի ունեցած պառլամենտական ընտրություններին նրանք առաջադրեցին թեկնածուների միասնական ցուցակներ:

80-կան թթ-ի կեսին ամրապնդվեցին ևս մեկ քաղաքական ուժի դիրքերը: Դա Ժան-Մարի Լե Փենի կողմից ստեղծված «Ազգային ճակատ»/ԱՃ/ շարժումն էր: Նրա կազմավորումը սկսվեց դեռևս 1972թ-ին, սակայն շարժումը նկատելի հաջողություն

ունեցավ 1984թ-ին, երբ ստացավ 2 մլն ձայն և Եվրոպառլամենտ անցկացրեց 10 պատգամավոր: ԱՃ-ի ծրագիրը կառուցվում էր ազգային էքստրեմիստական և ռասիստական գաղափարների վրա: Ազգայնականները նշում էին «երրորդ աշխարհի» երկրներից զանգվածային ներգաղթի վտանգը, որը հղի էր «Ֆրանսիացիների կողմից ազգային նույնականության» կորստով: ԱՃ-ն ագրեսիվ արշավ էր իրականացնում՝ կոչ անելով պայքարել կոմունիզմի «հոգևոր լծի», մասոնության և կոսմոպոլիտիզմի, համաշխարհային ասպարեզում՝ ԽՍՀՄ-ի և ԱՄՆ-ի գերիշխման, ժողովուրդների ինքնատիպությունը ոչնչացնող եվրոպական ինտեգրացիայի դեմ: Նեոֆաշիզմի մեջ ԱՃ-ին ուղղված մեղադրանքները այդքան էլ ճիշտ չէին: ԱՃ-ն ֆաշիզմը և կոմունիզմը դիտարկում էր որպես «հարյուրամյակի մեծագույն ուտոպիաներ», որոնք մեծ վտանգ են ներկայացնում եվրոպական քաղաքակրթությանը: Պայմանական էր նաև ԱՃ-ին վերագրելը աջ ճամբարին: Նշանակալից էր, որ 1984թ. ընտրությունների ժամանակ ԱՃ-ին կողմ քվեարկողներից յուրաքանչյուր հինգերորդը նախկին ընտրություններին իր ձայնը տվել էր Միտերանի օգտին: ԱՃ-ն ավելի շուտ հենվում էր, այսպես կոչված, «բողոքական էլեկտորատի», սոցիալական այն խմբերի ներկայացուցիչների վրա, որոնք առավել խոցելի էին կառուցվածքային տնտեսական բարեփոխումների շրջանում, ունեին բացասական մոտեցում ստեղծված սոցիալ-քաղաքական համակարգի նկատմամբ: Լե Փենը լայնորեն օգտագործեց «ավանդական կուսակցությունների» ճգնաժամի մասին թեզը, կոչ արեց վերջ տալ Ֆրանսիայի համար քայքայիչ «չորսի ավազակախմբի» իշխանությանը /Լե Փենը նկատի ուներ չորս կուսակցությունները՝ ԴՖԴ -ն, ՄՅԱ-ն, ՖԿԿ-ն և ՖՍԿ-ն/:

Ընտրությունների արդյունքում, որոնք տեղի ունեցան 1986թ-ի մարտին և անցան համամասնական համակարգի հիման վրա, հանդիչ հաղթանակ տարավ աջ կոալիցիան:

ԴՖԴ -ն և ՄՅԱ-ն ստացան 291տեղ, սոցիալիստները՝ 206 տեղ: Կոմունիստների նոր պարտությունը, որոնք ստացան միայն 35 տեղ պառլամենտում, անսպասելի չէր: «Ազգային ճակատը» ունեցավ 35 մանդատ, ինչը մեծ ցնցում էր Ֆրանսիայի համար: Նախագահը՝ սոցիալիստ Միտերանը, հետևելով Սահմանադրությանը, ստիպված եղավ վարչապետի պաշտոն առաջարկել աջերի առաջնորդ ժակ Շիրակին: Առաջին անգամ 5-րդ Հանրապետության պատմության մեջ սկսվեց «համագոյության» շրջանը՝ ձախ նախագահի և աջ վարչապետի կառավարումը: Նախագահը

*Այդ ժամանակ ժակ Շիրակը Փարիզի քաղաքագլուխն էր:

զբաղվում էր արտաքին քաղաքականության և ազգային անվտանգության խնդիրներով, իսկ վարչապետը՝ ներքին քաղաքականության խնդիրներով:

Շիրակի կառավարությունը սկսեց լայնածավալ բարեփոխումներ իրականացնել քաղաքաիրավական և սոցիալ-տնտեսական ոլորտներում: Կառավարության կողմից հասավ նրան, որ 1985թ-ին փոխվեց ընտրական օրենքը, և վերականգնվեց ընտրությունների մեծամասնական համակարգը: Ներքին գործերի մախարար Շ.Պասկուայի ղեկավարությամբ մշակվեցին օրենքներ, որոնք ավելի խստացրեցին տարբեր տեսակի հանցագործությունների համար պատիժները և բանտարկման ռեժիմը, ընդլայնեցին ոստիկանության և ազգային անվտանգության ծառայությունների լիազորությունները ահաբեկչության դեմ պայքարում: Նախապատրաստվեց քաղաքացիական իրավունքի բարեփոխումների մախարագիծ, որը Ֆրանսիայում ծնված գերգաղթածների երեխաներին զրկում էր քաղաքացիություն ստացման իրավունքից: Միայն հասարակության ճնշման արդյունքում մախարագիծը հետ կանչվեց: Նույն ճակատագրին արժանացավ բարձրագույն կրթության բարեփոխումների մասին օրինագիծը, որը կտրուկ նվազեցնում էր ուսանողական ինքնակառավարման իրավունքները: Պետոմախարար Է.Բալադյուրը դարձավ տնտեսական բարեփոխումների հիմնական կազմակերպիչը: Դրա հիմնական ուղղություններն էին՝ 1/լայնածավալ ապաազգայնացում, 2/«ֆինանսական առողջություն» և 3/տնտեսության լիբերալիզացում: 1, 5 տարվա ընթացքում սեփականաշնորհվեց պետական հատվածի երրորդ մասը /65 կորպորացիաներ, որոնք ներառում էին 1100 ձեռնարկություններ/: Սեփականաշնորհման չէին ենթարկվել «բնական մենաշնորհները»՝ էլեկտրաէներգիայի, գազամատակարարման և հեռահաղորդակցության ձեռնարկությունները: Սեփականաշնորհումը իրականացվում էր յուրաքանչյուր ձեռնարկության համար մշակված առանձին ծրագրի համաձայն՝ արժեթղթերի ազատ վաճառքի եղանակով նվազագույնից բարձր, բայց շուկայականից ցածր գներով: Յուրաքանչյուր ձեռնարկության համար կառավարության կողմից ստեղծվում էր «կայուն ներդրողների» /«պինդ միջուկ»/ խումբ, որոնց արտոնյալ գներով վաճառվում էին արժեթղթերի 25%-ը, ~5% յուրաքանչյուրին: Մնացած արժեթղթերը գնում էին մանր ներդրողները: Սեփականատեր դարձան ավելի քան 40 մլն ֆրանսիացիներ: Գլխական կառավարությունը ֆինանսական առողջության համար որպես հիմք ընտրեց տնտեսության կոշտ խնայողության քաղաքականություն, ինչպես նաև սոցիալական ծրագրերի կրճատում: Կարևոր դեր ունեցան և սեփականաշնորհումից ստացած ֆինան-

սական միջոցները: Օրինակ՝ միայն 1986թ-ի նոյեմբերից մինչև 1988թ-ի հունվար ամիսը սեփականաշնորհումը բյուջեին բերեց 84 մլրդ ֆրանկ: Այդ գումարի 72%-ը ուղղվեց պետական պարտքերի մարմանը, իսկ մնացած 28%-ը՝ պետական ձեռնարկությունների մոդեռնիզացմանը: Կառավարության ակտիվ տնտեսական քաղաքականությունը բարենպաստ կոնյուկտուրայի հետ միասին նկատելի աճ ապահովեց Ֆրանսիայի տնտեսությանը: 80-ական թթ-ի երկրորդ կեսը եղավ բավականին դինամիկ. ներքին համախառն արդյունքը և արդյունաբերական արտադրանքի աճի տեմպերը կազմեցին տարեկան 3-4%: 50%-ով ավելացավ ներդրումների ծավալը արդյունաբերության հիմնական ճյուղերում: Սակայն «կոնսերվատիվ հեղափոխության» սոցիալ-հոգեբանական արդյունքները այդքան էլ դրական չէին:

Բարեփոխումների կտրուկ շրջադարձը, սոցիալական ապահովման համակարգի փլուզումը, ամբողջ տնտեսական մեխանիզմի վերափոխումը շատ հիվանդագին եղան հասարակության համար: Շիրակի քաղաքականությունը դժգոհություն առաջացրեց բնակչության այն խավերում, որոնք սովոր էին պետության կողմից հաստատված սոցիալական երաշխիքների համակարգին, կենսամակարդակի կայուն աճին: Հասարակության տրամադրությունը էապես փոխվեց, երբ 1987թ-ին տեղի ունեցավ համաշխարհային բորսային ճգնաժամը, որը ոչնչացրեց մանր ներդրողներից շատերի ներդրումները: Բացի այդ, տնտեսության լիբերալիզացումն էլ մասնակի էր: Այսպես, օրինակ, այն մեթոդները, որոնք կառավարությունը օգտագործում էր սեփականաշնորհման համար՝ փակ բաժնետիրական խմբերի ստեղծում /«պինդ միջուկներ»/ և նրանց ձևավորումը՝ ելնելով անձնական նախապատվությունից, այլ ոչ թե մրցութային կարգի հիման վրա, միայն ամրապնդեցին Ֆրանսիայի համար ավանդական դարձած «իսթեբլիշմենթի/բարձր խավերի/ համերաշխության» համակարգը: Շիրակի հաշվարկները «կոնսերվատիվ հեղափոխության» գաղափարախոսական պաթոսի վրա արդարացվեցին միայն մասնակիորեն: Ֆրանսիացիներից շատերը, որոնք դրական էին վերաբերվում նեոգոլականների կողմից վարած քաղաքականությանը, միաժամանակ դեմ էին այն միջոցառումներին, որոնք ուղղված էին «սոցիալական կարգի ամրապնդմանը»: Քաղաքացիական օրենսգրքի և բարձրագույն կրթության համակարգի բարեփոխումների կասեցումը խորհրդանշական էր: Չնայած իր նախկին ծրագրերին՝ Շիրակի կառավարությունը այդպես էլ չհամարձակվեց սկսել կենսաթոշակային ապահովության և առողջապահության համակարգի արմատական բարեփոխումները:

1988թ. նախագահական ընտրությունների համար բնութագրիչ էր քաղաքական պայքարի ակնհայտ ապագադափարախոսությունը: Երկրի առաջատար կուսակցությունների՝ ՖՍԿ-ի, ՄՅԱ-ի և ԴՖԴ -ի կառավարման փորձը, որոնք հաջորդաբար դեկավարում էին և փորձում էին իրականացնել գլոբալ գաղափարախոսական նախագծեր, եղան քիչ համոզիչ: Սոցիալ-ռեֆորմիստական ռազմավարությունը իրեն չարդարացրեց, իսկ նեոպահպանողական հեղափոխությունը ֆրանսիական հասարակությունը չընդունեց: Աջ ճամբարի թեկնածուների՝ Շիրակի և Բարրի նախընտրական պլատֆորմը վկայում էր լիբերալ մաքսիմալիզմից վերջնական հրաժարման մասին: Երկուսն էլ ձգտում էին սինթեզավորել պետշինարարության գոլական ավանդույթները տնտեսական բնագավառում պրագմատիկ կուրսի նպատակահարմարության, սոցիալական ավանդույթների և տեխնոկրատական առաջընթացի հետ: Նույն դիրքորոշումն ունեին նաև առաջատար քաղաքական գործիչները, որոնք պայքարում էին իրենց թեկնածուների առաջադրման համար /ՖՍԿ-ից՝ Ռոկարը և Ֆաբիուսը/: Առաջատար կուսակցությունների ռազմավարական նպատակների մոտեցումը կարող էր զգալի չափով փոխել քաղաքական ուժերի տեղաբաշխումը: Բերեգովուան նույնիսկ փորձ արեց պրոպագանդել նոր կոալիցիայի գաղափարը, որը պետք է ընդունակ լիներ միավորել «լիբերալ-պրագմատիկներին» և «սոցիալիստ-ռեալիստներին»: Այդ գաղափարը բավականին հեռանկարային էր: Ֆրանսիան առաջատար արևմտյան երկրներից առաջինն էր, որ մոտեցավ հասարակության զարգացման նոր ռազմավարության ձևավորմանը: Այդ գաղափարը գերիշխող կղառնա մյուս առաջատար արևմտյան երկրներում արդեն 90-ական թթ-ին: Սակայն Ֆրանսիայի ոչ քաղաքական էլիտան, ոչ էլ հասարակական գիտակցությունը պատրաստ չէին «նոր սինթեզին»: Ֆրանսիացիներին քիչ էր բավարարում առանց իդեալների պրագմատիզմը, ինչպես նաև մինչև պրագմատիզմի հասցրած գաղափարախոսությունը: Համարյա երկու դար շարունակվող կրոնական, գաղափարախոսական պատերազմները քաղաքական ասպարեզում չէին կարող իր հետք չթողնել ազգային բնավորության վրա: 1988-1989թթ-ին ֆրանսիացիների արդեն 58%-ը կողմ էին «նոր սինթեզի» գաղափարին, սակայն դեռևս 38%-ը պաշտպանում էին «ծախ» կամ «աջ» գաղափարները: Ավանդական կուսակցությունների և «քառակուսակցական մոդելի» գաղափարաքաղաքական ձգնաժամը, վառ գաղափարների բացակայությունը հանգեցրին ընտրությունների նկատմամբ հասարակական հետաքրքրության կտրուկ նվազման: Հարցումների համաձայն՝

կուսակցությունների հանդեպ վստահություն ունեցող ֆրանսիացիների միայն 2%-ը: Որպես հետևանք տեղի ունեցավ քաղաքական պայքարի անձնականացումը: Նախագահական ընտրություններին թեկնածուները հանդես էին գալիս ավելի շուտ որպես անկախ քաղաքական գործիչներ, քան թե իրենց կուսակցությունների ղեկավարներ: Նախընտրական արշավները կառուցվում էին անձնական իմիջի առանձնահատկությունների հիման վրա՝ օգտագործելով PR-ի ամբողջ տեխնոլոգիաները: Այդպիսի պայքարում իրեն ավելի հաջող դրսևորեց Միտերանը: Ինչպես դը Գոլը արեց 1965թ-ին, այնպես էլ նա իր թեկնածությունը առաջ քաշեց վերջին պահին՝ ընտրություններից մեկ ամիս առաջ, երբ հիմնական հակառակորդները արդեն ակտիվ անցել էին «ճակատ առ ճակատ» պայքարին: Միտերանը կտրուկ փոխեց իր քաղաքական իմիջը և հանդես եկավ որպես համազգային առաջնորդ, որը հենվում է քաղաքացիական համաձայնության գաղափարի և կայունության վրա: Նա հրաժարվեց ՖՍԿ-ի առաջնորդի դերից և սոցիալիստական գաղափարներից՝ փորձելով դը Գոլի պես «կուսակցություններից վեր» կանգնել: Միտերանի կոչերը՝ ուղղված «բոլոր ֆրանսիացիներին» փրկել Յանրապետությունը «կուսակցություններից, որոնք պատրաստ են զավթել իշխանությունը», «կլաններից և ավագակախներից», շատ էին հիշեցնում դրզոյան քարոզարշավը: Սակայն, ի տարբերություն դասական գոլակառնությանը, միտերանիզմը դարձավ ոչ միայն ազգային միավորման, այլ նաև սահմանադրական հավասարակշռության, հասարակության մոդեռնիզացման կայունության, արտաքին քաղաքականության գաղափարախոսություն: Տվյալ իրավիճակում ընտրությունների արդյունքը կանխորոշված էր: Արդեն առաջին փուլում Միտերանը ստացավ մեծ առավելություն իր հակառակորդների նկատմամբ՝ ստանալով ձայների 34%-ը /Շիրակը՝ 19, 9%, Բարրը՝ 16, 5%/: Կոմունիստների թեկնածուն՝ Ա.Լաժուանին ստացավ ընդամենը 6, 8%: Ուշագրավ է, որ ՖԿԿ-ի առաջնորդ Ժորժ Մարշեն հրաժարվեց մասնակցել ընտրություններին: «Ազգային ճակատի» առաջնորդ Լե Փենը կարողացավ ստանալ ձայների 14%-ը, ինչը վերջնականապես նրան դարձրեց ազգային մասշտաբի քաղաքական գործիչ: Ընտրությունների երկրորդ փուլը հաջողություն բերեց Միտերանին՝ 54%/Շիրակը՝ 46%/: Պառլամենտը արձակվեց, և նոր ընտրությունները տեղի ունեցան արդեն մեկ ամիս հետո: Նրանք անցան քաղաքացիների մեծ պասիվության պայմաններում: Ընտրողների միայն 34%-ը մասնակցեց ընտրություններին: Արդյունքը հաստատեց «ձախ» և «աջ» էլեկտորատի մոտավորապես հավասարությունը: ՖՍԿ-ն ստացավ 276 տեղ, ինչը թույլ տվեց

նրան ձևավորել պառլամենտում «նախագահական մեծամասնության» ֆրակցիա: Ընդդիմությունը/ԴՖԴ, ՄՅԱ, «Ազգային ճակատ», 13 «անկախներ»/ ունեցավ 272 պատգամավորներ: Կառավարությունը գլխավորեց Միշել Ռոկարը:

4. Ֆրանսիայի արտաքին քաղաքականությունը 80-ական թթ-ին

Կանխատեսումներին հակառակ՝ Միտերանը իշխանության գլուխ անցնելուց հետո փորձեց ամրապնդել Ֆրանսիայի դիրքը Արևմտյան բլոկում և ԱՄՆ-ի հետ հարաբերություններում: Նշանակալիորեն ակտիվացավ Ֆրանսիայի համագործակցությունը ՆԱՏՕ-ի հետ: 1982-1983թթ-ի ընթացքում համաձայնագրեր ստորագրվեցին ԱՄՆ-ի հետ համակարգչային տեխնոլոգիաների փոխանակման մասին, ինչը թույլ տվեց ավարտել առանձնացված գլխիկներով հրթիռների ստեղծումը և սկսել նեյտրոնային զենքի արտադրությունը: Միտերանը խրախուսեց Եվրոպայում միջին հեռավորության ամերիկյան միջուկային հրթիռների տեղադրումը: Նորացված ռազմական դոկտրինան, որը նախապատրաստվել էր գլխավոր շտաբի պետ Ժ.Լակազի ղեկավարությամբ և ընդունվել 1983թ-ին, նախատեսում էր հրաժարվել «Ազգային անվտանգություն» գոյական գաղափարից և անցնել «Եվրոպական պաշտպանություն» և «Հյուսիսատլանտյան դաշնություն» գաղափարին: Դոկտրինայում արտացոլված էր ՆԱՏՕ-ի համար բնութագրիչ «գլոբալ պահպանում» ռազմավարությունը:

1983թ-ին Ֆրանսիայի նախաձեռնությամբ առաջին անգամ երկար ժամանակից հետո գումարվեց ՆԱՏՕ-ի խորհրդի հերթական նիստը, և Ֆրանսիան մեկ տարով դարձավ խորհրդի նախագահ: ԽՍՀՄ-ի հանդեպ պաշտոնական Փարիզը կոշտ դիրք գրավեց՝ ամբողջությամբ կիսելով արևմտյան երկրների միասնական պահանջները՝ դուրս բերել խորհրդային զորքերը Աֆղանիստանից, վերացնել ռազմական դրությունը Լեհաստանում, կրճատել Արևմտյան Եվրոպայում տեղաբաշխված խորհրդային զորքերի թվաքանակը: Ատլանտյան կողմնորոշումը հաջողություն չբերեց ֆրանսիական դիվանագիտությանը: «Յոթնյակում» Ֆրանսիան երկրորդական դիրքում էր՝ զիջելով քաղաքական և տնտեսական կշիռով ԱՄՆ-ին, ճապոնիային, Անգլիային և ԳՖՀ-ին: - Այդքան հաջող չէին նաև Ֆրանսիայի փորձերը ամրապնդվել «երրորդ աշխարհում»: Այսպես՝ երբ 1980թ-ին Չադում, փաստորեն, քաղաքացիական պատերազմ է սկսվում նախագահ Գուկունի

Ուժեղեցի զորքերի և Հիսսեն Հաբրեի զինված ապստամբական ուժերի միջև, Փարիզը այդպես էլ չկարողացավ հաշտեցնել երկու կողմերին՝ պաշտպանելով սկզբից Ուժեղեցին, իսկ երբ 1982թ-ին Հաբրեն գրավեց մայրաքաղաքը, ապա ճանաչեց նոր ռեժիմը և երկիր մտցրեց ռազմական ուժեր: Մերձավոր Արևելքում, հետևելով ատլանտյան համերաշխության կուրսին, Ֆրանսիան բարեկամական դիրք ընդունեց Իսրայելի նկատմամբ և չարձագանքեց՝ երբ վերջինս գրավեց Հոլանդի բարձրունքները: Դա հանգեցրեց սուր կոնֆլիկտի առաջացմանը Իսրայելի և Սիրիայի միջև: Կամպուչիայում, երբ այնտեղ տապալվեց Պոլ Փոտի՝ ռեժիմը, Ֆրանսիան փորձ արեց երկիր վերադարձնել նախկին արքայազն Ն.Սիանուկին, ինչը տվյալ իրավիճակում սխալ էր:

Փարիզի կոշտ դիրքորոշումը այդ հարցում միայն ամրապնդեց Կամպուչիայի հարաբերությունները ԽՍՀՄ-ի և Վիետնամի հետ: Բնադատելով այդ տարիներին Ֆրանսիայի կողմից վարած արտաքին քաղաքականությունը՝ ժխկար դ՛եսքենը ասում էր. «Միտերանի սխալը այն է, որ նա դուրս եկավ մեծ տերությունների մակարդակից, ինչին Ֆրանսիային հասցրեց դը Գոլը»: Ֆրանսիական դիվանագիտության մեջ բեկում առաջացավ 1984թ-ին, երբ փորձելով «ձախ էքսպերիմենտի» ծրագրի փլուզումից հետո վերականգնել անունը՝ Միտերանը արտաքին քաղաքականությունը վերցրեց իր անմիջական հսկողության տակ: Արդեն 1984թ-ին նա սկսում է բանակցությունները Սիրիայի հետ և հրաժարվում է Իսրայելին քաղաքական աջակցությունից: Միտերանը հայտարարեց Չադից ֆրանսիական զորքերի դուրսբերման մասին, ինչպես նաև հասավ Լիբանանում ֆրանսիական զորաբաժնի փոխարինմանը ՄԱԿ-ի «երկնագույն զինագլխարկներով»: Ֆրանսիան փոխեց նաև իր հարաբերությունները ԽՍՀՄ-ի հետ: Արդեն 1984թ-ին Միտերանը պաշտոնական այցով ժամանեց Մոսկվա, իսկ 1985թ-ին առաջարկեց Փարիզում անցկացնել ֆրանս-խորհրդային համագործակցության «մեծ հանձնաժողովի» նիստ: Նույն տարում Փարիզ այցելեց Մ.Գորբաչովը: Միտերանը հանդես եկավ «նոր մտածողության» կոնցեպցիայի և խորհրդա-ամերիկյան բարձր մակարդակի երկխոսության օգտին: Բայց նույնքան վստահաբար Ֆրանսիան բացառեց համընդհանուր զինաթափման գաղափարը՝ համարելով,

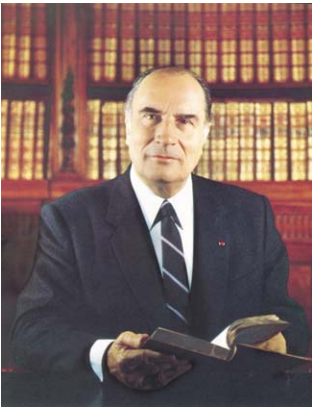
*1976թ-ին Կամպուչիայում հաստատվեց, այդպես կոչված, «կարմիր քիմերների» դիկտատուրան Պոլ Փոտի և Յենգ Սարիի գլխավորությամբ: Նրանց իշխանության օրոք ոչնչացվեց կամ քաղցից մահացավ 3 մլն. մարդ: Հանցագործ ռեժիմը տապալվեց 1979թ-ին:

որ դա առաջին հերթին գերպետությունների խնդիրն է: Միտերանը հատուկ ուշադրություն սկսեց դարձնել եվրոպական ինտեգրման խնդիրներին: Ժամանակավորապես առաջնությունը զիջելով Արևմտյան Գերմանիային քաղաքական ինտեգրման հարցերում՝ Ֆրանսիան հանդես եկավ եվրոպական տնտեսական համագործակցության/ԵՏՀ / շրջանակներում գիտատեխնիկական համագործակցության հետագա զարգացման նախաձեռնությամբ: Օրինակ՝ ընդունվեցին «Էվրիկա», ԷՄՊՈՒՅ, ՖԱՍՏ տեխնոլոգիական հետազոտությունների համալիր ծրագրերը: Դրանց իրագործումը Եվրոպան դարձրեց համաշխարհային մակարդակի նորամուծական հետազոտությունների կենտրոն: 1984-1985թթ-ին ֆրանսիական դիվանագիտությունը կարևորագույն դեր խաղաց ԵՏՀ-ի ընդլայնման/միացան Իսպանիան և Պորտուգալիան/, ինչպես նաև ՆԱՏՕ-ից դուրս Արևմտաեվրոպական Դաշինքի /ԱԴ / հովանու տակ արևմտաեվրոպական երկրների միջև սերտ ռազմաքաղաքական համագործակցության վերականգնում: Միտերանի վստահելի գործընկերն էր Յելնոթ Քոլը, որը զբաղեցրեց ԳՖՀ-ի կանցլերի պաշտոնը 1982թ: Յենց ֆրանսիական և արևմտագերմանական դիվանագիտությունների համատեղ ջանքերի շնորհիվ թույլ տվեցին 1983-1985թթ-ին անցնել Եվրոպական Միության կոնցեպցիայի նախապատրաստման վերջին փուլին, ինչը իր արտացոլումը գտավ 1986թ-ին ընդունված «Միասնական Եվրոպական ակտի» մեջ: 1986թ-ն տեղի ունեցած պառլամենտական ընտրությունների արդյունքում ՄՅԱ-ի հաղթանակից հետո Շիրակը փորձեց իր ձեռքը վերցնել արտաքին քաղաքականությունը: Ֆրանսիայի Սահմանադրությունը թույլ էր տալիս այս ոլորտի պատասխանատվությունը կիսել նախագահի և վարչապետի միջև: Միտերանը վճռաբար, թեև առանց առճակատման, կարողացավ պաշտպանել նախագահի իրավունքները արտաքին քաղաքականությանը վերաբերող կարևորագույն հարցերում: 1986-1987թթ-ի ընթացքում Միտերանը իր ուժերը կենտրոնացրեց ԽՍՀՄ-ի կողմից առաջարկած խաղաղ նախաձեռնությունների աջակցությանը և Գորբաչովի հետ անձնական կապերի հաստատմանը, «Բոնն-Փարիզ»՝ որպես միասնական Եվրոպայի քաղաքական առանցքի ամրապնդմանը: Միտերանի հարաբերությունները Յելնոթ Քոլի և Գորբաչովի հետ անձնական բնույթ էին կրում: Արաբական աշխարհում մեծ ռեզոնանս առաջացրեց Միտերանի՝ Ֆրանսիայի տարածքով Լիբիայի ռմբակոծման համար ամերիկյան ինքնաթիռների թռիչքի արգելման մասին որոշումը:

Վարչապետի իրավասությունների մեջ էին մտնում մեծ մասամբ արտաքին քաղաքականությանը վերաբերող մշակութա-

յին, ինչպես նաև տնտեսական հարցերը: Օգտագործելով Շիրակի ձգտումը՝ բացահայտելու իրեն համաշխարհային ասպարեզում՝ Միտերանը զիջեց նրան մի շարք հիվանդագին հարցերում, որոնք իրենցից վտանգ էին ներկայացնում Շիրակի քաղաքական վարկանիշի համար: Այդ ռազմավարությունը Միտերանին հաջողություն բերեց: Ֆրանսիական հասարակության աչքերում հենց Շիրակը պատասխանատու գտնվեց 1986թ-ի գարնանը Չադում նոր ռազմական գործողություններ սկսելու համար: Շիրակի կաբինետի ներքին գործերի նախարարությունը մեղադրվեց 1987թ-ին Իրանի հետ դիվանագիտական հարաբերությունների խզման մեջ Փարիզում ահաբեկչական ակցիաներում իրանցիներին մեղադրելուց և, որպես պատասխան, Թեհրանում ֆրանսիական դիվանագետների ձերբակալումից հետո: Բացի այդ, Շիրակը և արտաքին գործերի նախարար Ռեմոնը ստիպված եղան ԱՄՆ-ի հետ ծանր բանակցություններ վարել «առևտրային պատերազմ» սկսելուց հետո:

5. Ֆրանսիայի ներքաղաքական և տնտեսական զարգացումը 90-ական թթ.



ՕՇԻ »ձՅ Կ

Չնայած 1988թ-ին երկու ընտրարշավների բարեհաջող ավարտին՝ ՖՍԿ-ի շարքերում աճում էին կենտրոնախույս միտումները: Ռոկարին հաջողվեց ամրապնդել իր դիրքերը «համագոյացման» տարիներին և ձևավորել նեոլիբերալ բազմաթիվ հոսանքներ: Կուսակցության հեղինակավոր գործիչ Բերեգովուայի օգնությամբ Ռոկարը նույնիսկ հարց դրեց ԴՖԴ-ի ձախ ճյուղի կենտրոնամետ խմբավորումների հետ կոալիցիա ստեղծելու մասին: Միտերանը ստիպված եղավ իր ընդդիմադիրին վարչապետի պաշտոն առաջարկել, բայց իր վրայից հանեց պատասխանատվությունը կառավարության գործողությունների համար: Որպես ռոկարյան խմբավորման այլընտրանք՝ ԴՖԴ -ում առանձնացավ Ժ.Պ.Շեվլենմանի գլխավորությամբ ձախ թևը, որը հանդես էր գալիս

մարքսիստական գաղափարախոսության պահպանման օգտին: Միտերանի կողմնակիցները կուսակցությունում բաժանվեցին երկու խմբի: Դրա նախադրյալը եղան 1988թ-ին տեղի ունեցած ՖՍԿ-ի նախագահի ընտրությունները, որտեղ Պ.Սորուան հաղթանակ տարավ Լ.Ֆաբիուսի նկատմամբ, որին պաշտպանում էր Միտերանը: Պառակտունը խորացավ 1990թ-ին կուսակցական համագումարի ժամանակ, երբ Ֆաբիուսի ընդդիմադիրն էր կրթության, երիտասարդության և սպորտի նախարար Լեոնել ժոսպենը, որին պաշտպանեց Սորուան: Լ.Ֆաբիուսի հոսանքը ձգտում էր պահպանել նախագահի մարտավարությունը՝ դուրս մնալ ձախերի և աջերի հակամարտությունից, կազմել, այսպես կոչված, «մեծամասնության առանցքը»: Ժոսպենը կոչ էր անում արդիականացնել կուսակցական գաղափարախոսությունը սոցիալիզմի բազային արժեքների պահպանման և աջերի հետ միավորման բացառման պարագայում: Նա չէր բացառում նաև նոր կապերի հաստատումը կոմունիստների հետ: Ռոկարի կառավարությունը փորձ էր անում խուսափել սոցիալ-տնտեսական կուրսի կտրուկ շրջադարձներից: Այդպիսի քաղաքականությունը, որը նախապատվություն չէր տալիս մասնավոր ձեռներեցությանը, ինչպես նաև պետական հատվածի զարգացման համար, ստացավ «ոչ-ոչ» անվանումը: Ռոկարի կառավարության կողմից անցկացվող հանդարտ կուրսը քննադատության էր արժանանում ինչպես աջ կուսակցությունների կողմից, այնպես էլ ՖՍԿ-ում: Ընդդիմությունը հատկապես աշխուժացավ 1990թ-ին, երբ երկրում նորից տնտեսական ճգնաժամի նշաններ երևացին: Տնտեսական դրությունը սկսեց վատթարանալ մասամբ համաշխարհային կոնյուկտուրայի, մասամբ գործարար ակտիվության պակասի հետևանքով: Չափազանց կոշտ դեֆլյացիոն քաղաքականությունը, շուկայի ակտիվացման համար դրամային մեխանիզմների օգտագործումից հրաժարումը «սառեցրեցին» ֆրանսիական տնտեսությունը, բերեցին ներդրումային շուկան իներտ վիճակի: Խրոնիկական խնդիր դարձավ գործազրկությունը: Նույնիսկ պաշտոնական տվյալներով այն հասավ 3մլն: 1990թ-ի աշնանից ՖՍԿ-ում ակտիվացավ հակառակարյան ընդդիմությունը: Նրա առաջնորդն էր Էդիթ Կրեսոնը, որը լքեց կառավարությունը՝ չհամաձայնվելով այն տնտեսական քաղաքականության հետ, որը վարում էին Ռոկարը և Բերեգովուան: Կրեսոնը նախարարի փորձ ուներ Սորուայի և Ֆաբիուսի կաբինետներում, սակայն անհաջող: Չնայած դրան՝ նախագահը հենց Կրեսոնի մեջ էր տեսնում այն անձին, որն ընդունակ կլիներ լիցքավորել ձախ կառավարությունը և, միևնույն ժամանակ, ամրապնդել կուսակցությունում նրա

դիրքերը: 1991թ-ի մայիսի 15-ին Կրեստնը զբաղացրեց վարչապետի աթոռը: Նա ամբիցհիզ ծրագիր ներկայացրեց ֆրանսիական արդյունաբերության զարգացման համար: Նրա կողմից առաջ քաշած որոշ գաղափարները, փաստորեն, կրկնում էին տաս տարվա պատմությունն ունեցող գոլիստական կոշտ հռետորությունը: Կրեստնը հայտարարում էր ֆրանսիական արդյունաբերության բարձր տեխնոլոգիական ճյուղերի հովանավորչական պաշտպանության, ինչպես նաև Եվրոպայում և «երրորդ աշխարհում» ագրեսիվ առևտրային էքսպանսիայի մասին: Կառավարության կազմում, որտեղից քշվել էին Ռուկարի կողմնակիցները, նա նախատեսում էր ստեղծել «տնտեսության գերնախարարություն», որը ընդունակ էր դառնալու «տնտեսական պատերազմ վարելու համար գլխավոր հրամանատարը»: Կրեստնը ընդունեց «սողացող սեփականաշնորհման» գաղափարը՝ խրախուսելով 1991թ. պետական ձեռնարկությունների կողմից իրենց մասնաճյուղերի վաճառքը մասնավոր ընկերություններին: Վարչապետի հպարտությունն էր միջին և փոքր ձեռնարկությունների համար ընդունված զարգացման ծրագիրը, որը շատ նման էր Թետչերի և Ռեյգանի գործողություններին: Սակայն Կրեստյից չստացվեց «երկաթյա լեդի»: Նրա ամբիցհիաները նյարդայնացնում էին հասարակությանը: Տարեվերջում նրա ռեյտինգը կազմում էր ընդամենը 20%: Միտերանի մոտ այն կազմեց քիչ ավել՝ 25%: Սոցիալիստական կուսակցության հեղինակության անկումը ակնառու դարձավ 1992թ-ի մարտին՝ տարածաշրջանային ընտրությունների ժամանակ: Սոցիալիստները ստացան 18%, մինչդեռ ՄՅԱ-ն և ԴՖԴ-ն, որոնք դեռևս 1990թ-ին միավորվեցին «Դաշինք հանուն Ֆրանսիայի» կոնֆեդերացիայի մեջ, ստացան 30%, կոմունիստները՝ 8%: Նոր հաջողության հասան Լե Փենի կողմնակիցները՝ ստանալով ձայների 14%: «Ես չեմ հասկանում՝ ինչ է կատարվում կուսակցության հետ: Այն վերածվեց զրոյի: Այն այլևս գոյություն չունի», -ասում էր Միտերանը: Նախագահը ձեռնարկեց վերջին միջոցը՝ 1992թ-ի ապրիլին վարչապետի պաշտոնում նշանակելով Պիեռ Բերեգովուային: Բերեգովուան Ֆաբիուսի, Ռուկարի և Կրեստնի կառավարություններում ամենապրոֆեսիոնալ նախարարներից մեկն էր: Իր կառավարության համար որպես հիմնական խնդիրներ նա հայտարարեց գործազրկության դեմ պայքարը, մասնավոր սեփականաշնորհման գործընթացի շարունակությունը, Մասսորիիի պայմանագրի նախապատրաստումը: Սակայն ՖՍԿ-ի ջախջախումը կայանալիք պառլամենտական ընտրությունների ժամանակ նա կանխել արդեն չէր կարող: Սոցիալիստների կողմից վարած քաղաքականության ձախողումը ակնհայտ էր: Գործազրկության ա-

ճը շարունակվում էր: Վերջին երեք տարվա ընթացքում պետական բյուջեի պակասորդը աճեց 90-ից մինչև 165 մլրդ ֆրանկ: Արդյունաբերության աճը գտնվում էր համարյա զրոյի վրա:

1993թ-ի մարտին տեղի ունեցած պառլամենտական ընտրությունները մեծ հաջողություն բերեցին աջ կուսակցություններին, որոնք հրաժարվեցին նախկին ռադիկալիզմից և իրենց ծրագիրը կառուցեցին «պատասխանատվություն» և «վստահություն» կարգախոսների, չափավոր բարեփոխումների, սոցիալական անհավասարության և գործազրկության, հանցագործության, ահաբեկչության դեմ պայքարի վրա: ՄՅԱ-ի 247 և ԴՖԴ -ի 213 պատգամավորներին գումարած նրանց աջակցող 24 պատգամավորները կազմեցին հսկայական մեծամասնություն՝ 484 տեղ 557-ից: ՖՍԿ-ն պահպանեց ընդամենը 54 մանդատ, ՖԿԿ-ն՝ 26: Ընտրությունների մեծամասնական համակարգը թույլ չտվեց պառլամենտում տեղ ունենալ «Ազգային ճակատին» և Էկոլոգիստների, չնայած առաջին փուլում նրանց աջակցում էր ընտրողների 12, 4% և 7, 6% համապատասխան: Ընտրությունները անցան քաղաքացիների աննախադեպ պասիվության ներքո: Մասնակցեց ընտրողների միայն 30, 8%-ը: «Քառակուսակցական մոդելի» ճգնաժամը ակնհայտ էր: Չախ ճամբարը տապալված էր: Կոմունիստական կուսակցությունում տեղի ունեցավ ղեկավարության փոփոխում: Նոր գլխավոր քարտուղար Ռոբեր Յուն ուղղություն վերցրեց դեպի ծրագրային, արմատական և կուսակցական իմիջի փոփոխման՝ կուսակցությունը ենթարկելով ամփոսափելի պառակտման, և Թորեզի և Դյուկլոի ավանդույթների հազարավոր կողմնակիցներ հեռացան: 1993թ-ին ՖՍԿ-ն լքեց ձախերի խմբավորումը Ժ.-Տ.Շեվենմանի գլխավորությամբ: Դա տեղի ունեցավ, երբ Լ.Ֆաբիուսը հեռացվեց կուսակցության նախագահի պաշտոնից, և նրա տեղը ընտրվեց Ռոկարը: Ռոկարի բազմաթիվ հակառակորդները դա գնահատեցին որպես պոլսե/հեղաշրջում/, իսկ նրա առաջարկությունը՝ ձևավորել նոր ձախկենտրոնամետ կոալիցիա Էկոլոգիստների և կոմունիստ-ռեֆորմատորների հետ, առաջացրեց սուր բանավեճ Միտերանի հետ: Պառակտումը կուսակցությունում և խայտառակ պարտությունը հանգեցրին Բերեգովուայի ինքնքսպանությանը 1993թ-ի մայիսի 1-ին:

Աջ մեծամասնության կառավարությունը գլխավորեց Էդուարդ Բալադյուրը, որը երկար ժամանակ Շիրակի խորհրդակազմն էր ընտրաշավների անցկացման գծով: Շիրակը մնում էր կոալիցիայի առաջնորդը, բայց պատրաստվում էր նախագահական ընտրություններին: Բալադյուրը որպես առաջնային խնդիր հայտարարեց կառավարության պայքարը գործազրկության դեմ,

սոցիալական ապահովագրման համակարգի փրկումը, որը գտնվում էր սննկացման եզրին: Նման քաղաքականության ֆինանսական բազայի ապահովման համար կառավարությունը բաց թողեց պետական պարտատոմս, որը հավաքեց 110 մլրդ ֆրանկ, բարձրացվեցին բենզինի և սպիրտի վրա անուղղակի հարկերը, «սոցկարիքների վրա» հարկը /դրանով հարկվում էին բոլոր եկամուտները /, արշավ սկսվեց պետապարատի վրա ծախսերի տնտեսվարման նպատակով: Բյուջեի եկամտային մասի ավելացման համար մեծ դեր խաղաց սեփականաշնորհման երկրորդ փուլը: Այն սկսվեց 1993թ ամռանից և գրավեց պետհատվածի զգալի մասը: Սակայն, ի տարբերություն 1986-1987թթ անցկացրած սեփականաշնորհմանը, տեղի էր ունենում ոչ թե զանգվածային վաճառք, այլ պետական հատվածի կառուցվածքային բարեփոխում: Այնտեղ /այսինքն՝ պետական հատվածում/ կենտրոնացվում էին ձեռնարկություններ, որոնք կապված էին հասարակական ծառայությունների համակարգի հետ: Կառավարությունը հրաժարվեց այսպես կոչված «պինդ միջուկների» ձևավորումից, հանեց Եվրոպական միության երկրների ներդրողների կողմից արժեթղթեր գնելու սահմանափակումները, ներդրեց արժեթղթերի ապառիքով վճարման պրակտիկան: Այդ միջոցառումները թույլ տվեցին կրճատել բյուջեի պակասորդը և ստեղծել նոր աշխատեղեր /հիմնականում կապիտալ և բնակարային շինարարությունում/: Ջբաղվածության աճի խրախուսման համար կառավարությունը կրճատեց նաև հարկը աշխատավարձի ֆոնդի վրա: Ֆինանսական միջոցներից մի մասը ուղղվեց հատուկ «Համերաշխության ֆոնդին», որն ստեղծվել էր գործազրկության ապահովագրման համակարգի աջակցության համար: Միաժամանակ կառավարությունը կոշտ միջոցներ կիրառեց ներգաղթի սահմանափակման, անօրինական ներգաղթածների դեմ պայքարի համար: Բոլոր այդ միջոցառումները հասարակության կողմից աջակցություն ստացան: Կառավարության օգտին էին խոսում և 1994թ-ի տնտեսական ցուցանիշները. սղաճը իջել էր մինչև 1, 8%, ՀՆԱ-ն /Համախառն ներքին արդյունք/ աճեց 2, 9%-ով, կրճատվեց բյուջեի պակասուրդը, նկատելի նվազեց գործազրկությունը: Ֆրանսիացիներին դուր էր գալիս վարչապետի անձնական իմիջը՝ նրա հավասարակշռվածությունը, վստահությունը, հեզմականությունը և նույնիսկ նրա հայտնի կարմիր գուլպաները: 1994թ-ին Բալադյուրը դիտարկվում էր որպես ապագա նախագահական ընտրությունների հիմնական թեկնածու: Բալադյուրը վերջնականապես հայտարարեց ընտրություններին մասնակցելու մասին 1994թ-ի դեկտեմբերին, երբ հայտնի դարձավ ՖՍԿ-ի կողմից հիմնական

թեկնածու Ժ.Դելորի՝ ընտրություններին մասնակցելուց հրաժարվելու մասին հայտարարությունը: Այդ պարագայում ՄՅԱ -ի էլեկտորատի պառակտումը այդքան էլ վտանգավոր չէր: Իսկ դա անխուսափելի էր, որովհետև փաստորեն կայանալիք ընտրություններին հիմնական հակառակորդները կլինեին ՄՅԱ-ի երկու առաջնորդները՝ Բալադյուրը և Շիրակը /չնայած որ Բալադյուրը հանդես էր գալիս, իբր, որպես անկախ թեկնածու/: Բալադյուրի և Շիրակի միջև նախընտրական պայքարը ընդունեց անսպասելի բնույթ: Բալադյուրը իր նախընտրական արշավում հենվում էր կառավարության նվաճումների վրա և խոստանում էր կուրսի շարունակություն: Սկզբից նա առաջատարի դերում էր: Այս վիճակում Շիրակը դիմում է ռիսկի. նա կտրուկ փոխում է իր նախընտրական ծրագիրը՝ հանդես գալով համարյա որպես ձախ թեկնածու: Նա սկսում է քննադատել կառավարությունը, դիմում է ուղղակի պոպուլիստական քայլերի: Բացի դրանից, նրա դիրքերը ՄՅԱ-ում մնում էին ամուր:

Ընտրությունների առաջին փուլը հաղթանակ բերեց ժոսպենին: Նա հավաքեց ձայների 23, 3%: Սակայն այս հաղթանակը պայմանավորված էր այն էլեկտորատի պառակտումով: ՄՅԱ-ի ընտրողների մի մասը իրենց ձայնը տվեցին սոցիալիստի օգտին՝ Բալադյուր Շիրակ «եղբայրասպան» փուլից խուսափելու համար: Այս երկու քաղաքական գործիչների պայքարում ծանր հաղթանակ տարավ Շիրակը: Նա ստացավ 20, 6%, իսկ Բալադյուրը՝ 18, 5%: Ձայների 15%-ը հասավ Լե Փենին, 8, 7%՝ Ռոբեր Յուին: Երկրորդ փուլում Շիրակը հաղթեց ժոսպենին և նվաճեց նախագահի պաշտոնը, սակայն արդեն շուտով նա ստիպված եղավ պատասխանատվություն կրել իր պոպուլիստական խոստումների համար:

Կենտրոնացնելով իր ճիգերը արտաքին քաղաքականության ոլորտում՝ Շիրակը վստահեց տնտեսական և սոցիալական քաղաքականությունների անցկացումը վարչապետ Ալեն Ժյուպեին, որը լիբերալիզմի և տեխնոկրատիզմի կողմնակիցն էր: Կառավարությունը հայտարարեց բյուջետային պակասուրդի և պետական պարտքի վերացման, ֆինանսա-արժույթային համակարգի կայունացման, պետական հատվածի վերակազմակերպմանն ուղղված հետագա ճիգերի գործադրման անհրաժեշտության մասին: Սակայն արդեն իսկ կառավարության առաջին նախագիծը սոցիալական երաշխիքների՝ կենսաթոշակների և գործազրկության նպաստների կրճատման մասին դժգոհություն առաջացրեց հասարակության մեջ: Դրա հեղինակ՝ ֆինանսների և տնտեսության նախարար Ալեն Մադլենը աշխատանքից հեռացվեց 1995թ-ի

օգոստոսին: Այնուամենայնիվ ճգնաժամից հնարավոր չեղավ խուսափել: 1995թ-ին հրապարակված պետծառայողների կենսաթոշակային ֆոնդ վճարումների ժամկետների ավելացման և դրանց սոցիալական արտոնությունների մի մասի վերացման մասին ժուլպեի ծրագիրը դժգոհությունների նոր ալիք առաջացրեց: Չնայած նրան, որ իրավիճակը սրվեց, ժուլպեն հայտարարեց երկաթուղային ճանապարհների Ազգային ընկերության կառուցվածքային վերակառուցման և մասնակի սեփականաշնորհման մասին: Երկաթուղայինների պատասխան գործադուլը, ինչպես նաև տնտեսության մյուս ոլորտների աշխատավորների ելույթները Ֆրանսիայում 1995թ-ի նոյեմբերին քաղաքական ճգնաժամ առաջացրին: Կառավարությունը ստիպված եղավ գնալ զիջումների:

Միևնույն ժամանակ, տնտեսական և ֆինանսական պրոբլեմները լուծելու համար անհրաժեշտ էին հասարակության կողմից համակրանք չվաեյլող միջոցառումներ: Այս դրությունում Շիրակը դիմեց ռիսկի, ցրելով պառլամենտը: Նա հույս ուներ, որ աջերը նույնիսկ կորցնելով պատգամավորական տեղերից մի մասը, կկարողանան, այնուամենայնիվ, պահպանել ընտրողների վստահությունը և, վերջապես, անցկացնել այդքան կարևոր բարեփոխումներ: Պառլամենտական ընտրությունները, որոնք տեղի ունեցան 1997թ-ի մայիս-հունիսին ավարտվեցին շատ անսպասելի: Կառավարող կուսակցությունները խոշոր պարտություն կրեցին՝ պահպանելով պառլամենտում ընդամենը 250 տեղ: Սոցիալիստների առաջնորդ Լ.Ժոսպենը հաստատեց փաստորեն, որ նրա համեմատական հաջողությունը նախագահական ընտրությունների ժամանակ պատահական չէր: Սոցիալիստական կուսակցությունը 252 պատգամավորներով կոմունիստների /39 պատգամավոր / և էկոլոգիստների / 7 պատգամավոր / աջակցությամբ հնարավորություն ստացավ ստեղծել կառավարության մեծամասնություն: Սոցիալիստական կուսակցության հաջողությունը պայմանավորված էր մասամբ ժուլպեի կառավարության կուրսի նկատմամբ հասարակության դժգոհությամբ, մասամբ՝ գրագետ և ակտիվ անցկացրած ընտրարշավով: Ժոսպենին հաջողվեց երկար ժամանակից հետո միավորել ձախ բլոկը և համաձայնության գալ կոմունիստների հետ երկրորդ փուլում համագործակցության մասին: Լե Փենը նույնպես կոչ արեց իր կողմնակիցներին երկրորդ փուլում աջերի դեմ քվեարկել: Վերջապես ձախերին սկսեց աջակցել նաև կենտրոնամետ էլեկտորատը: Ակնհայտ էր դառնում Ֆրանսիայի քաղաքական կյանքում նոր միտումը: ԴՖԴ -ի դեպի աջ թևը հեռացումից հետո կենտ-

րոնամետները գնալով սկսում են քվեարկել ոչ թե կոնկրետ կուսակցության համար, այլ, այսպես կոչված, «համագոյության» /նկատի է առնվում հակամարտող նախագահը և վարչապետը/ համակարգի համար: «Վարդա-կարմրա-կանաչների» միասնական կառավարությունը եղավ շատ գործունյա և ակտիվ: Դառնալով վարչապետ՝ Լ.Ժոսպենը դրսևորեց իրեն որպես կոշտ, վճռական, բայց, միևնույն ժամանակ, նաև կշռադատ և զգույշ քաղաքական գործիչ: Գործողությունների կշռադատված, արհեստավարժ և ապագադափարախոսականացված ոճը դարձավ նոր կաբինետի հատկանիշը: Այս կուրսը ստացավ «ծախ ռեալիզմ» անվանումը: Ժոսպենին հաջողվեց գտնել այնպիսի հիվանդագին խնդիրների հավասարակշռված լուծումներ, ինչպիսին էին ներգաղթի օրենսդրության ճշգրտումը, նվազագույն աշխատավարձի բարձրացումը, զբաղվածության ընդլայնումը և այլն: Բոլոր դեպքերում կառավարությունը խուսափում էր ծայրահեղություններից և առաջարկում էր բարդ իրավիճակներից դուրսբերման կառուցողական և փոխգիշումային տարբերակներ: Լրատվամիջոցները անվանեցին այս քաղաքականությունը «մարդկային դեմքով արդիականացում»: Պետական կարգավորման մեթոդների ճկուն օգտագործման օրինակ դարձավ կառավարության կողմից անցկացված հարկային քաղաքականությունը: Չնայած աջ ընդդիմության դիմադրությանը՝ ժոսպենը 1997թ-ին հասավ հարկի աննախադեպ բարձրացմանը խոշոր արդյունաբերությունների եկամուտների վրա / 15%-ով / և պետական ձեռնարկություններին պատկանող «սառեցված» հաշիվներից մի քանի մլրդ ֆրանկի ուղղակի հանմանը: Այս միջոցառումները թույլ տվեցին նվազեցնել բյուջետային պակասուրդը և համապատասխանեցնել այն եվրոպական արտաժույթի համակարգի պահանջներին: Արդեն 1998թ-ին հետևեց հարկային բեռի նվազեցում, ինչը բարձրացրեց գործարար ակտիվությունը: Ժոսպենի հաջողությանը նպաստեց արդյունաբերության արտադրության աճի սկիզբը/արդեն 1997թ-ին այն կազմեց 6, 7%, իսկ 1996թ-ին այդ ցուցանիշը կազմում էր ընդամենը 1, 7% /, ներքին պահանջարկի աճը, համաաշխարհային տնտեսական բարենպաստ պայմանները: Օգտվելով այս ստեղծված բարենպաստ վիճակից՝ ժոսպենը հնարավորություն ստացավ օգտագործելու գործազրկության դեմ պայքարի ռադիկալ միջոցներ: Զգալի չափով ընդլայնվեցին հասարակական աշխատանքները: 2000թ-ին ուժի մեջ մտավ 35- ժամյա աշխատանքային շաբաթի մասին օրենքը, որը արգելում էր արտաժամյա աշխատանքները: Դա նպաստեց ֆրանսիական ապրանքների ինքնարժեքի աճին, սակայն թույլ տվեց ստեղծել

համարյա 100 հազար նոր աշխատատեղեր: Ընդհանուր առմամբ ժոպպենի կառավարությանը հաջողվեց իջեցնել գործազրկության մակարդակը ավելի քան 10%-ով: Երկրի տնտեսական դրության կայունացումը և բարեկիր զարգացումները Շիրակի և ժոպպենի միջև թուլացրին քաղաքական լարվածությունը երկրում: Սակայն «ավանդական կուսակցությունների» ճգնաժամը շարունակվում էր: 90-կան թթ-ի վերջում տեղի ունեցան աղմուկ հանած մի քանի քաղաքական սկանդալներ: Այսպես, օրինակ, հասարակությանը հայտնի դարձավ, որ Միտերանը կազմակերպել էր իր քաղաքական մրցակիցների հեռախոսային խոսակցությունների լուսնները, ինչը, իհարկե, չէր կարող չազդել ՖՍԿ-ի հեղինակության վրա: Բացի այդ, հայտնաբերվեց, որ միտերանյան նախկին ռազմական նախարար Շառլ Էռնյուն բուլղարական, ռումինական և սովետական հետախուզությունների լրտես էր: 2001թ-ի հունվարին դատարանի առջև կանգնեց արտաքին գործերի նախկին նախարար, Միտերանի մոտիկ ընկեր Ռուլան Դյուման, որը մեղադրվում էր կաշառակերության մեջ: Կոմունիստների առաջնորդները՝ Ժ.Մարշեն և Ռ.Յուն, մեղադրվեցին կուսակցության անօրինական ֆինանսավորման մեջ: Չնայած որ այդ գործը ավարտվեց նրանց համար հաջող կերպով, կուսակցությունը կանգնեց սնանկացման եզրին: Ճգնաժամի մեջ ընկավ նաև «Հանուն Ֆրանսիայի» կուլիցիան: 2000թ-ին ժիսկար դ՛ էսթենը առաջարկությունով ելույթ ունեցավ, որով նախագահական ժամկետները պետք է կրճատվեին մինչև հինգ տարի: Այդ առաջարկությունը աջակցություն ստացավ կառավարության մեծամասնության կողմից: Քիչ անց այն ընդունվեց պառլամենտի կողմից, ինչը նշանակեց փաստորեն երկրի անցումը դեպի 6-րդ Հանրապետություն: Ժոպպենը իր հերթին լուրջ սխալ թույլ տվեց՝ համառորեն պնդելով Կորսիկային ազգային-քաղաքական ինքնավարության կարգավիճակ տրամադրելու հարցում, որի արդյունքում համաձայն չլինելով վարչապետի հետ, հրաժարական տվեց ներքին գործերի նախարար Ժ.-Պ.Շեվենմանը: Ճգնաժամից խուսափելու համար ժոպպենը փորձեց 2000թ-ի դեկտեմբերին սահմանադրական բարեփոխում անցկացնել, որով սկզբից պարտադիր պետք է տեղի ունենային նախագահական, իսկ հետո միայն պառլամենտական ընտրությունները: Այդ ծրագիրը սուր քննադատման ենթարկվեց Շիրակի կողմից: Այսպիսով, «խաղաղ գոյատևության» փուլը ավարտվեց:

6. Ֆրանսիայի արտաքին քաղաքականությունը 90-ական թթ-ին

80-90-կան թթ-ի սահմանագծին ֆրանսիական դիվանագիտությունը մի շարք նոր խնդիրների առաջ կանգնեց: Սոցիալիստական ճամբարի փլուզումը, ԽՍՀՄ-ի հետ միասին, միանշանակ արձագանք չստացավ Փարիզում: Դեռևս Գորբաչովի օրոք Միտերանը աջակցում էր դեմոկրատացման գործընթացին, որը տեղի էր ունենում ԽՍՀՄ-ում, միևնույն ժամանակ դեմ դուրս գալով անջատողականության և ազգայնականության արտահայտմանը: Այդ իսկ պատճառով ֆրանսիական դիվանագիտությունը համառորեն աջակցում էր գորբաչովյան ղեկավարությանը և չէր «նկատում» ռուսաստանյան նախագահ Բորիս Ելցինի աճող ազդեցությունը: 1992թ-ին՝ ԽՍՀՄ-ի փլուզումից հետո, Բ.Ելցինը արդեն Ռուսաստանի Դաշնության նախագահի պաշտոնում ժամանում է Փարիզ: Բանակցությունների ընթացքում երկու կողմերը հաստատեցին իրենց ձգտումը՝ զարգացնել «վստահության և համագործակցության վրա հիմնված համաձայնության հարաբերությունները»: Սակայն նոր ռուսաստանյան ռեժիմի նկատմամբ Փարիզի նախախնամությունը պահպանվում էր: Նման դիրք Ֆրանսիան գրավեց նաև Հարավսլավիայի փլուզման շրջանում: Ֆրանսիական դիվանագիտությունը դրական վերաբերմունք էր պահպանում Սերբիայի նկատմամբ նույնիսկ զինված կոնֆլիկտների սկսվելուց հետո: Երբ սկսվեց պատերազմը Բոսնիայում, Միտերանը վճռականորեն պահանջում էր, որ այնտեղ տեղաբաշխված խաղարարար ուժերը /նրանց մեջ կար նաև ֆրանսիական զորաբաժին/ գործեն խիստ միայն նրանց տրված մանդատի շրջանակներում և չխառնվեն ռազմական գործողություններին: Միտերանը նույնիսկ, չնայած վտանգին, անձամբ այցելեց շրջափակված Սարայևոն:

ԽՍՀՄ-ի, իսկ հետո և Հարավսլավիայի փլուզումները ստիպեցին Ֆրանսիային էապես փոխել իր արտաքին քաղաքականությունը: Միևնույն ժամանակ Փարիզը փորձում էր պահպանել իր ազդեցությունը Աֆրիկայում՝ ուղարկելով այնտեղ «երրորդ աշխարհին» նախատեսված օգնության 60%-ը, չիրաժարվելով նաև ռազմական ներկայությունից: Չադում Ֆրանսիան ակտիվորեն աջակցեց նախագահ Խաբրեի հեռացմանը և նոր նախագահ Իդրիս Դեբիի խնդրանքով մեծացրեց իր ռազմական ուժերի ներկայությունը այդ երկրում: Սակայն այդ ճիգերը արդեն չէին կարող առաջվա պես տպավորություն գործել գլոբալ քաղաքականության տեսակետից:

Միտերանը ստիպված եղավ Ֆրանսիայի տեղը գտնել միջազգային հարաբերությունների նոր համակարգում, որը բնութագրվում էր ԱՄՆ-ի և ՆԱՏՕ-ի ազդեցության արագ աճով: Պատերազմը Պարսից ծոցում ակնհայտորեն ցույց տվեց եվրոպական պետությունների արտաքին քաղաքականության կախվածությունը Վաշինգտոնից: Ֆրանսիան ստիպված եղավ մասնակցել հակաիրաքյան դաշինքի կողմից ձեռնարկված բոլոր գործողություններին, չնայած որ ուներ Իրաքի հետ կայուն տնտեսական և ռազմաքաղաքական հարաբերություններ: Սկզբից Ֆրանսիան նախատեսել էր մասնակցել միայն այն ռազմական գործողություններին, որոնք ուղղված էին Քուվեյթի ազատագրմանը իրաքյան զորքերից, սակայն ամերիկյան կառավարության ճնշման տակ ստիպված եղավ վերանայել նախնական ծրագիրը: Հաջորդ տարիներին Միտերանը փորձեց գրավել ավելի անկախ դիրք: ԱՄՆ-ի հետ հարաբերությունում նկատվեց զգալի սառեցում: Արդեն 1991թ-ին ֆրանսիայի նախագահը ցուցադրաբար հայտարարեց, որ ԱՄՆ-ի մասնակցությունը եվրոպական խնդիրների, ներառյալ նախկին սոցիալիստական երկրներին օգնություն տրամադրելու որոշումներում ցանկանալի չէ: 1992թ-ին Ֆրանսիայի և ԱՄՆ-ի միջև սկսվեց «առևտրային պատերազմ»: Ընդառաջելով հակամերիկյան տրամադրություններին՝ ֆրանսիական կառավարությունը հայտարարեց, որ վետո կդնի իր տնտեսական շահերին հակասող ԵՏՀ-ի և ԱՄՆ-ի ցանկացած համաձայնագրի վրա: Խորհրդանշական էր 1992թ-ի Ֆրանսիայի և Կուբայի միջև կառուցողական հարաբերությունների հաստատումը: Փարիզը քննադատորեն մոտեցավ «ճկուն արձագանքում» ՆԱՏՕ-ի դոկտրինայի փոփոխություններին, այդ կազմակերպության բազմազգային ուժերի ձևավորման որոշմանը և դեպի Արևելք նրա ընդլայնման հեռանկարին: Միայն 1994թ-ին, երբ Միտերանը աստիճանաբար սկսեց նախաձեռնությունը տալ գոլիստներին, Ֆրանսիան աջակցեց «Համագործակցություն հանուն խաղաղության» ծրագրին և արևելաեվրոպական երկրների հետ ՆԱՏՕ-ի շփումների ակտիվացմանը: Բայց նույն՝ 1994թ-ին Փարիզում լույս տեսավ «Սպիտակ գիրք պաշտպանության համար» անվանումով բրոշյուր, որը իրենից ներկայացնում էր նորացված ռազմական դոկտրինա, որով նախատեսվում էր ֆրանսիական միջուկային զենքի անկախ լինելու պահպանումը: Ֆրանսիական կառավարությունը նախատեսում էր մաս հետագայում ստեղծել միջուկային սանձահարման եվրոպական ուժեր: Այսպիսով, կարելի է ասել, որ հիմնական չափորոշիչներով Ֆրանսիայի ռազմաքաղաքական ռազմավարությունը վերադարձավ դրգոլյան ավանդույթներին:



ԱՅ Ի ԲՇՈՅ Ի

դիմադրություն Ֆրանսիայի ներսում: Ֆրանսիական քաղաքական էլիտան և հասարակությունը ինտեգրացման խորացման ծրագրի վերաբերյալ պառակտվեց: Մասստրիխտյան պայմանագրին կողմն էին ԴՖԴ -ն, ՄՅԱ -ի մի մասը՝ Շիրակի և Բալադյուրի գլխավորությամբ, էկոլոգիստները: Դեմ դուրս եկան ՄՅԱ-ի մի մասը, ծախս ոցիալիստները Շեվենմանի խմբից, ինչպես նաև շատերը կոմունիստներից և «Ազգային ճակատից»: 1992թ-ի սեպտեմբերին տեղի ունեցած համազգային հանրաքվեի արդյունքում Եվրոպական Միության մասին պայմանագիրը վավերացվեց /«այո» ասացին 5-1% և «ոչ»՝ 49%/:

Ֆրանսիայի քաղաքական դեկավարության փոփոխումը 90-ական թթ-ի կեսին բերեց արտաքին քաղաքականության կուրսի էական ճշգրտման: Շիրակի առաջին իսկ քայլերից եղավ միջուկային զենքի փորձարկման համար արգելքի հանումը: Ֆրանսիան ակտիվորեն վերսկսեց ինտեգրումը ՆԱՏՕ-ի ռազմական կառույցի մեջ, իսկ 1996թ-ի սկզբին նույնիսկ հայտարարեց, որ մտադիր է բանակցություններ սկսել ազգային միջուկային ուժերի ընդհանուր հրամանատարությանը տրամադրելու մասին: Սակայն երբ Շիրակը հաղթեց նախագահական ընտրություններում, նա հրաժարվեց ատլանտյան կուրսից: Ֆրանսիան նորից սկսում է դատապարտել ԱՄՆ-ի ձգտումը դեպի համաշխարհային գերշխանություն և փորձեց ևս մեկ անգամ վերադառնալ անվտանգության ապահովման Եվրոպական ծրագրերին: Ֆրանս-ամերիկյան հակասությունների ամբողջ խորությունը բացահայտեց 1998թ. սկսած նոր հարավսլավյան ճգնաժամը՝ կապված Կոսովոյի իրադարձությունների հետ:

Փարիզը առանց խանդավառության վերաբերվեց ՆԱՏՕ-ի կողմից անցկացված ռազմական գործողություններին և երկար ժամանակ փորձում էր կասեցնել Սերբիայի ռմբակոծությունը:

Եվրոպական ուղղությունը շարունակում էր առաջնային մնալ Միտերանի համար: Հենց եվրոպական ինտեգրացման ընթացքի պարագայում Ֆրանսիան - կարող էր պահպանել համաշխարհային տերության կարգավիճակը: Միտերանը նշանակալի ներդրում ունեցավ Եվրոպական Միության ձևավորման - բանակցային գործընթացում և Մասստրիխտյան համաձայնագրերի -

ստորագրման հարցում: Նա ստիպված եղավ հաղթահարել բավականին մեծ դիմադրություն Ֆրանսիայի ներսում: Ֆրանսիական քաղաքական էլիտան և հասարակությունը ինտեգրացման խորացման ծրագրի վերաբերյալ պառակտվեց: Մասստրիխտյան պայմանագրին կողմն էին ԴՖԴ -ն, ՄՅԱ -ի մի մասը՝ Շիրակի և Բալադյուրի գլխավորությամբ, էկոլոգիստները: Դեմ դուրս եկան ՄՅԱ-ի մի մասը, ծախս ոցիալիստները Շեվենմանի խմբից, ինչպես նաև շատերը կոմունիստներից և «Ազգային ճակատից»: 1992թ-ի սեպտեմբերին տեղի ունեցած համազգային հանրաքվեի արդյունքում Եվրոպական Միության մասին պայմանագիրը վավերացվեց /«այո» ասացին 5-1% և «ոչ»՝ 49%/:

Պատերազմից հետո ամերիկյան գեներալները բացահայտորեն մեղադրեցին ֆրանսիացիներին ՆԱՏՕ-ի գործողություններին հակազդեցության մեջ:

Շիրակը շարունակեց իր նախորդի ջանքերը եվրոպական ինտեգրացման բնագավառում: Չնայած տնտեսական և քաղաքական բարդություններին՝ Ֆրանսիան ձգտում էր պարտադիր ներգրավված լինել երկրների առաջին խմբում, որոնք պետք է ձևավորեին արժութային միություն: Ի տարբերություն Մասստրիխտի պայմանագրի վավերացմանը՝ այս կարևորագույն որոշումը որևէ լուրջ քննարկումներ չառաջացրեց: Եվ ահա 1999թ-ի հունվարի 1-ին ծնվեց նոր համաեվրոպական արժույթ՝ եվրո, որը Ֆրանսիայում փոխարինեց ազգային ֆրանկին:

Շիրակի նախագահության օրոք Ֆրանսիայի եվրոպական քաղաքականության մեջ էական փոփոխություններ տեղի չունեցան: Կարելի է առանձնացնել միայն այն, որ Շիրակը, բացի ավանդական դարձած «Փարիզ-Բոնն /Բեռլին/ ջերմ հարաբերությունների պահպանման, սկսեց մեծ ուշադրություն դարձնել նաև Լոնդոնի հետ հարաբերություններին, որոնք ստացան կոնստրուկտիվ բնույթ և միայն տարածայնությունները Իրաքի դեմ պատերազմի հարցում /2003թ-ի ապրիլին ԱՄՆ պատերազմ է սկսում Իրաքի դեմ, ինչը պառակտում է մցնում ՆԱՏՕ-ի անդամների միջև: Ֆրանսիան այդ պատերազմին դեմ դուրս եկավ, իսկ Մեծ Բրիտանիան, ընդհակառակը, պաշտպանեց/ նորից այդ պետությունները հեռացրեց իրարից:

Բացի եվրոպական ուղղությունից, Շիրակը մեծ ակտիվություն է ցուցաբերում նաև, այսպես կոչված, «տնտեսական դիվանագիտության» մեջ: Շիրակը իր առջև խնդիր էր դրել օգտագործել ֆրանսիական դիվանագիտությունը ազգային արդյունաբերության և առևտրի շահերը պաշտպանելու համար: Միայն 1996թ-ին նա կատարեց 15 պաշտոնական այց տարբեր երկրներ, որոնց հիմնական նպատակը առաջին հերթին տնտեսական բանակցություններն էին: Լրատվական միջոցները հաշվեցին, որ տարվա ընթացքում Ֆրանսիայի կողմից կնքված տնտեսական պայմանագրերի գումարից / 100 մլրդ ֆրանկ /, համարյա 16 մլրդ Շիրակի վատակն է: Առանձնապես մեծ արձագանք ունեցավ Շիրակի այցը ճապոնիա 1996թ-ին, որը վերջ դրեց երկու երկրների միջև եղած լարվածությանը: Դրա ապացույցն էր նաև 1997թ-ին Ֆրանսիայում ճապոնիայի և 1998թ-ին ճապոնիայում Ֆրանսիայի տարիների հայտարարումը: Ճապոնիան և Ֆրանսիան պայմանավորվեցին ոչ միայն երկկողմ հարաբերությունների ընդլայնման, այլև «երրորդ երկրների» շուկաների ուսումնասիրման բնագավառում:

ռում համագործակցության մասին: Նույնքան հաջող Շիրակը անցկացրեց բանակցություններ 1996թ-ին Փարիզ ժամանած Չինաստանի վարչապետ Լի Փենի հետ: Պատասխան այցը Պեկին Շիրակը կատարեց 1997թ-ին: Այս պահից սկսվեց Ֆրանսիայի և Չինաստանի միջև ակտիվ համագործակցությունը ավիաշինության, տիեզերական տեխնոլոգիաների, արդյունաբերական օբյեկտների շինարարության բնագավառներում: Հանուն Չինաստանի հետ տնտեսական կապերի պահպանմանը՝ Ֆրանսիան նույնիսկ չպաշտպանեց ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների խորհրդի կողմից ընդունված բանաձևը, որը քննադատում էր այս բնագավառում Չինաստանի կողմից վարած քաղաքականությունը:

1997-1998թթ-ից սկսած ակտիվանում են Ֆրանսիայի հարաբերությունները նաև արաբական երկրների հետ: Նախագահի անձնական մասնակցության շնորհիվ հաջողությամբ ավարտվեցին բանակցությունները Սաուդյան Արաբիայի, Սիացյալ Արաբական Էմիրությունների և Սիրիայի հետ՝ այդ պետություններին սպառազինումներ վաճառելու մասին: Շիրակը կողմ է գույնյան բարձրունքները Սիրիային վերադարձնելուն և Պաղեստինյան պետության ստեղծմանը*: Շիրակը անձնական լավ հարաբերություններ ուներ Սիրիայի նախկին նախագահ Հասնի Ասադի հետ, որի մահը, իհարկե», շատ բացասաբար ազդեց ամբողջ տարածաշրջանի քաղաքական վիճակի վրա: Բարեկամական հարաբերություններ ուներ Շիրակը Լիբանանի նշանավոր քաղաքական գործիչ, նախկին վարչապետ Ռաֆիկ Հարիրիի հետ: Հարիրին մեծ ներդրում ունեցավ երկրում քաղաքացիական պատերազմին վերջ տալու գործում/Հարիրին սպանվեց 2005թ. փետրվարին Բեյրութում ահաբեկչության արդյունքում, ինչը սրեց քաղաքական դրությունը ինչպես Լիբանանում, այդպես էլ տարածաշրջանում/: Այդպիսի ջերմ հարաբերությունները շատ արաբական պետությունների հետ չէին կարող չանդրադառնալ Իսրայելի հետ հարաբերությունների վրա: 90-ական թթ-ի վերջում նրանք էլ ավելի վատացան, իսկ Շիրակի այցը Իսրայել քիչ էր մնում հանգեցներ դիվանագիտական սկանդալի, երբ իսրայելյան հատուկ ծառայությունները փորձեցին խանգարել Շիրակին արաբ բնակչության հետ նրա ոչ ֆորմալ շփումների համար: Պաշտպանելով ՆԱՏՕ-ի և Եվրոպական Միության ընդլայնման

* Երբ 2004թ-ի նոյեմբերին Պաղեստինի առաջնորդ Յասիր Արաֆաթը ծանր հիվանդացավ, Շիրակը հրավիրեց նրան բուժվելու Ֆրանսիայում և նույնիսկ ինքնաթիռ ուղարկեց նրա հետևից: Արաֆաթին տեղավորեցին ֆրանսիական ռազմական ուժերին պատկանող հոսպիտալում: Բայց արդեն ուշ էր. Արաֆաթին չհաջողվեց փրկել և նա շուտով մահացավ:

ծրագրերը Ֆրանսիան 90-ական թթ-ի երկրորդ կեսին ամրապնդեց իր դիրքերը Արևելյան Եվրոպայում: Ֆրանսիական դիվանագիտությունը ակտիվ է նաև անդրկովկասյան պետություններում: Մասնավորապես Ֆրանսիան առաջին պետություններից էր, որն ճանաչեց Հայաստանի անկախությունը, հաստատեց նրա հետ դիվանագիտական հարաբերություններ և բացեց Երևանում իր դեսպանատունը: Մինչ այդ՝ 1987թ-ի հունիսի 18-ին, Ստրասբուրգում Եվրոպական պառլամենտում ընդունվեց «Հայկական հարցի քաղաքական լուծման վերաբերյալ» նշանավոր բանաձևը, որում Թուրքիայից պահանջվում էր ճանաչել ցեղասպանության փաստը, և դա հնարավոր եղավ անել, առաջին հերթին, Ֆրանսիական պատգամավորների ջանքերի շնորհիվ/ հիմնականում՝ սոցիալիստների և կոմունիստների/: Ֆրանսիան դասվում է այն պետությունների շարքը, որոնք ճանաչել են 1915թ-ին տեղի ունեցած ցեղասպանությունը: Դրա վերաբերյալ պառլամենտի կողմից ընդունված հատուկ օրենքը ստորագրեց նախագահ Շիրակը: Ֆրանսիան Լեռնային Ղարաբաղի հարցով ԱՄՆ-ի և Ռուսաստանի հետ միասին Մինսկի խմբի համանախագահներից մեկն է: Հայաստանի հետ շատ լավ հարաբերություններ ունենալով՝ Ֆրանսիան միևնույն ժամանակ նորմալ տնտեսական և քաղաքական հարաբերություններ է պահպանում Ադրբեջանի հետ՝ պաշտպանելով նրա «տարածքային ամբողջականության և սահմանների անփոփոխելիության» սկզբունքը:

Սկզբից շատ դրական էին զարգանում հարաբերությունները Ռուսաստանի հետ: Շիրակի այցը Մոսկվա 1997թ-ի սեպտեմբերին, որը համընկավ «տնտեսական դիվանագիտության» վերելքի հետ, անցավ բացառապես բարյացակամ մթնոլորտում: Ռուսաստանի նախագահ Բորիս Ելցինը շտապեց Շիրակի հետ հարաբերություններին անձնական բարեկամության տեսանելիություն տալ՝ իրեն ավելի լավ զգալով «բարեկամ ժակի» շրջապատում, քան «սֆինքս» Միտերանի կողքին: Նույն ռոճով անցան Շիրակի և Ելցինի հանդիպումները 1998թ-ին Մերձնոսկովյան վայրերում ռուս-ֆրանս-գերմանական համաժողովի և Բիրմինգեմում «ուլթրայակի» հանդիպման ժամանակ: Սակայն շուտով այդ բարեկամական հարաբերությունները կտրուկ վատացան: Շրջադարձային եղավ Չեչենական պատերազմի սկիզբը Ռուսաստանում, որը բացառիկ բացասաբար ընդունվեց ֆրանսիական դիվանագիտության և հասարակության կողմից: 1999թ-ի նոյեմբերին Ստամբուլում ԵԱՀԿ-ի համաժողովի ժամանակ հենց Ֆրանսիան դարձավ ռուսական հարցի վերաբերյալ կոշտ բանաձևի ընդունման նախաձեռնողը: Քիչ անց նա իր այդ դիրքորոշումը հաստատեց նաև Հելսին-

կիում տեղի ունեցած Եվրոպական Խորհրդի համաժողովի ժամանակ: Միայն 2000թ-ի հոկտեմբերին, երբ Փարիզ այցելեց Ռուսաստանի նոր նախագահ Վ.Պուտինը, երևացին ռուս-ֆրանսիական հարաբերությունների բարելավման նշանները:

Այսպիսով Ֆրանսիան Շիրակի գլխավորությամբ վարում է շատ ակտիվ արտաքին քաղաքականություն բոլոր ուղղություններով:

ՄԵՐ ԲՐԻՏԱՆԻԱ



ԳԼՈՒԽ ԶՈՐՐՈՐԴ

ՄԵԾ ԲՐԻՏԱՆԻԱՆ ՀԵՏՊԱՏԵՐԱԶՄՅԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻՆԵՐԻՆ /1945-1950/: «ՍԱՌԸ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ» ՍԿԻԶԲԸ

1. 1945թ. «Բրիտանական հեղափոխությունը»: Լեյբորիստների հաղթանակը:

Երկրորդ համաշխարհային պատերազմը մեծ վնաս հասցրեց Անգլիայի տնտեսությանը: Արտադրության անկումը կազմեց 10%: Պետական պարտքը, որը 1939թ. կազմում էր 7, 2 մլրդ. ֆունտ ստերլինգ, 1949թ. հասավ մինչև 23, 7 մլրդ. ֆունտ ստերլինգ, որից 3.5 մլրդ ֆունտ ստերլինգը կազմում էր արտաքին պարտքը: Իր արտասահմանյան ներդրումներից միայն 1 մլրդ ֆ. ս. Անգլիան ստիպված եղավ փոխանցել ԱՄՆ-ին ռազմական մատակարարումների դիմաց: Մեծ կորուստներ ունեցավ անգլիական առևտրական նավատորմը: Վատացան հարաբերությունները գաղութների հետ: Բրիտանական դոմինիոնները, որոնք Անգլիայի հետ միասին պատերազմում էին Գերմանիայի դեմ, ձգտում էին ստանալ տնտեսական և քաղաքական լիովին անկախության: Գաղութներում գնալով ընդլայնվում էր ազգային-ազատագրական շարժումը: Ընդհանուր առմամբ պատերազմի ընթացքում Անգլիան կորցրեց իր ազգային հարստության շուրջ 25 %: Սակայն բոլոր արևմտաեվրոպական երկրներից նա, այնուամենայնիվ, ամենակին վատ դրության մեջ չէր գտնվում: Մարդկային կորուստները համարյա չորս անգամ ավելի քիչ էին, քան I համաշխարհային պատերազմի տարիներին՝ 245 000 զոհված, 278000 վիրավոր և 53000 անհայտ կորածներ: Իսկ ավերածությունները գերմանական ռմբակոծություններից իրենց մասշտաբներով անհամեմատելի քիչ էին, քան մայրցամաքում: Անգլիայի հաղթանակի մեջ շատ կարևոր և մեծ դեր խաղաց կոալիցիոն կառավարությունը պահպանողական Ու. Չերչիլի ղեկավարությամբ: Այդ պատճառով շատ անսպասելի էին 1945թ. հուլիսի 5-ին տեղի ունեցած պառլամենտական ընտրությունները, որոնց արդյունքում հաղթանակ տարան լեյբորիստները: Չերչիլի ձգտումը՝ անցկացնել պառլամենտական ընտրությունները մինչև համաշխարհային պատերազմի ավարտը, բացատրվում էր մի քանի պատճառներով: Իշխանությունը գտնվում էր պառլամենտի ձեռքերում, որը ընտրվել էր դեռ 1935թ., և նրա լիազորությունները երկարացվում էին պատերազմի պատճառով: Սակայն հիմա, երբ Եվրոպայում պատերազմը ավարտվել էր, ընտրությունները հետաձգելու

համար արդեն պատճառ չկար: Ինքը՝ կառավարությունը, կոալիցիոն էր, «ազգային»: Չերչիլը վայելում էր ժողովրդականություն և իր ձեռքերում էր կենտրոնացրել իշխանությունը, այնուամենայնիվ նրա ղեկավարության տակ պահպանողականները երբեք ընտրություններին չէին մասնակցել և չէին հաղթել, իսկ պահպանողական կուսակցության առաջնորդը նա դարձավ արդեն այն բանից հետո, երբ գլխավորեց կառավարությունը: Բացի այդ Չերչիլը ձգտում էր ընտրություններ անցկացնել «հաղթանակի ալիքի» վրա՝ օգտագործելով բարենպաստ հոգեբանական կլիման:

1945թ. մայիսի 23-ին Չերչիլը հայտարարեց իր պաշտոնաթողության մասին և խնդրեց թագավորին ցրել համայնքների պալատը: Պահպանողականների նախընտրական կամպանիայի մեջ կենտրոնական տեղը զբաղացնում էր Չերչիլի փառաբանումը: Միևնույն ժամանակ Չերչիլի ելույթներում մեծ տեղ էին զբաղացնում հակալեյբորիստական և հակասովետական հարձակումները: Օրինակ՝ ելույթներից մեկում նա ուղղակի հայտարարեց, որ «ոչ մի սոցիալիստական համակարգ չի կարող ստեղծվել առանց քաղաքական ուստիկանությանը»: Եթե լեյբորիստները հաղթեն, Անգլիայում կլինի գետապարտ: Իսկ Լեյբորիստների ծրագիրը տարբերվում էր իր քաղաքական արմատականությամբ: Նրանք իրենց ներկայացնում էին որպես «սոցիալիստական կուսակցություն», որի վերջնական նպատակն է «Մեծ Բրիտանիայի սոցիալիստական ընկերակցությունը»: Լեյբորիստները կողմնակից էին «խառը տնտեսությանը», կարևորագույն արդյունաբերական արտադրությունների ազգայնացմանը, ինչպես նաև ակտիվ սոցիալական քաղաքականության անցկացմանը:

Ընտրությունների արդյունքը շժմեցուցիչ էր. լեյբորիստները ոչ միայն հաղթեցին, այլ նաև առաջին անգամ համայնքների պալատում ստացան բացարձակ մեծամասնություն՝ 393 տեղ, պահպանողականների 213 տեղերի դիմաց:

2. Լեյբորիստական կառավարության ներքին և արտաքին քաղաքականությունը: «Սառը պատերազմի» սկիզբը:

Լեյբորիստների առաջնորդ Կլեմենտ Էթլին գլխավորեց երրորդ լեյբորիստական կառավարությունը: Էթլին հաջողվեց կառավարությունում ընդգրկել փորձառու և պրոֆեսիոնալ քաղաքական գործիչներին: Վարչապետը իր դերը տեսնում էր ոչ թե ղեկավարության, այլ ավելի շատ կառավարության գործունեության կոորդինացման մեջ: Իգուր չէ, որ նոր վարչապետը սիրում էր ասել. «Ե-

թե ձեր մոտ կա լավ շուն, ինքներդ մի հաչեք»: Կառավարությունը սկսում է կյանքի կոչել նախընտրական ծրագիրը: Այսպես՝ 1946թ. փետրվարին ազգայնացվեց Անգլիական Բանկը: 1946թ.-ից մինչև 1948թ. ազգայնացվեցին երկաթուղային ճանապարհները, քաղաքացիական ավիացիան, տրանսպորտը, կաբելային և հեռագրային կապը, ինչպես նաև էլեկտրոտեխնիկական և ածխահանության արդյունաբերությունները: Արդյունքում պետական սեկտորում կենտրոնացվեց արդյունաբերության 20%: Դրա հետ մեկտեղ կառավարությունը բազմիցս կրկնում էր, որ մտադրություններ չունի «տոտալ ազգայնացման» քաղաքականություն անցկացնել: Սեփականության ձևը որոշելու չափանիշը պետք է լինի առաջին հերթին տնտեսական արդյունավետության սկզբունքը: Մեծ ակտիվություն լեյբորիստական կառավարությունը ցուցաբերեց սոցիալական քաղաքականության բնագավառում: Վերականգնվեց արհմիություններին՝ գործադուլ անցկացնելու իրավունքը: Ընդունվեցին օրենքներ, որոնք երաշխավորում էին ամբողջ բնակչությանը թոշակների (տղամարդիկ 65 տարեկանից, կանայք՝ 60 տարեկանից) և գործազրկության նպաստների ստացումը: Նյութական օգնություն պետք է տրվեր նաև մահվան, հիվանդության կամ հղիության դեպքում: Բարեփոխման արդյունքում պետության ծախսերը սոցիալական ապահովագրության բնագավառում ավելացան 2, 5 անգամ: Մտցվեց նաև անվճար բժշկական օգնություն բնակչությանը: Կարճ ժամանակվա ընթացքում կառուցվեցին ավելի քան 1 մլն. մունիցիպալ շենքեր, որտեղ պետությունը հսկողության տակ էր վերցրել վարձը, որը չափտի անցներ պատերազմական տարիներին հաստատված չափը:

Լեյբորիստական կառավարության գործունեությունը թույլ տվեց արդեն 1948թ. հասնել տնտեսական զարգացման նախապատերազմական մակարդակին և կայունացնել սոցիալական վիճակը: Արդյունաբերական արտադրության աճը կազմում էր տարեկան 6%: Սակայն կտրուկ անցումը լայն պետական կարգավորմանը բարդացրեց մասնավոր ձեռնարկատիրական գործունեությունը և բերեց մասնավոր ներդրումների կրճատմանը: Գնալով կառավարությունը դժվարությունների է հանդիպում իր ծրագրերի ֆինանսավորման հարցերում: Առևտրական բալանսի պասիվությունը և կախվածությունը ներմուծումից, ռազմական պարտքերի դիմաց վճարումները արագ կերպով բերում էին երկրի արժուքային պաշարների կրճատմանը: Տեղի էր ունենում ֆունտ ստերլինգի արժեզրկում, ինչը իր հերթին բացասական էր ազդում ինվեստիցիոն շուկայի վրա: Այս պայմաններում կառավարությունը ստիպված եղավ փոխառություն վերցնել ԱՄՆ-ից՝ միևնույն ժամանակ իր վրա

վերցնելով ֆունտ ստերլինգի՝ դոլարի վրա ազատ փոխանակում մտցնելու պարտավորությունը: Դա տեղի ունեցավ 1945թ., սակայն արդեն 1946թ. ԱՄՆ-ում զները բաց թողնվեցին, ինչը բերեց արտահանվող ապրանքների կտրուկ թանկացմանը: Այդ պատճառով Անգլիան, որը ներմուծվող ապրանքների մեծ մասը ստանում էր ԱՄՆ-ից, մեկ տարվա ընթացքում ծախսեց ԱՄՆ-ից վերցրած փոխառությունը: Երկրում սկսվեց սուր ֆինանսական ճգնաժամ: Լեյբորիստական կառավարությունը ստիպված եղավ 1949թ. սեպտեմբերին անցկացնել ֆունտ ստերլինգի դեվալվացիա 30, 5%: Ֆունտի արժեքը իջավ 4, 03-ից մինչև 2, 8 դոլարի: 1950թ. կառավարությունը նույնիսկ ստիպված եղավ հրաժարվել Մարշալի ծրագրին հետագա մասնակցությունից (այդ ծրագրի շրջանակներում Մեծ Բրիտանիան ստացավ 2, 3 մլրդ դոլար), որովհետև ամերիկյան օգնությունը ստանալու համար պարտադիր պայմանն էր արժութաֆինանսական գործունեության բացարձակ ազատությունը ներքին շուկայում, իսկ դա սպառնում էր անգլիական տնտեսության կայունությանը: Իհարկ», այդ ֆունտ ստերլինգի անկումը չի կարելի համարել որպես միայն կառավարության սխալների հետևանք, սակայն ֆինանսական ճգնաժամը կտրուկ բարդացրեց երկրի տնտեսության դրությունը: Լեյբորիստական կառավարության հեղինակությունը ընկնում էր:

Եթևն և նրա կառավարությունը, ինչպես նաև պահպանողականները, կողմնակից էին «ատլանտիկ համերաշխության» քաղաքականությանը: Եվրոպայի վրա սկսում է իջնել «երկաթյա վարագույրը»: Այդ քաղաքականության սկիզբը դնում է Ու. Չերչիլը իր հայտնի ճառով, որը տեղի է ունենում 1946թ. մարտի 5-ին ամերիկյան Ֆուլթոն քաղաքի Վեսթմինստերյան կոլեջում 30000 մարդկանց ներկայությամբ: Այդ ելույթի առիթը դարձավ Իրանում ստեղծված քաղաքական ճգնաժամը: Համաձայն 1942թ. կնքված պայմանագրի՝ խորհրդային զորքերը իրավունք ունեին Իրանի տարածքում պատերազմից հետո մնալ ևս վեց ամիս: Ժամկետը լրանում էր 1946թ. մարտի 2-ին: Սակայն ԽՍՀՄ-ը հայտարարեց, որ դուրս կբերի իր զորքերը Իրանից, բացի իրանական Ադրբեջանի տարածքից: Արևմտյան երկրները գնահատեցին ԽՍՀՄ-ի այդ քայլը՝ որպես ադրբեջանական անջատողական ուժերին ռազմական օգնության և Իրանի տարածքի մի մասում ԽՍՀՄ-ին կողմ վարչակարգ ստեղծելու փորձ: Ըստ Չերչիլի՝ նոր աշխարհի կարգավիճակի հիմքը պետք է դառնա «ամերիկյան դեմոկրատիան»: Ամերիկյան դեմոկրատիա ասելով Չերչիլը նկատի ուներ Արևմուտքի ընդհանուր մշակութային և բարոյական արժեքները: Նրա կարծիքով, ամբողջ քրիստոնեական քաղաքակրթությունը վտանգի մեջ էր, և ամբողջ

աշխարհին սպառնում էր բռնակալության հաստատման վտանգը: Եվ այդ սպառնալիքը գալիս էր ԽՍՀՄ-ից, խորհրդային կոմունիզմից: Չերչիլը կոչ էր անում բոլոր դեմոկրատական երկրներին, որպեսզի նրանք միասնական ուժերով պաշտպանեն իրենց ազատությունը: Փաստորեն խոսքը վերաբերում էր ԱՄՆ-ի և Մեծ Բրիտանիայի միջև ռազմաստրատեգիական դաշինքի ստեղծմանը, որը «երկաթյա վարագույր» կիջեցներ կոմունիստական սպառնալիքի առջև: «Երկաթյա վարագույր» տերմինը Չերչիլը առաջին անգամ օգտագործեց պառլամենտում 1945թ. օգոստոսի 16-ին իր ելույթի ժամանակ: Ֆուլթոնյան ճառից հետո այդ հասկացությունը դառնում է «սառը պատերազմի» խորհրդանիշը: Չերչիլի ելույթը նաև նոր աշխարհայացքային փիլիսոփայության արտահայտումն էր, որը գնալով մեծ տարածում ամբողջ Արևմուտքում: Դրա հիմքում ընկած էր աշխարհի նոր բաժանումը երկու հակադիր համակարգերի, որոնք պատրաստ էին բախվելու իրար հետ: Եվ որպեսզի խուսափեն «տաք» պատերազմից, պետք էր ամնիջապես մեկուսացնել հակառակորդին՝ սկսելով «սառը պատերազմ»: Արևմտյան երկրների համար դա նշանակում էր ԱՄՆ-ի ռազմաքաղաքական գերիշխանության ճանաչումը: Անգլիայի համար «հատուկ հարաբերությունները» ԱՄՆ-ի հետ, ինչպես նաև նվիրվածությունը ատլանտիկ համերաշխությանը, դառնում են արտաքին հարաբերությունների համար կարևորագույն ուղղությունները: Անգլիան պետք է գտներ իր նոր տեղը աշխարհում:

Չերչիլի կողմից հռչակված կուրսը համապատասխանում էր լեյբորիստների նպատակներին: Ամերիկյան ֆինանսական օգնությունը շատ էր անհրաժեշտ Անգլիային տնտեսական և ֆինանսական ճգնաժամից դուրս գալու համար: Բացի այդ, լեյբորիստները հանգիստ էին ընդունում այն հանգամանքը, որ Մեծ Բրիտանիան գնալով դառնալու է Վաշինգտոնի «փոքր խաղընկերը»: Ի տարբերություն պահպանողականների՝ նրանք ընդունում էին «Բրիտանիայի մեծությունը»՝ որպես արդեն պատմության փակ էջ: Արդեն 1946թ. էթլիի կառավարությունը սկզբունքորեն անցնում է ատլանտիկ համերաշխության քաղաքականությանը և ԱՄՆ-ի նախագահ Թրումենի հետ միասին դառնում է «սառը պատերազմի» նախածեռնողը: Չնայած ֆինանսական ճգնաժամին՝ Անգլիան մեծ ուշադրություն էր դարձնում սպառազինության հարցին: Արդեն 1946թ. որոշում ընդունվեց բրիտանական ատոմային ռումբի արտադրության մասին: 50-ական թթ. սկզբին ռազմական ծախսերը կազմեցին ազգային եկամուտի 10-11% (30-ական թթ. կեսերին այն կազմում էր ընդամենը 2, 5 %): 1949թ. ԱՄՆ-ի և Անգլիայի նախածեռնությամբ ստեղծվեց ՆԱՏՕ-ն: Գերմանիան բաժանվեց երկու պետություններ

րի՝ արևմտյան մասում, որտեղ գտնվում էին Անգլիայի, ԱՄՆ-ի և Ֆրանսիայի օկուպացիոն գոտիները, 1949թ. սեպտեմբերին ստեղծվեց Գերմանական Ֆեդերատիվ Հանրապետությունը (ԳՖՀ), իսկ արևելյան մասում, որտեղ գտնվում էին խորհրդային զորքերը, 1949թ. հոկտեմբերին՝ Գերմանական Դեմոկրատական Հանրապետությունը (ԳԴՀ): Բեռլինը նույնպես բաժանվեց արևմտյան և արևելյան մասերի: Սկզբնավորվում է Բրիտանական գաղութային կայսրության փլուզման գործընթացը: 1946թ. գարնանը լեյբորիստական կառավարությունը ստիպված եղավ Հնդկաստանին տրամադրել դոմինիոնի կարգավիճակ: 1947թ. օգոստոսի 15-ին Հնդկաստանը կրոնական հատկանիշի հիման վրա բաժանվեց երկու պետությունների՝ Հնդկաստանի և Պակիստանի, որոնք մտան Ազգերի Բրիտանական համագործակցության կազմի մեջ: Հնդկաստանի անկախությունը բրիտանական համագործակցության զարգացման մեջ նոր փուլի սկիզբ է դնում:

«Բրիտանիայի հպատակ» հասկացողությանը փոխարինում է նորը՝ «Համագործակցության քաղաքացի»: 1947թ. սկսած «դոմինիոն» տերմինը փոխարինվում է «Համագործակցության անդամ» տերմինով («դոմինիոն» տերմինը վերացավ 1952թ.): 1948թ. անկախություն ստացան Ցեյլոնը և Բիրման, վերջինը, սակայն, դուրս մնաց Համագործակցությունից: 1949թ. անկախություն է ստանում Իռլանդական Հանրապետությունը: Նույն թվականին անկախություն ձեռք բերեց Անդր-Հորդանանը: Անգլիան մեծ հետաքրքրություն էր ցուցաբերում Պաղեստինի նկատմամբ, որի վրա նա մանդատ ուներ: Մինչև 2-րդ համաշխարհային պատերազմը Անգլիան իր վրա պատասխանատվություն էր վերցրել հրեա գաղթականներին «պատմական հայրենիքում» վերաբնակեցնելու համար: Սակայն Պաղեստինի անգլիական վարչության փորձը՝ հսկել հրեա գաղթականների հոսքը, ոչ մի արդյունքի չբերեց: Արաբական բնակչությունը թշնամաբար էր ընդունում հրեաներին: Անգլիական կառավարությունը, ելնելով ստեղծված վիճակից, առաջարկեց բաժանել Պաղեստինը երկու անկախ պետությունների: Սակայն այդ հարցի շուրջ լեյբորիստական կուսակցության մեջ կային լուրջ տարաձայնություններ: Տեսնելով, որ այլևս արաբ-խրաեւլական հակամարտության դեմ ուժերը չեն բավարարում, անգլիական կառավարությունը 1947թ. փետրվարի 14-ին հայտարարեց, որ հրաժարվում է միջնորդի դերից և փոխանցում ՄԱԿ-ին: Ստեղծված դրությունից օգտվում են հրեաները: 1948թ. մայիսի 14-ին հրեաների առաջնորդ՝ Դավիդ Բեն-Գուրիոնը հռչակեց Իսրաելական Հանրապետության ստեղծման մասին: Դա Անգլիայի և լեյբորիստական կառավարության արտաքին քաղաքականության նոր անհաջողութ-

յունն էր: Լեյբորիստական կառավարությունը մասնակցեց նաև կորեական պատերազմին՝ ՄԱԿ-ի դրոշի ներքո՝ կորցնելով 686 զինվոր սպանվածներով և 2498՝ վիրավորներով: Այդ պատերազմին մասնակցելը Լեյբորիստական կուսակցությանը դրական համբավ չբերեց:

ՉԼՈՒՄ ԳԻՆԳԵՐՈՐԴ

ՄԵԾ ԲՐԻՏԱՆԻԱՆ 50-70ԹԹ.

1. Պահպանողականների կառավարումը (1951-1964 թթ.):

1945թ. կրած պարտությունը ստիպում է պահպանողականներին արդիականացնել անգլիական պահպանողականության գաղափարախոսությունը, ինչից առաջացավ «Նոր պահպանողականություն» հասկացությունը: Դեռ 30-ական թթ. Չեմբերլենի և Չերչիլի միջև պայքարի ֆոնի վրա կուսակցությունում սկսում էր կազմավորվել նոր «տեխնոկրատ» թևը, որի հիմքը կազմեց «երիտասարդ պահպանողականներ» խումբը Դարոլդ Մակմիլանի գլխավորությամբ: Նրանք կողմնակից էին այդպես կոչված «կազմակերպված կապիտալիզմի» ստեղծմանը, ինչը ենթադրում էր ակտիվ պետական կարգավորում՝ ինչպես արտադրության, այնպես էլ սոցիալական բնագավառում: Չերչիլը աշխատեց միավորել իր շուրջը կուսակցության նոր գաղափարախոսներին: 1946թ. տեղի ունեցավ պահպանողականների կոնֆերանսը, որտեղ բարձրացվեց կուսակցական ծրագրի բարեփոխման հարցը: Չերչիլի ազդեցության տակ «Նոր պահպանողականությունը» ընդունեց ավելի չափավոր բնույթ: Չերչիլը կողմ էր, որ կուսակցությունը կառուցի իր քաղաքականությունը՝ ելնելով արդի հասարակության իրականությունից, սակայն նա դեմ էր էլբորիստական ռեֆորմիզմին, ինչի հիմքը հանդիսանում էր պետական կարգավորումը: «Նոր պահպանողականության» չափավոր տարբերակը դարձավ կուսակցության ծրագրի հիմքը: Այսպես՝ պահպանողականները ևս մի անգամ ճանաչում էին մասնավոր սեփականության և շուկայական հարաբերությունների անանցողիկ սկզբունքները: Սակայն, միևնույն ժամանակ, ընդգծվում էր պետական կարգավորման մասնակի պահպանման նպատակահարմարությունը: Պահպանողականները համարում էին, որ էլբորիստների կողմից անցկացվող ազգայնացման քաղաքականությունը անհրաժեշտ է վերանայել, իսկ ձեռնարկությունների արդյունավետությունը պետք է որոշվի միայն մրցակցության ճանապարհով: Պետությունն իր կողմից պետք է ապահովի ազգայնացված ձեռնարկությունների և մասնավոր ֆիրմաների միջև արդար մրցակցություն: Էլբորիստական կուսակցությունը չկարողացավ պահպանողականների նման մշակել երկրի սոցիալ-տնտեսական զարգացման երկարատև ծրագիր, ինչը, իհարկ», թուլացնում էր նրա դիրքերը ընտրությունների շեմին: Պառլամենտական

ընտրությունները տեղի ունեցան 1950թ. փետրվարի 23-ին, որոնց արդյուքնում լեյբորիստները ստացան 315 տեղ, պահպանողականները՝ 298: Այսպիսով լեյբորիստները նորից ստացան կառավարություն կազմելու իրավունքը, սակայն նրանք համայնքների պալատում կորցրեցին 78 տեղ, ինչպես նաև բացարձակ մեծամասնությունը: Բացի այդ, լեյբորիստական կուսակցության ներսում սրվում են հարաբերությունները «աջ» և «ձախ» խմբավորումների միջև, ինչը և պատճառ է դառնում, որ 1951թ. սեպտեմբերին չորրորդ լեյբորիստական կառավարությունը հրաժարական է տալիս: 1951թ. հոկտեմբերի 25-ին տեղի են ունենում նոր՝ վաղաժամկետ ընտրություններ, որի արդյուքնում հաղթող են դուրս գալիս պահպանողականները՝ ստանալով 321 տեղ համայնքների պալատում:

Լեյբորիստները ստացան 295 տեղ, լիբերալները՝ 6: Այսպիսով՝ պահպանողականներին հաջողվեց նաև պառլամենտում բացարձակ մեծամասնության հասնել: Կառավարությունը զլխավորեց 77ամյա Ուիլյամսոն Չերչիլը (1951-1955թթ.): Գալով իշխանության և հայտարարելով, որ անց է կացնելու «հանդուրժողականության և կոնստրուկտիվության» կուրսը, Չերչիլը, այնուամենայնիվ, արմատական փոփոխություններ կատարեց լեյբորիստների կողմից անցկացված սոցիալ-տնտեսական քաղաքականության մեջ: Հետևելով իր նախընտրական խոստումներին՝ Չերչիլի կառավարությունը չդիմեց պետական ձեռնարկությունների լայնածավալ մասնավորեցմանը: Այազգայնացման ենթարկվեցին միայն ավտոճանապարհային տրանսպորտը և պողպատածուլական արդյունաբերությունը: Սեփականության ձևի որոշման համար վճռական նշանակություն ուներ արտադրության արդյունավետության սկզբունքը: Արտադրությունը, թեև դանդաղ, աճում էր, նամանավանդ էլեկտրաէներգետիկայի, մեքենաշինության, քիմիական արդյունաբերությունները: Դրա հետևանքն էր գործազրկության նվազումը: Այսպես՝ 1953թ. գործազրկության թիվը կազմում էր 0, 5 մլն. մարդ, իսկ 1955թ.՝ 298 000: Մեծ Բրիտանիան արդյունաբերության արտադրությամբ դեռ պահպանում էր երկրորդ տեղը ԱՄՆ-ից հետո: Այսպիսով կարելի է ասել, որ Չերչիլի կառավարությունը տնտեսության մեջ ակտիվ խառնվելու սուր անհրաժեշտություն չուներ: Սակայն պետության կողմից այդպիսի պասիվությունը ուներ երկրի հետագա զարգացման համար և բացասական ազդեցություն: Գիտատեխնիկական հեղափոխության պայմաններում փոխվում էին առանձին պետությունների տնտեսական բարեկեցության չափանիշները: Տնտեսությունում կտրուկ անկումների և ճգնաժամերի բացակայությունը դեռ երաշխիք չէր համաշխարհային շուկայում

առաջատար դիրքերը պահպանելու համար: Անհրաժեշտ էր տնտեսության աճի տեմպերը մշտապես ուժեղացնել, նորագույն տեխնիկական միջոցներ ներդնել արտադրության մեջ և այլն: Այդպիսի բարդ խնդիրներ մասնավոր սեկտորը միայնակ լուծել արդեն չէր կարող: Միայն պետությունը իր հզոր ֆինանսական, ինտելեկտուալ քաղաքական կարողություններով կարող էր իր վրա վերցնել նվազ շահութաբեր, սակայն կարևորագույն ֆունդամենտալ հետազոտությունների շահագործումը, ռազմավարական մեծ նշանակություն ունեցող գիտությանը պատկանող ճյուղերի զարգացումը, որոնք պահանջում էին մեծ ֆինանսական ներդրումներ: Իսկ այդ ժամանակ Անգլիայի պահպանողական կառավարությունը այդպիսի խնդիրների լուծում չէր նախատեսում և տնտեսության մեջ ակտիվ պետական կարգավորման քաղաքականություն չէր անցկացնում՝ վախենալով վնաս տալ «ազատ ձեռնարկատիրությանը»:

Պահպանողականներին անհրաժեշտ էր նաև սկզբունքային փոփոխություններ մտցնել արտաքին քաղաքականության մեջ: Դեռ լինելով ընդդիմության մեջ՝ Չերչիլը և Իդենը (Չերչիլի կառավարությունում նա զբաղեցրեց արտգործնախարարի պաշտոնը) մշակեցին այսպես կոչված «երեք շրջանակների» կոնցեպցիա, որով բրիտանական արտաքին քաղաքականությունը երկրի աշխարհագրական դիրքի և պատմական ավանդույթների համաձայն պետք է կառուցվի երեք ուղղությամբ՝ ատլանտյան միություն, Եվրոպա և Բրիտանական ազգերի ընկերակցություն: 1954թ. նոյեմբերին մեծ շքեղությամբ Անգլիայում տոնեցին Չերչիլի 80 ամյակը: Սակայն տարիքը պահանջում էր արդեն զնալ հանգիստի, և 1955թ. ապրիլի 5-ին Չերչիլը Էլիզաբեթ II թագուհուն իր պաշտոնաթողության վերաբերյալ գրավոր խնդրանք ուղարկեց: Կառավարությունը գլխավորեց Էնտոնի Իդենը (1955-1957թթ.), որը միանգամից դիմում է անսպասելի քայլի նա ցրում է պառլամենտը՝ նշանակելով վաղաժամկետ ընտրություններ: Ընտրությունների արդյունքում հանդիչ հաղթանակ նորից տարան պահպանողականները՝ ստանալով 345 տեղ, իսկ լեյբորիստները՝ 277: Իդենի կառավարության համար առաջին դժվարությունները սկսեցին արդեն վեց ամիս հետո: Երկրում տնտեսական ճգնաժամի նշաններ սկսեցին դրսևորվել և կառավարությունը ստիպված եղավ զնալ մի քանի սոցիալական ծրագրերի կրճատմանը, անուղղակի հարկերի բարձրացմանը: Այդ բոլոր ձեռնարկած միջոցները տեղին էին, սակայն հակասում էին պահպանողականների նախընտրական կանխատեսություններին: Բացի այդ, սրվում է միջազգային դրությունը Մերձավոր Արևելքում: Այդ ռեգիոնը 50-ական թթ.սկզբին դառնում է կարևորագույններից մեկը համաշխարհային քաղաքականության մեջ: Անգլիան ձգտում

եր այստեղ ստեղծել խոշոր արաբական պետությունների մասնակցությամբ անգլիանետ ռազմաստրատեգիական բլոկ: Եվ 1955թ. Անգլիայի նախաձեռնությամբ ստեղծվեց ՍԵՆՏՕ կամ Բաղդադի պակտ ռազմաստրատեգիական բլոկը, որի մեջ մտան բացի Անգլիայից, Թուրքիան, Իրաքը, Իրանը և Պակիստանը (այդ բլոկը գոյություն ունեցավ մինչև 1978թ): ՍԵՆՏՕ-ի կազմում Անգլիան ցանկանում էր տեսնել նաև Եգիպտոսին, սակայն Նասերի կառավարությունը, որը Եգիպտոսում իշխանության գլուխ անցավ ազգային հեղափոխությունից հետո, ոչ միայն չմիացավ ՍԵՆՏՕ-ին, այլև 1956թ. հուլիսին հայտարարում է Սուեզի ջրանցքի ազգայնացման մասին, որը Անգլիայի հսկողության տակ էր գտնվում: Դա մեծ հարված էր Անգլիայի և նրա քաղաքական ու տնտեսական շահերին: Իդենի կառավարությունը աջակցություն չստանալով ԱՄՆ-ից՝ այնուամենայնիվ Ֆրանսիայի, որը Սուեզի ջրանցքի բաժնետոմսերի տեր էր, և Իսրայելի հետ միասին որոշում ընդունեց ռազմական գործողություններ սկսել Եգիպտոսի դեմ: Դա ուղղակի ագրեսիա էր անկախ պետության նկատմամբ: Եգիպտոսին անմիջապես պաշտպանեց ԽՍՀՄ-ը, և Խրուսչովը Իդենին իր ուղերձում զգուշացնում է, որ եթե ագրեսիան շարունակվի ապա ԽՍՀՄ-ը պատրաստ է նույնիսկ ատոմային զենք օգտագործել: Այսպիսով, Իդենի կողմից ձեռնարկած արկածախնդրությունը երկիրը կանգնեցրեց միջուկային կոնֆլիկտի եզրին: Անգլիան և Ֆրանսիան ստիպված եղան 1956թ. դեկտեմբերի 22-ին թողնել Եգիպտոսի տարածքը: Անգլիայի և Ֆրանսիայի հեղինակությունը խիստ ընկավ միջազգային ասպարեզում և հատկապես արաբական աշխարհում: Անգլիան շատ մեծ տնտեսական և քաղաքական կորուստներ ունեցավ նավթառատ և ռազմավարական տեսակետից կարևոր նշանակություն ունեցող Մերձավոր և Միջին Արևելքում: Իսկ Անգլիայի տեղը շտապեց զբաղեցնել ԱՄՆ-ը, որը չեզոք դիրք էր բռնել այդ պատերազմի ժամանակ: Ինչ վերաբերում է Անգլիայի քաղաքանությանը Եվրոպայի նկատմամբ, ապա այստեղ առաջին հերթին պետք է նշել 1954թ. հոկտեմբերին Փարիզում ստորագրված համաձայնագրերը, որոնց հիման վրա ԳՖՅ-ն մտավ ՆԱՏՕ-ի մեջ (1955թ): Այսպիսով, Անգլիան համաձայնվում էր Արևմտյան Գերմանիայի վերագինմանը: Սուեզի ճգնաժամը ծանր քաղաքական հարված հասցրեց պահպանողականներին, և Իդենի կառավարությունը հրաժարական տվեց: Մեծ Բրիտանիայի նոր վարչապետ դարձավ Ջորջ Մակմիլանը (1957-1963թթ.), որը պետական կուրսի թարմացման կողմնակիցն էր: Նա հայտարարում է «փոփոխությունների քամիներ» լոզունգը, կոչ անելով կուսակցությանը ակտիվացնել դիմամիկ և առաջադեմ ազգային զարգացման մոդելի ստեղծման աշխատանքը: Սակայն նա

շարունակում էր վարել «Նոր պահպանողականություն» չափավոր տարբերակի քաղաքականությունը:

Պահպանողականների համար բարենպաստ տնտեսական պայմաններում 1959թ. տեղի ունեցան պառլամենտական ընտրություններ, որոնց արդյուքում պահպանողականները նորից համոզիչ հաղթանակ են տանում: Սակայն արդեն 1960-1961թթ. երկրի տնտեսության վիճակը վատացավ ֆունտ ստերլինգի նոր ուժեղ արժեզրկման պատճառով, ինչը տեղի ունեցավ արժուքա-ֆինանսական միջազգային շուկայում: Սակայն ֆունտ ստերլինգի նոր անկումը բրիտանական տնտեսության ներքին խորը անհամաչափության հետևանքն էր: Չնայած որ անգլիական արդյունաբերությունը պատերազմից հետո իր զարգացման մեջ բավականին մեծ հաջողություններ էր ունեցել, սակայն նա զգալի չափով զիջում էր ԱՄՆ-ին, ԳՖՅ-ին և ճապոնիային նորագույն տեխնիկական միջոցների ներդրումներով, ինչը բերում էր նրան, որ անգլիական ապրանքները ունեին բարձր ինքնարժեք: Բացի այդ, Անգլիան հետ էր մնում ԱՄՆ-ից, ԳՖՅ-ից և ճապոնիայից նաև արտադրության աճի տեմպերով: Այստեղ գլխավոր պատճառներն էին կապիտալի ներդրումների ցածր մակարդակը, ինչպես նաև նորից նորագույն տեխնիկական միջոցների թերօգտագործումը: Ինչպես արդեն նշվել է, հիմնական կապիտալի նորոգումը, բարձր արտադրողական տեխնիկայի և տեխնոլոգիաների ներդրումը պահանջում էին զգալի ծախսեր, և այդ բարդ խնդիրները մասնավոր սեկտորը միայնակ լուծել չէր կարող, իսկ պահպանողական կառավարությունները տնտեսության պետական կարգավորումով քիչ էին զբաղվում: Անգլիայի արտադրությունը շարունակում էր կախման մեջ մնալ ներմուծումից (հումքից և պարենից) և, հետևաբար, պատրաստի արտադրանքի արտահանությունից, որը շատ դեպքերում իր ծավալներով ավելի քիչ էր, քան ներմուծումը, իսկ դրա հետևանքներն էին՝ բյուջեի դեֆիցիտը և արժեզրկումը: Պետք է նաև հաշվի առնել, որ Անգլիայի տնտեսության համար շատ ծանր հետևանքներ ունեցավ նրա գաղութային կայսրության փլուզումը: Անգլիան չկարողացավ նաև լիարժեք մասնակից դառնալ եվրոպական ինտեգրացիոն գործընթացին: Մի կողմից նա վախենում էր, որ, դառնալով եվրոպական տնտեսական համագործակցության անդամ, նրա կապը համագործակցության երկրների հետ կարող էր թուլանալ, իսկ մյուս կողմից, Անգլիան, հանուն եվրոպական շահերի, չէր ուզում հրաժարվել ԱՄՆ-ի հետ հաստատված «հատուկ հարաբերություններից»: Ի հակակշիռ «Ընդհանուր շուկայի»՝ Անգլիան 1960թ. ստեղծեց «Ազատ առևտրի եվրոպական ասոցիացիան», որի կազմի մեջ մտան այն արևմտաեվրոպական երկրները, որոնք դուրս էին

մնացել «ընդհանուր շուկայից» (Շվեդիա, Դանիա, Ավստրիա, Շվեյցարիա, Նորվեգիա, Պորտուգալիա): Սակայն այդ կազմակերպությունը չկարողացավ արժանի մրցակից դառնալ «ընդհանուր շուկային» և շուտով լուծարվեց: Շարունակվում էր Մեծ Բրիտանիայի գաղութային կայսրության փլուզման գործընթացը: Անգլիան ճանաչեց Մալայի, Սինգապուրի, Կիպրոսի, Մալթայի, Նիզերիայի, Ուզանդայի, Չարավային Ռոդեզիայի, Չարավային Աֆրիկայի անկախությունը:

1963թ. հոկտեմբերին ծանր հիվանդության պատճառով Մակմիլանը պաշտոնաթող եղավ, և Անգլիայի նոր վարչապետ դարձավ Ալեկ Դուգլաս-Յյունը (1963-1964թթ.): Դուգլաս-Յյունի վարչապետ դառնալը կապված էր բրիտանական պետականության իրավագիտական հիմքի մեջ տեղի ունեցած կարևոր փոփոխությունների հետ: Դեռ 1958թ. Մակմիլանի կառավարությունը լորդերի պալատի բարեփոխում անցկացրեց: Ընդունվեց ցմահ պերեի մասին ակտը: Այսուհետև ցմահ պեր կոչումի շնորհումը նայվում էր որպես անձնական մեծ արժանիքների ճանաչում: Վերին պալատը համարվում էր արժանի քաղաքական և հասարակական գործիչների հաշվին: Այս բարեփոխումը ունեցավ շարունակություն: 1963թ. նորից Մակմիլանի նախաձեռնությամբ ընդունվեց պերերի մասին ակտը, որով ցմահ պերերը իրավունք էին ստանում հրաժարվել այդ տիտղոսից: Բանն այն էր, որ սկսած XXդ. սկզբից՝ վարչապետը որպես կանոն պետք է լիներ համայնքների պալատից, որովհետև ավանդույթի համաձայն՝ լորդը իրավունք չուներ մտնել ներքին պալատ: Այսպիսով, հեղինակավոր քաղաքական գործիչները պահպանողական կուսակցությունից, որոնք ունեին պերի տիտղոսը, այսուհետև իրավունք ստացան հավակնել վարչապետի պաշտոնին: Լորդ Դուգլաս-Յյունը առաջիններից էր, ով օգտվեց այս իրավունքից և, հրաժարվելով պերի տիտղոսից, դարձավ Անգլիայի վարչապետ, ճիշտ է շատ կարճ ժամանակվա ընթացքում: Դուգլաս-Յյունի վարչապետության ժամանակ Բրիտանիայի տնտեսական և քաղաքական կյանքում էական փոփոխություններ տեղի չունեցան: Անգլիայի տնտեսությունը զարգացման տեմպերով շարունակում էր զիջել արևմուտքի մի շարք երկրներին: Օրինակ՝ 50-60-ական թթ. Մեծ Բրիտանիայի արդյունաբերական արտադրանքի միջին տարեկան աճը կազմում էր ընդամենը 3%, ԱՄՆ-ում՝ 4%, ԳՖՅ-ում և Իտալիայում՝ 7, 4 %, Պորտուգալիայում՝ 6, 2%, Իսպանիայում և Չոունաստանում՝ 7, 5%, Ճապոնիայում՝ 15, 2%: Արևմուտքի առաջատար երկրներից Անգլիան ուներ նաև կրթության մակարդակի ամենացածր ցուցանիշը: Աշխատանքի շուկայում գոյություն ուներ ցածրորակ աշխատավորների ավելցուկ: Անգլիացիները հիվանդագին էին

ընդունում իրենց երկրի միջազգային հեղինակության անկումը, զարգացման տեմպերի նվազումը, Արևմուտքի առաջատար երկրների մեջ դեպի երկրորդ շարք հետսահումը: Նամանավանդ անգլիացիների համար վշտացուցիչ էր այն հանգամանքը, որ երեկվա հակառակորդները՝ Գերմանիան, Ճապոնիան, Իտալիան, տնտեսական մեծ վերելք էին ապրում: Անգլիացիներից շատերը բոլոր անհաջողությունների մեջ սկսում են մեղադրել պահպանողականներին, իսկ, լեյբորիստները ուղղակի ասում էին որ Անգլիան «իզուր տեղը 13 տարի կորցրեց»:

2. *Չարլզ Վիլսոնի լեյբորիստական կառավարությունը (1964-1970թթ):*



ի Շլեյ

50-ական թթ. վերջում տեղի ունեցավ փոփոխություն լեյբորիստական կուսակցության ղեկավարության մեջ: 1963թ. կայացած ներքին կուսակցական ընտրությունների ժամանակ հաղթեց Չարլզ Վիլսոնը, որը նախկինում Օքսֆորդում տնտեսագիտություն էր դասավանդում: Վիլսոնը

«գիտության և տնտեսական պլանավորման միացման» կողմնակից էր՝ համարելով, որ դա ոչ միայն կառողջացնի բրիտանական տնտեսությունը, այլ նաև միակ ճիշտ ճանապարհն է դեպի սոցիալիզմի իդեալների լիակատար հաղթանակը: 1964թ. հրապարակ իջավ լեյբորիստների նախընտրական ծրագիրը, որտեղ ամփոփվում էին «տեխնոկրատական հեղափոխության» հիմնական գաղափարները: Պետությունը համարվում էր գիտա-տեխնիկական հեղափոխության հիմնական շարժիչը: Լեյբորիստները ընդունում էին բրիտանական արդյունաբերության բազմակողմանի մոդեռնիզացման և ֆինանսաբյուջետային համակարգի ամրապնդման անհրաժեշտությունը: Հերթական պառլամենտական ընտրությունները տեղի ունեցան 1964թ. հոկտեմբերի 15-ին, որոնց արդյունքում լեյբորիստները ստացան 317 տեղ, պահպանողականները՝ 303 տեղ: Վիլսոնը, դառնալով վարչապետ, ընգծում էր, որ կառավարությունը զբաղվելու է տնտեսական զարգացման հարցերով, «ռեալ քաղաքականությունով»: Նա հայտարարեց, որ «վերացավ գաղափարախոսության դարաշրջանը»՝ հրաժարվելով լեյբորիստներին բնորոշ սոցիալիստական դարձվածաբանությունից (ֆրազեոլոգիայից): Ամենադժվար պրոբլեմը, որի հետ հանդիպեց Վիլսոնի կառավարությունը, վճարային հաշվեկշռի խրոնիկական պակասուրդն էր (դեֆիցիտը) և սղաճը

(ինֆլյացիա): Օբյեկտիվորեն գոյություն ունեւ երկու ճանապարհ պորբւեմը լուծելու համար՝ ազգային դրամի արժեզրկում (դեվալվացիա) կամ կոշտ դեֆլյացիոն քաղաքականություն, որը նախատեսում էր գործարարական ակտիվութան և դրամային շրջանառութան մասշտաբների սահմանափակում: Սկզբից Վիլսոնի կառավարութունը ընտրեց երկրորդ տարբերակը: Դեֆլյացիոն քաղաքականութան շրջանակներում կառավարութունը ավելացրեց տուրքեր ապահովագրութան և բենզինի վրա, իսկ 1965թ. գարնանից ավելացավ շահութահարկը: Կառավարութունը դիմեց նաև աշխատավարձերի և գների բարձրացման կասեցմանը: Այսպես՝ աշխատավարձը տարեկան կարող էր ավելանալ 3, 5%, ոչ ավել, իսկ գները՝ բարձրանալ՝ 4%-ից ոչ ավել: Բայց դեֆլյացիոն քաղաքականութունը կարող էր էֆեկտիվ լինել միայն պետական բյուջեյի սպառման մասի կրճատման պայմանով: Սակայն լեյբորիստները ստիպված եղան հաշվի առնել սեփական էլեկտորատի շահերը և այն խոստումները, որոնք նրանք տվել էին նախընտրական փուլում: Այս վիճակում Վիլսոնի կառավարութունը չհամարձակվեց կրճատել բյուջետային ծրագրերը: Հակառակը՝ 1964թ. վերջում կառավարութունը բարձրացրեց թոշակները, սկսեց մեծածավալ մուցիցիյալ տների կառուցումը: Կառավարութան կողմից անցկացված այդպիսի հակասական քաղաքականութունը կարող էր բերել վճարման հաշվեկշռի նոր պակասուրդի առաջացմանը: Վիլսոնը համարում էր, որ այդ վտանգից կարելի է խուսափել՝ ունենալով տնտեսական արագ աճ: Բացի այդ, նա ձգտում էր ամրապնդել տնտեսութան պլանավորման սկզբունքը: Տնտեսութան զարգացման համար ստեղծվեց հատուկ Ազգային խորհուրդ, որը 1965թ. պատրաստեց հինգ տարվա համար «Ազգային տնտեսական պլան»: Նախատեսվում էր տարեկան 4-5% արտադրութան աճ, գործազրկութան վերացում: Կառավարութանը հաջողվեց 1965թ. ընթացքում պահպանել երկրում կայուն տնտեսական վիճակ, ինչը թույլ տվեց Վիլսոնին 1966թ. փետրվարի 28-ին խնդրել թագուհուն ցրել պառլամենտը և նշանակել նոր ընտրութուններ, որոնք տեղի ունեցան մարտի 31-ին: Լեյբորիստները համայնքների պալատում ստացան 364 տեղ, պահպանողականները՝ 253 տեղ, լիբերալները՝ 12 տեղ: 1966թ. երկրորդ կեսից երկրում նորից սկսվում է սղաճ (ինֆլյացիա), ինչը իր հերթին կարող էր բերել ֆինանսական և տնտեսական ճգնաժամ: Վիլսոնի կառավարութունը փորձ էր անում բոլոր միջոցներով պայքարել արժեզրկման դեմ և թույլ չտալ ֆունտ ստերլինգի անկումը: 1966թ. երկրորդ կեսին ձեռնարկվեցին մի շարք միջոցներ, որոնք գնահատվեցին որպես «ամենակոշտ դեֆլյացիա 1949թ. հետո»: 40% բարձրացվեցին ավտոմեքենաների

զները, ընդհանուր առմամբ 10%-ով ավելացան անուղղակի հարկերը ալկոհոլային խմիչքների, նավթի և բենզինի, փոստային ծառայությունների վրա: Կրճատվեցին պետության կողմից ֆինանսական ներդրումները ազգայնացված արդյունաբերական ճյուղերի մեջ, մտցվեցին լրացուցիչ սահմանափակումներ աշխատավարձի և զների բարձրացման համար, կրճատվեցին շատ բյուջետային ծրագրեր և այլն: Բացի այդ, կառավարությունը փորձում էր լավացնել երկրի վճարման հաշվեկշիռը ապրանքների արտահանման հաշվին: Այստեղ դրական մեծ դեր կարող էր խաղալ Մեծ Բրիտանիայի ընդգրկումը եվրոպական «ընդհանուր շուկայի» մեջ: 1967թ. մայիսին Դանիայի և Նորվեգիայի հետ միասին կառավարությունը դիմում պատրաստեց Եվրոպական տնտեսական համագործակցության (ԵՏՀ) մեջ մտնելու խնդրանքով: Սակայն Ֆրանսիան կտրականապես դեմ էր, և Անգլիան մերժում ստացավ: ԵՏՀին անդամակցելու նոր փորձի ձախողումը ժամանակով համընկավ միջազգային դրության սրման հետ: 1967թ. հունիսին տեղի ունեցավ «վեցօրյա պատերազմ» Իսրայելի և Եգիպտոսի միջև, որի հետևանքն էր համաշխարհային շուկայի ապակայունացումը: Արաբական երկրների կողմից մի քանի ամիսների ընթացքում էմբարգո դրվեց Անգլիա նավթի ներմուծման վրա, ինչը շատ բացասական ազդեցություն ունեցավ բրիտանական արտաքին առևտրի համար: Այդ ծանր վիճակից դուրս գալու համար Վիլսոնի կառավարությունը ստիպված եղավ գնալ ազգային դրամի դեվալվացիայի: 1967թ. նոյեմբերի 18-ին հայտարարվեց, որ ֆունտ ստերլինգի կուրսը իջնում է 14, 3%-ով: Սակայն, մյուս կողմից, ֆունտ ստերլինգի դեվալվացիան կարող էր աշխուժացնել արտադրությունը, որովհետև տեղի էր ունենում բրիտանական ապրանքների ինքնարժեքի իջեցում, ինչը իր հերթին պետք է դրդեր արտահանման ծավալների ընդլայնումը և ներմուծման էժանացումը: Բայց այդ ծրագրի իրականացումը կախված էր բրիտանական արդյունաբերության զարգացման տեմպերն ուժեղացնելուց: Անհրաժեշտ էին նոր, լրացուցիչ ֆինանսական ներդրումներ, ինչը կառավարությունը հնարավորություն չուներ անելու: Այդ պատճառով կառավարությունը ստիպված եղավ դիմել Միջազգային արժույթի ֆոնդին և կատարել նրա կողմից ներկայացրած մի շարք պահանջներ: Կրճատվեցին բյուջետային ծախսերը ոչ արտադրական պահանջների վրա, բարձրացվեցին հարկերը բենզինի, սիգարետների, վիսկիի վրա: Ֆինանսական և քաղաքական աջակցություն էին ստանում առաջին հերթին խոշորագույն բրիտանական մենաշնորհները, որոնք կարող էին մրցակցել համաշխարհային շուկայում: Վիլսոնի կառավարության կողմից վարած ճիշտ տնտեսական քաղաքականության շնորհիվ երկրի վճա-

րային հաշվեկշիռի դեֆիցիտը կրճատվեց: 1968թ. վարչապետը նույնիսկ խոսեց ապագա տնտեսական հրաշքի մասին, ինչը, իհարկ», մեծ չափազանցում էր, որովհետև Մեծ Բրիտանիան շարունակում էր տնտեսական զարգացման տեմպերով հետ մնալ Արևմուտքի մյուս առաջատար երկրներից:

Պետք է նշել, որ Վիլսոնի կառավարությունը 60-ական թթ. վերջում ընդհարվեց այդպիսի սոցիալական պրեբլեմների հետ, որոնք բնորոշ էին ոչ միայն Անգլիայի, այլ նաև ամբողջ արևմտյան երկրների համար: Խոսքը վերաբերում է ուսանողական և հակապատերազմյան շարժումների ռադիկալիզացմանը: Առաջացավ այլընտրանքային (ալտերնատիվ) երիտասարդական մշակույթ, տեղի ունեցավ այդսպես կոչված սեքսուալ հեղափոխություն: Անգլիայում, օրինակ 1967թ. ընդունվեց օրենք, որով օրինականացվում էին հոմոսեքսուալ հարաբերությունները:

1960-ական թթ. վերջին Անգլիան հայտնվեց հին պրոբլեմի առջև. դա Օլսթերի հարցն էր, ավելի ճիշտ՝ կրոնաքաղաքական սուր ընդհարում տեղի ունեցավ Յյուսիսային Իռլանդիայում, որը փաստորեն որոշեց Վիլսոնի կառավարության ճակատագիրը: Սկսած 1921թ. Օլսթերում անգլիացիների նպատակասլաց քաղաքականության հետևանքով լուրջ ժողովրդագրական փոփոխություններ տեղի ունեցան: Տեղի բնակչությունը՝ կաթոլիկ իռլանդացիները, կազմում են բնակչության 1/3, իսկ 2/3-ը՝ բողոքականներ էին՝ հիմնականում շոտլանդացիները և ուելսցիները: Իռլանդացիները Օլստերի համեմատաբար չունևոր և բողոքականների համեմատությամբ արհամարհված և իրավագուրկ մասն էին: Այս հողի վրա ծագեց Օլսթերի կաթոլիկ բնակչության պայքարը քաղաքացիական իրավունքների համար, որը, իհարկ», զուտ կրոնական չէր և ուներ ազգային ու սոցիալական երանգավորում: Կրոնական հողի վրա բախումները հաճախակի են դառնում 1968թ. և իր գագաթնակետին են հասնում հոկտեմբերին, երբ Լոնդոնդերիում խոշոր ընդհարումներ եղան ոստիկանության հետ: 1969թ. օգոստոսին կառավարությունը ստիպված է լինում Յյուսիսային Իռլանդիայի տարածք մտցնել բանակային զորամասեր: Ի պատասխան դրան՝ Իռլանդիայի Ազատագրական հանրապետական գաղտնի բանակը ծավալեց ահաբեկչական գործողություններ: Այսպիսին էր տնտեսական և քաղաքական դրությունը, երբ 1970թ. հունիսի 18-ին տեղի ունեցան պառլամենտական ընտրություններ, որոնց արդյունքների վրա մեծ ազդեցություն ունեցան Օլստերի իրադարձությունները: Հաղթեցին պահպանողականները՝ ստանալով 330 տեղ, իսկ Լեյբորիստները ունեցան 287 տեղ:

3. Էդվարդ Չիթի պահպանողական կառավարությունը (1970-1974թթ.):



ԸՇԱ

Կառավարությունը գլխավորեց պահպանողական կուսակցության նոր առաջնորդ Էդվարդ Չիթը, որը պատկանում էր «նոր պահպանողականներ» հոսանքին:

Ի տարբերություն լեյբորիստների՝ «նոր պահպանողականները» չէին տեսնում պետության մեջ այն ուժը, որը կարող էր իր վրա վերցնել ամբողջ պատասխանատվությունը հասարակական զարգացման պրոբլեմների լուծման համար: Նրանք անհրաժեշտ էին գտնում նյութական և սո-

ցիալական պայմաններ ստեղծել կոնկրետ մարդու բարեկեցության համար: Դրան հասնելու համար, որպես կարևորագույն միջոց, պահպանողականները համարում էին սեփականատերերի կատեգորիայի ընդլայնումը, որովհետև սեփականությունը, նրանց կարծիքով, ապահովում է անձի իսկական ազատությունը և անկախությունը և դրա հետ մեկտեղ ստեղծում է նաև անհրաժեշտ պայմաններ հասարակության ստեղծագործական զարգացման համար գիտատեխնիկական հեղափոխության ժամանակաշրջանում: Կառավարության առջև խնդիր էր դրվում կրճատել պետական ծախսերն առաջին հերթին սոցիալական բնագավառում և, միևնույն ժամանակ, ամեն կերպ օգնել մասնավոր հատվածին: Չեռնելով այդ քաղաքականությանը՝ 1973թ. անցկացվեց բարեփոխում առողջապահությունում և երկու սեկտորները՝ պետականը և մասնավորը, միավորվեցին՝ ստեղծելով միասնական ազգային առողջապահության ծառայություն, որտեղ գնալով տարածվում էին շուկայական հարաբերությունները: Մ. Թեռչերի գլխավորությամբ անցկացվեց նաև բարեփոխում կրթության բնագավառում, որտեղ ուշադրություն էր դարձվում մասնավոր կրթությանը: Նա շարունակում էր մնալ էլիտար, իսկ բյուջետային ծախսերը պետական դպրոցների համար զգալի չափով կրճատվեցին: Կրճատվեցին նաև բյուջետային ծախսերը մունիցիպալ շինարարության համար և, միևնույն ժամանակ, զարգանում էր մասնավոր շինարարությունը, ինչի համար կառավարությունը ստեղծում էր բարենպաստ պայմաններ:

Սոցիալական ծրագրերի կրճատումը Չիթի կառավարությունը անց էր կացնում «ազատել տնտեսությունը պետության ավելորդ ազդեցությունից» կարգախոսով: Այդ նույն գիծը իրականացվում էր նաև արդյունաբերությունում, որտեղ կառավարությունը ապագազայնացման քաղաքականություն էր վարում: Չիթի կառավարութ-

յունը միջոցներ ձեռնարկեց հարկային համակարգի բարեփոխման գործուն: Կրճատվեցին ուղիղ և ավելացան անուղղակի հարկերը, ինչը պետք էր խթաներ տնտեսության «ռեալ հատվածը»: Իջեցվեց նաև խոշոր մենաշնորհների համար սահմանված շահութահարկը: Կառավարությունը հրաժարվեց լայնածավալ ծրագրերից, որոնք ուղղված էին գործազրկության դեմ պայքարելուն: Աստիճանաբար վերացվում էին լեյբորիստների կողմից եկամուտների և գների վրա վերահսկման մասին բոլոր ընդունված որոշումները: Սակայն Հիթի կառավարությանը այդպես էլ չհաջողվեց գտնել արդյունավետ միջոցներ սղաճի դեմ պայքարելու համար, ինչը նորից բերեց վճարային հաշվեկշռի պակասուրդին: Բացի այդ, Մեծ Բրիտանիայի դիրքերը համաշխարհային շուկայում, չնայած արդյունաբերության արտադրության աճի դրական դինամիկայի, շարունակում էին վատանալ: Նրա բաժինը համաշխարհային արտահանման մեջ 1973թ. իջավ մինչև 6, 6%: 1973թ. հուլիսի 1-ից Մեծ Բրիտանիան Դանիայի և Իռլանդիայի հետ միասին դարձավ եվրոպական համագործակցությունների համակարգի լիարժեք անդամ: Սակայն այդ քայլի տնտեսական արդյունավետությունը պետք է երևար միայն մի քանի տարի հետո: Իրավիճակը Հյուսիսային Իռլանդիայում շարունակում էր մնալ բարդ: Անգլիական զորաբաժինը, որը տեղակայված էր Օլսթերում, գնալով ընկալվում էր կաթոլիկ փոքրամասնության կողմից որպես Օկուպանտների բանակ: 1972թ. Հիթի կառավարությունը Հյուսիսային Իռլանդիայում մտցնում է ուղիղ կառավարման վարչակարգ: 1972թ. դեկտեմբերի 30-ին անգլիական զորքերը կաթոլիկների վրա կրակ բացեցին Լոնդոնդերի քաղաքում, ինչի հետևանքով սպանվեց 13 մարդ: Ի պատասխան Իռլանդիայի մայրաքաղաք Դուբլինում զայրացած ամբոխը ներխուժեց և այրեց անգլիական դեսպանատունը: Այս պահից իռլանդական զաղթնի բանակը հրաժարվում է զինադադարից և ահաբեկչական պատերազմ է սկսում անգլիական կառավարության դեմ: Միայն 1972-1975թթ. Հյուսիսային Իռլանդիայում զոհվեցին 475 մարդ: Հիթի կառավարությունը լարվածությունը թուլացնելու համար որոշում է 1973թ. մարտի 8-ին Հյուսիսային Իռլանդիայում հանրաքվե անցկացնել հետևյալ հարցադրումով՝ համաձայն են Հյուսիսային Իռլանդիայի բնակիչները, որ Օլսթերը անջատվի Մեծ Բրիտանիայից և միավորվի Իռլանդական Հանրապետության հետ: Սակայն այդ քայլի քաղաքական էֆֆեկտը մինիմալ էր, որովհետև, բնականաբար, բողոքական մեծամասնությունը դեմ քվեարկեց, իսկ կաթոլիկ փոքրամասնությունը ընդհանրապես դիմեց բոյկոտի, որովհետև նախապես ամեն ինչ պարզ էր: Այսպիսով, պահպանողականների

ժամանակ Օլսթերի պրորբլեմը ոչ միայն չլուծվեց, այլ ավելի բարդացավ:

1973թ. վերջում բրիտանական տնտեսությունը նոր ցնցում ապրեց: 1973թ. հոկտեմբերին ՕՊԵԿ-ը աննախադեպ որոշում է ընդունում նավթի գինը բարձրացնելու մասին՝ 3 դոլլարից մինչև 11, 65 դոլլար մեկ բարելի համար: Այդ քայլը արևմտյան երկրների տնտեսությունները կանգնեցրեց գլոբալ էներգետիկ ճգնաժամի եզրին: «Նավթային շոկը» ոչ միայն բերեց հսկայական վնասներ, արտադրության անկում, ներդրումների կրճատում, այլ նաև ստիպեց որոշ ժամանակով վերակառուցել արտադրության ամբողջ տեխնոլոգիական բազան: Այդ գործընթացը ձգվեց մոտ տաս տարի և դարձավ ինդուստրիալ տնտեսական մոդելի կառուցվածքային ճգնաժամի պատճառը: Սակայն առայժմ էներգետիկական ճգնաժամի հետևանքով բարձրացավ համարյա բոլոր արտադրանքի ինքնարժեքը, ինչից հետո կտրուկ բարձրացան մեծածախ և մանրածախ գները: Բնակչության վճարունակությունը իր հերթին կտրուկ ընկել էր, ինչը վերարտադրության ճգնաժամի սպառնալիք ստեղծեց երկրում: Այսպիսով, Մեծ Բրիտանիան, որը իր նավթի պահանջների 2/3 ապահովում էր Միջին Արևելքից ներմուծման միջոցով, հայտնվում է այն երկրների ցուցակում, որոնք ամենաշատ կորուստներ ունեցան «Նավթային շոկից»: Այս տնտեսական և ներքաղաքական բարդ վիճակում Հիթլը որոշում է ընդունում անցկացնել վաղաժամկետ պառլամենտական ընտրություններ: Ընտրողները պետք է որոշեին, թե ում են իրենք վստահում երկիրը ճգնաժամից դուրս բերելու համար:

4. *Հարոլդ Վիլսոնի լեյբորիստական կառավարության (1974-1976թթ.) և Ջեյմս Բալազհանի կառավարության (1976-1979թթ.) քաղաքականությունը:*



ՕՅԷՅ. ՆՅԿ

մարտի 4-ին և բերեցին հետևյալ արդյունքներ՝ լեյբորիստները

1970թ. կրած պարտությունից հետո լեյբորիստական կուսակցության ղեկավարությունը որոշեց վերադառնալ կուսակցության համար ավանդական «ձախ» քաղաքականությանը: Եվ հիմա էլ լեյբորիստների նախընտրական ծրագիրը կրում էր ռադիկալ բնույթ:

Ծրագիրը նախատեսում էր անցկացնել լայն ազգայնացում, պետական կարգավորման համակարգի ամրապնդում, ռազմական ծախսերի կրճատում: Ընտրությունները կայացան 1974թ.

ստացան 301 տեղ, պահպանողականները՝ 296 տեղ: Այսպիսով, ոչ մի կուսակցություն համայնքների պալատում չստացավ բացարձակ մեծամասնություն: Հիթի՝ լիբերալների հետ կոալիցիոն կառավարություն ստեղծելու փորձերը ավարտվեցին ապարդյուն, որից հետո նրա կառավարությունը հրաժարական տվեց, և Վիլսոնը կազմում է իր նոր լեյբորիստական կառավարությունը: Չգտելով ամրապնդել իր դիրքերը՝ Վիլսոնը մի քանի ամիսների ընթացքում անցկացրեց մի շարք միջոցառումներ, որոնք համընկնում էին մախընտրական խոստումների հետ. բարձրացվեց հանքափորների աշխատավարձը, ավելացան թոշակները, «սառեցվեցին» ժամանակավոր զները պարենային ապրանքների վրա: Օգտվելով երկրում ստեղծված ներքաղաքական և տնտեսական բարենպաստ պայմաններից՝ Վիլսոնը խնդրում է թագուհուն ցրել պառլամենտը և նշանակել նոր վաղաժամկետ ընտրություններ, որոնք և տեղի են ունենում 1974թ. հոկտեմբերի 10-ին: Ընտրությունների արդյունքում լեյբորիստներին հաջողվում է նվաճել պառլամենտում բացարձակ մեծամասնություն՝ 319 տեղ, 296 տեղերի դիմաց, որոնք ստացել էին պահպանողականները: Լեյբորիստների ծրագրի մեջ տեղ գտավ միայն մեկ նոր դրույթ, որը առաջարկել էր կուսակցության նախագահ Ջեյմս Քալազհանը: Այն կոչվեց «սոցիալական կոնտրակտ», որը ենթադրում էր արհմիությունների և կառավարության միջև սերտ համագործակցության վերականգնումը, ինչը մտնում էր լեյբորիստների «Բարեկեցության պետություն» գաղափարի շրջանակի մեջ: Սակայն սկսած 1975թ. ամռանից՝ Վիլսոնի կառավարությունը ստիպված լինելով պայքարել սղաճի աճի դեմ՝ բարձրացրեց հարկերը սպառողական ապրանքների վրա, կրճատվեցին սոցիալական ծրագրերի համար հատկացված պետական ծախսերը: Այսինքն՝ «սոցիալական կոնտրակտ» ծրագիրը ձախողվեց, ինչը և ստիպեց Վիլսոնին 1976թ. պաշտոնաթող լինել: Անգլիայի վարչապետ է դառնում Ջեյմս Քալազհանը: Քալազհանը, լինելով «սոցիալական կոնտրակտ» ծրագրի հեղինակը, այնուամենայնիվ հայտարարեց դեպի պետական միջոցների խնայողության քաղաքականությունը անցնելու մասին, պայքար սղաճի դեմ, ազգայնացման ծրագրերից հրաժարում: Լեյբորիստական կառավարությունը վերջնականապես հրաժարվում էր իր «սոցիալական կոնտրակտ» ծրագրից: Դա, ինչպես նաև լեյբորիստների տնտեսական և սոցիալական քաղաքականությունը, դժգոհություն է առաջացնում առաջին հերթին բանվոր դասակարգի շրջանում և դրա հետևանքը եղավ այն, որ կրճատվեց լեյբորիստների ընտրողների խավը: Սակայն 1977թ. կեսից, երբ ճգնաժամային լարվածությունը ընկնում է, արդյունաբերության արտադրության մակարդակը

սկսում է կամաց բարձրանալ, իսկ սղաճը իջնում է մինչև 16%, 1978թ.՝ 8%: Սակայն և այս բարենպաստ տնտեսական վիճակում լեյբորիստական կառավարությունը չի փոխում իր սոցիալական քաղաքականությունը, ինչը բերեց բանվոր դասակարգի դժգոհության նոր ալիքի բարձրացմանը: 1978թ. սեպտեմբերին տեղի ունեցավ Բրիտանիայի տրեյդ-յունիոնների կոնգրեսը, որտեղ կառավարության դեմ ուղղված բանաձև ընդունվեց: Սկսվեցին մասայական գործադուլներ, որոնք ապակայունացրեցին երկրի վիճակը, իսկ տարվա վերջում ներքաղաքական իրավիճակը ավելի է սրվեց: Քալազհանը ստիպված եղավ ցրել պառլամենտը և գնալ վաղաժամկետ ընտրությունների: Նրանք տեղի ունեցան 1979թ. մայիսի 3-ին և բերեցին հետևյալ արդյունքների՝ պահպանողականները ստացան պառլամենտում 339 տեղ, լեյբորիստները՝ 268 տեղ: Պահպանողականների կառավարությունը գլխավորեց Մարգարետ Թետչերը:

5. Մեծ Բրիտանիան և 60-70թթ. միջազգային հարաբերությունները:

60-ական թթ. «առանձնահատուկ» հարաբերությունների ինտենսիվությունը Լոնդոնի և Վաշինգտոնի միջև նվազել էր: Չմերժելով ատլանտյան համերաշխության սկզբունքը Վիլսոնը միևնույն ժամանակ սկզբունքորեն հրաժարվում էր ԱՄՆ-ի «կրտսեր պարտնյորի» դերից: Անգլո-ամերիկյան հարաբերությունների համար որոշիչ է դառնում այն հանգամանքը, որ Լոնդոնը հրաժարվում է Վիետնամ ուղարկել զոնե սիմվոլիկ զորաբաժին: Հիթի կառավարության ժամանակ անգլո-ամերիկյան հարաբերությունների մեջ փոփոխություն տեղի չունեցավ: 1971թ. Յնդկաստանի և Պակիստանի միջև երկրորդ պատերազմի ժամանակ ԱՄՆ աջակցում էր Պակիստանին՝ չնայած Մեծ Բրիտանիայի կողմից ձեռնարկած բոլոր փորձերին չեզոք դիրք պահպանել և միջնորդի դեր խաղալ: Այդ ժամանակ ԱՄՆ նաև առանձին քաղաքական բանակցություններ է սկսում վարել Չինաստանի հետ՝ հաշվի չառնելով Անգլիայի շահերը հարավ-ասիական ռեգիոնում: Իր հերթին Անգլիան չպաշտպանեց կոշտ հակաարաբական դիրքը, որը Վաշինգտոնը բռնել էր երկու արաբա-իսրայելական պատերազմների ժամանակ 1967թ. և 1973 թթ: Միայն սկսած 1974 թ-ից անգլո-ամերիկյան հարաբերությունները նորից սկսում են ջերմանալ:

Անգլո-խորհրդային հարաբերությունները զգալի չափով լավացան վարչապետ Վիլսոնի 1974թ. Մոսկվա կատարված այցից հետո: Անգլիան ակտիվ մասնակցեց համաեվրոպական անվտան-

գուրջան համակարգի կազմավորման գործընթացի մեջ: 1975թ. օգոստոսի 1-ին վարչապետ Վիլսոնը մյուս պետությունների ղեկավարների հետ միասին ստորագրեց Եվրոպայի անվտանգության և համագործակցության Յեյսինկյան խորհրդակցության եզրափակիչ ակտը: Անգլիան գնալով կորցնում էր իր դիրքերը երրորդ աշխարհում: 1965թ. Յնդկաստանի և Պակիստանի միջև տեղի ունեցավ առաջին պատերազմը, որը Անգլիային այդպես էլ չհաջողվեց կանխել: Երկրորդ պատերազմն այդ երկրների միջև տեղի ունեցավ 1971թ. դեկտեմբերին, որի ժամանակ ԽՍՀՄ-ը պաշտպանեց Յնդկաստանին, իսկ ԱՄՆ-ը՝ Պակիստանին: Յնդկաստանը հաղթանակ տարավ, որից հետո Պակիստանից անջատվեց և անկախացավ Բանգլադեշը: Այդ պահից Պակիստանը դառնում է ԱՄՆ-ի դաշնակիցը, Յնդկաստանը՝ ԽՍՀՄ-ի, իսկ Անգլիայի ազդեցությունը այդ տարածաշրջանում զգալի չափով թուլացավ:

Աֆրիկայում Անգլիան չկարողացավ գտնել Յարավային Ռոդեզիայի և Յարավ-Աֆրիկյան Յանրապետության պրոբլեմների լուծումը, որտեղ սպիտակամորթ փոքրամասնության կողմից հաստատվել էին ռասիստական վարչակարգեր: Դա դժգոհություն էր առաջացնում Բրիտանական ազգերի համագործակցության մեջ մտնող աֆրիկյան պետությունների շրջանում:

ԳԼՈՒԽ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

ՄԵԾ ԲՐԻՏԱՆԻԱՆ 80-90ԹԹ.

1. Մեծ Բրիտանիան Ս. Թետչերի (1979-1990թթ.) և Ջոն Մեյջորի (1990-1997թ.) կառավարման տարիներին:



ՕՅ ն. Յ ն»i Â»i ă»ñ

Սարգարետ Թետչերը ծնվել էր 1925թ. նպարավաճառի ընտանիքում, ստացել է քիմիկոսի մասնագիտություն: Սակայն դեռ քոլեջում Թետչերը արդեն ընդգրկվեց պահպանողականների շարքերում և ակտիվ մասնակցություն ունեցավ քաղաքական կյանքում: Այդ պահից Թետչերը իրեն լիովին նվիրեց քաղաքական կարիերային: Արդեն 60-ական թթ. վերջում նա մեծ հեղինակություն էր վայելում կուսակցությունում և 1975թ. ներկուսակցական պայքարում հաղթող դուրս եկավ և դարձավ պահպանողական կուսակցության առաջնորդը՝ փոխարինելով Չիթին: Պետք է նշել, որ կուսակցությունը այդ ժամանակ գտնվում էր ճգնաժամի մեջ տարբեր խմբակների մրցակցության պատճառով: Ընկնում էր ընտրողների վստահությունը: Կուսակցության թիվը 50-ական թթ. համեմատությամբ նվազել էր երկու անգամ: Պետք էր համախմբել կուսակցության բոլոր անդամներին: Այդ պատճառով Թետչերը փոխում է ղեկավարության ոճը: Նա համոզված էր, որ առանց հարյուրավոր կուսակցական ակտիվիստների աջակցության հնարավոր չէր ռադիկալ բարեփոխումներ անցկացնել: Կուսակցությանը հարկավոր էր նոր տիպի առաջնորդ՝ կոշտ մարտիկ, վճռական քաղաքական գործիչ: Թետչերը իր վրա վերցրեց «գեներալի» դերը, որը «գործը ճակատամարտի է տանում» հանուն «ազգի փրկության»: Սակայն, նվաճելով «երկաթյա լեդի» համբավը, Թետչերը մյուս կողմից աշխատում էր պահպանել «մեր մարդը» իմիջը կուսակցության շարքային անդամների համար: Այդպիսի քաղաքական ոճը դառնում է բրիտանական նեո-պահպանողականության առանձնահատուկ գիծը:

Թետչերը միշտ արհամարհանքով էր վերաբերվում լեյբորիստների սոցիալիստական համարվող պլաներին ու գործողութ-

յուններին: «Չակակոմունիզմն իմ արյան մեջ է», - ասում էր Թետչե-րը և իր առջև խնդիր էր դրել կանգնեցնել «Անգլիայի սողքը դեպի սոցիալիզմ»: Թետչերը փաստորեն հանդես եկավ որպես Անգլիան «դասական կապիտալիզմի հիմունքներին» վերադարձնելու վճռա-կան կողմանկից: Թետչերի և նրա կառավարության կողմից մշա-կած սոցիալ-տնտեսական ծրագիրը հետագայում կոչվեց «թետչե-րիզմ»: «Թետչերիզմը» և նեոպահպանողականությունը հիմնվել էին արդի տնտեսական գաղափարախոսության վրա: Այդ գաղա-փարախոսության հիմքը կազմեց «մոնետարիստական» տեսությու-նը, որի հեղինակն էր ամերիկայն տնտեսագետ պրոֆեսոր Միլթոն Ֆրիդմանը Չիկագոյի մոնետարիզմի դպրոցից: Անգլիայում մոնե-տարիստական տեսությունը իր զարգացումը ունեցավ դեռ 60-ա-կան թթ. Մանչեստերի համալսարանում: Այդ տեսության և «թետչե-րիզմի» հիմնական դրույթները հետևյալն են՝ 1. Հրաժարվել տնտե-սությունը պետության կողմից կարգավորելու գաղափարից: 2. Պե-տությունը պետք է հրաժարվի անեկամտաբեր ձեռնարկություննե-րի բյուջետային ֆինանսավորումից: 3. Պետության հիմնական խնդիրներից մեկը պետք է լինի սղաճի դեմ պայքարը: 4. Տնտե-սության պետական հատվածի լրիվ և անվերապահ ապագայնա-ցում: 5. Տնտեսական բարեկեցության հիմքը պետք է դառնային մասնավոր ձեռնարկությունները, շուկայական ձեռնարկատիրա-կան գործունեությունը: Իսկ պետությունը պետք է ապահովի այդ տնտեսական համակարգի կայուն կենսագործունեությունը: 6. Սո-ցիալական ծրագրերի համար ֆինանսավորման կտրուկ կրճա-տում: 7. Արհմիությունների իրավունքների սահմանափակում:

Թետչերի և նրա համախոհների կարևորագույն արժանիքը կայանում էր «մոնետարիզմի» տնտեսական տեսությունը ամբող-ջական սոցիալ-քաղաքական գաղափարախոսության վերածման մեջ: Բացի շուկայական արդյունավետությունից, որը պետք է տար տնտեսական զարգացման նոր մոդելը, նեոպահպանողականները ձգտում էին վերականգնել անձի սոցիալական ակտիվությունը և պատասխանատվությունը, աջակցել կոնկրետ մարդու շահերին, ո-րը պայքարում է իր կյանքի բարելավման համար, այլ ոչ թե հույսը դնում է պետության վրա: Թետչերի խոսքերը, որ «Ավվճար պանիրը լինում է միայն մկան թակարդի մեջ», դառնում են այդ սոցիալական գաղափարախոսության խորհրդանիշը: Բրիտանական նեոպահ-պանողական գաղափարի առանձնահատկությունն այն էր, որ մեծ դեր էր հատկացվում անգլիացիների «բնական» կոնսերվատիզմին, բրիտանական հասարակության հոգեկան հարստություններին՝ հարգանք ընտանիքի և եկեղեցու, օրենքի և կարգապահության, աշխատասիրության և խնայողության հանդեպ: «Օրենք և կարգա-

պահություն» կարգախոսը Թետչերի քաղաքական ծրագրի մեջ զբաղացրեց կենտրոնական տեղերից մեկը:

Թետչերի կառավարությանը բաժին է ընկնում շատ բարդ պրոբլեմներ սոցիալական և տնտեսական քաղաքականության բնագավառներում: Սկսած 1979թ. կեսից տնտեսությունը զգալի անկում է ունենում: Ինչպես ասվեց, «նալթային շուկր» շատ մեծ բացասական ազդեցություն ունեցավ Անգլիայի ամբողջ տնտեսության վրա: Սակայն անախոսությունները Անգլիայի համար դրանով չավարտվեցին: 1979թ. Իրանում տապալվում է շահի վարչակարգը, և շուտով սկսվում է Իրան-Իրաք պատերազմը, որի հետևանքով ՕՊԵԿ-ը երկու անգամ բարձրացրեց նավթի գինը: Անգլիայում արդյունաբերության արտադրության ընդհանուր անկումը կազմեց 12%, ընդ որում թեթև արդյունաբերությունում՝ 27%: Ճգնաժամը ուղեկցվում էր սղաճի և գործազրկության կտրուկ աճով: Գործազուրկների թիվը 1980-1981թթ. ավելացավ 1, 5-ից մինչև 3, 3 մլն. մարդ: Սակայն, չնայած այդպիսի անբարենպաստ պայմաններին, Թետչերի կառավարությունը չնահանջեց տնտեսության մեջ ստրուկտուրային բարեփոխում անցկացնելու ծրագրից: Ինչպես և նախատեսվել էր, պետությունը հրաժարվեց արդյունաբերական ձեռնարկություններին դոտացիաներ տալու քաղաքականությունից: Բարեփոխման ենթարկվեց և հարկադրումի համակարգը: Իջեցվեց եկամտահարկը, իսկ ուղղակի հարկերը խոշոր եկամտուների վրա կրճատվեցին 3, 5 մլրդ. ֆունտ ստերլինգով, միևնույն ժամանակ բարձրացվեցին անուղղակի հարկերը: 8%-ից մինչև 15% բարձրացվեց նաև ավելացված արժեքի հարկը: Այդ հարկով հարկադրվում էին մի շարք սպառողական ապրանքներ, կենցաղային սպասարկումներ և այլն: Բոլոր այդ միջոցառումները ուղեկցվում էին ակտիվ պրոպագանդիստական կամպանիայով անձնական սպառման կրճատման ուղղությամբ: Կառավարությունը կոչ էր անում ազգին «ապրել ըստ միջոցների»: Թետչերը կտրուկ կրճատեց պետական ծախսերը կոմունալ և ճանապարհային տնտեսությունների վրա, մշակույթի և կրթության բնագավառներում՝ խնայելով 1980-1981թթ. 4 մլրդ. ֆունտ ստերլինգ: Միևնույն ժամանակ կրճատվում էր և պետական ապարատը: Անց էր կացվում պետական ձեռնարկությունների ապապետականացումը, ինչից բխում էր մեծ համալրում ստացավ: Հակասդաճային և կառուցվածքային քաղաքականությունը, որը անց էր կացնում Թետչերի կառավարությունը, թույլ տվեց 1981-1982թթ. հասնել դրական արդյունքների: Սղաճը իջավ մինչև 4%, տնտեսության մեջ աճի մշաններ երևացին, իսկ 1983թ. սկսած նկատվեց արտադրության զգալի աճ: Կտրուկ բարձրացան անգլիական խոշոր մենաշնորհների բաժնե-

տիրական տոմսերի կուրսերը, զգալի աճ էին ապրում մասնավոր ներդրումները: Սակայն, մյուս կողմից, «ցնցումային թերապիան» ուներ նաև բացասական հետևանքներ՝ ձեռնարկությունների ապա-պետականացումը ուղեկցվում էր գործազրկության կտրուկ աճով: Միայն 1980-1983թ. ընթացքում գործազուրկների թիվը 2 մլն-ից հասավ մինչև 3 մլն. մարդ: Տեղի էին ունենում մեծ թվով հակակա-ռավարական բողոքի ցույցեր աշխատանքից զրկվող բանվորների կողմից, որոնք հաճախակի ավարտվում էին ոստիկանության հետ բախումներով: Ի պատասխան՝ կառավարությունը ընդունում է մի շարք օրենքներ, որոնք ուղղված էին արհմիությունների իրավունք-ների և գործադուլների դեմ:

Թետչերի կառավարության համար մեծ փորձություն եղավ 1982թ. Արգենտինայի դեմ պատերազմը Ֆոլկլենդյան (Մալվինյան) կղզիների համար: Այդ պատերազմը շովինիստական մոլուցք առա-ջացրեց Անգլիայում, որը Թետչերը կարողացավ հմտորեն օգտա-գործել: Այդ պատերազմի ընթացքում Թետչերը անձամբ ղեկավա-րում էր բոլոր քաղաքական, դիվանագիտական և ռազմական գոր-ծողությունները, ավելորդ անգամ հաստատելով «երկաթե լեդիի» համբավը: Հաղթանակն այդ պատերազմում նպաստեց Թետչերի և նրա կառավարության հեղինակության բարձրացմանը և դիրքերի ամրապնդմանը: Օգտվելով ստեղծված բարենպաստ պայմաննե-րից՝ Թետչերը որոշեց անցկացնել վաղաժամկետ ընտրություններ: Ընտրությունները տեղի ունեցան 1983թ. հունիսի 9-ին և ավարտվե-ցին պահպանողականների համոզիչ հաղթանակով: Նրանք ստա-ցան 397 տեղ, լեյբորիստները՝ 209 տեղ: Լեյբորիստների այդպիսի անհաջողությունը կապված էր կուսակցության տրոհման հետ, որը տեղի ունեցավ 1981թ-ին: Լեյբորիստական կուսակցությունից ան-ջատվեց Ռոյ Ջենկինսի գլխավորած խումբը, որը ստեղծեց նոր Մեծ Բրիտանիայի սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցությունը:

80-ական թթ. կեսին Թետչերի կառավարությունը անցկաց-րեց անենալայնածավալ և հետևողական բարեփոխումներ: 1984-1987թթ. ապապետականացվեց արդյունաբերական հիմնարկների 1/3, այդ թվում հեռուստակոմունիկացիաներ, պողպատածուլման ձեռնարկություններ, զագի արդյունաբերությունը, էլեկտրաէներգե-տիկան: Բացի ապապետականացումից, Թետչերի կառավարու-թյունը կտրուկ կրճատեց ամեն տեսակի օգնությունը պետական հիմնարկներին (շուրջ 10 անգամ 1980-1987թթ. ընթացքում): Ընդ-հանուր պետական ներդրումների ծավալը կրճատվեց 50-ից մինչև 25%: Դա հնարավորություն տվեց կայունացնել բյուջեն և թույլ չտալ տնտեսական վերելքի պայմաններում սղաճի նոր աճ: Միևնույն ժամանակ կառավարությունը մեծ ուշադրություն էր հատ-

կացնում անգլիական խոշոր մենաշնորհներին, որոնք ներկայացնում էին անգլիական կապիտալը համաշխարհային շուկաներում, նրանց անհրաժեշտության դեպքում տրամադրելով ֆինանսական օգնություն: Կառավարությունը մեծ ուշադրություն էր դարձնում նաև միջին և մանր բիզնեսի զարգացման վրա: Արդյունքում 1980-1987թ. ընթացքում սեփական գործ ունեցողների թիվը 1, 9-ից հասավ մինչև 3 մլն. մարդ: Բացի այդ, մասշտաբային ապապետականացումը թույլ տվեց բնակչության լայն զանգվածներին դառնալ բաժնետեր: 80-ական թթ. վերջում Անգլիան բաժնետերերի թվաքանակությամբ զբաղացնում էր 2-րդ տեղը ԱՄՆ-ից հետո: Թետչերի կառավարության գործողությունների հետևանքով Անգլիայի տնտեսությունը այդ տարիներին վերելք է ապրում՝ տարեկան աճը կազմում էր 3-4%, իսկ աշխատանքի արտադրողականությամբ Անգլիան զիջում էր միայն ճապոնիային:

Կրճատվեց գործազուրկների թիվը՝ 2, 6 մլն. 1979թ. մինչև 1,9 մլն. 1987թ.: Տնտեսական վերելքը ուղեկցվում էր անգլիացիների բարեկեցության բարձրացումով: Բնակչության եկամուտները այդ տարիներին աճում էին տարեկան մոտ 5%: Այդ ժամանակվա ընթացքում արդեն անգլիացիների 64% ունեին սեփական տներ, 70%-ից ավելին՝ ավտոմեքենաներ, շուրջ 50%-ը հնարավորություն ունեցր, որ իրենց երեխաները կրթություն ստանան վճարովի ոսումնական հաստատություններում, որոնք ապահովում էին կրթություն ստանալու համար ավելի բարձր մակարդակ: Բնակչության այդ շերտը իրեն անվանում էր «միջին դասակարգ»:

Տնտեսական աճի ֆոնի վրա Թետչերը որոշում է ցրել պառլամենտը: Նոր ընտրությունները կայացան 1987թ. հունիսի 11-ին, և ինչպես սպասվում էր, պահպանողականները նորից մեծ առավելությամբ հաղթում են՝ ստանալով 376 տեղ, լեյբորիստները, որոնց ներկուսակցական ճգնաժամը շարունակվում էր, ստացան 229 պատգամավարական տեղ: 1988-1989թթ. կառավարությունը շարունակում է կենսագործել իր կուրսը. ապապետականցվեցին նոր ձեռնարկություններ, օդանավակայաններ, մուլտիցիպալ շենքեր: Շարունակվեց նաև առողջապահության և կրթության բնագավառներում շուկայական հարաբերությունների հաստատման գործընթացը: Սակայն 1989թ. ներքին սոցիալ-քաղաքական դրությունը երկրում սրվում է: Դրա պատճառն է դառնում Թետչերի կողմից ձեռնարկած «զլխահարկի» մասին օրենքի փոփոխությունը: Այդ հարկը մուլտիցիպալիտետները զանձում էին 18 տարեկան լրացած յուրաքանչյուր բնակչից և հավաքված միջոցները ծախսում էին հասարակական ծառայությունների համար: Եթե նախկինում «զլխահարկը» զանձում էին ամբողջ ընտանիքից՝ հաշվի առնելով նրա

կազմը, եկամուտները, բնակարանի կամ տան արժեքը, ապա նոր օրենքով այդ հարկը սահմանվում էր բոլորի համար հավասարաչափ, ինչից տուժում էին բազմամարդ ընտանիքները, բայց շահում էին մասնավոր տների միայնակ հարուստ բնակիչները: Օգտվելով նոր օրենքից՝ մունիցիպալիտետները սահմանում էին գլխահարկի բարձր չափեր: Դա տեղիք տվեց բողոքի ցույցերի և հանրահավաքների տարբեր քաղաքներում, որոնց դեմ սկսեցին կիրառել ոստիկանական ուժեր: Օրինակ՝ Լոնդոնում բողոքի ցույցին մասնակցեց մոտ 200.000 մարդ, որը ավարտվեց Տրաֆալգարյան հրապարակում բախումով ցուցարարների և ոստիկանության միջև (անգլիական մամուլը այն անվանեց «Տրաֆալգարյան ճակատամարտ»): Այդ իրադարձությունները մեծ հարված հասցրին Թետչերի հեղինակությանը: Բացի այդ, բարեփոխումների հետևանքով հասարակությունում տեղի ունեցավ խորը սոցիալական բևեռացում ընտանիքների մոտավորապես 20% հայտնվեցին աղքատության պայմաններում: Եվ, վերջապես, անգլիական հասարակության զգալի մասը հոգնել էր Թետչերի քաղաքական ոճից, անհաշտությունից, ավտորիտարիզմից: Դժգոհություն էին արտահայտում նաև Թետչերի մերձավոր շրջապատից շատերը: Հասկանալով, որ կուսակցությունը կանգնած է տրոհման եզրին, Թետչերը 1990թ. աշնանը պաշտոնաթող է լինում, կուսակցության առաջնորդի և վարչապետի դերը զիջելով Ջոհն Մեյջըրին: Մեյջըրը փոխեց պահպանողական կուսակցության ղեկավարության իմիջը: Լինելով երիտասարդ (47 տարեկան), հմայիչ, միշտ բարյացակամ, հանգիստ, ունենալով թույլ ձայն՝ Մեյջըրը դուր էր գալիս ընտրողներին, որոնք հոգնել էին «երկաթե լեդիի» ոճից: Մեյջըրը չէր շտապում ցրել պառլամենտը: Մեծ քարոզչական տպավորություն ունեցավ գլխահարկի մասին օրենքի չեղյալ հայտարարումը: 1992թ. ապրիլի 2-ին կայացան հերթական պառլամենտական ընտրությունները, որոնք նորից (4-րդ անգամ) հաղթանակ բերեցին պահպանողական կուսակցությանը՝ 338 տեղ համայնքների պալատում: Լեյբորիստները, որոնք ստացան միայն 271 տեղ, այդպես էլ չկարողացան ձևավորել Լեյբորիզմի նոր գաղափարախոսությունը: Պետք է նշել, որ 1988թ. միավորվեցին լիբերալ և սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցությունները, և նոր կուսակցությունը կոչվեց լիբերալ դեմոկրատների կուսակցություն, որը 1992թ. ընտրություններին ստացավ 20 տեղ:

1992թ-ից երկիրը նոր տնտեսական վերելք է սկսում ապրել, որը իր ինտենսիվությամբ մինչև 1997թ. երկրորդ կեսը գերազանցում էր Եվրոպական համագործակցության (ԵՀ) մյուս երկրների զարգացման դինամիկան: Գործազրկության մակարդակը ցածր էր: Նոր տնտեսական վերելքի հիմնական պատճառներն էին՝ 1980-ա-

կան թթ. անցկացված բրիտանական տնտեսության մեջ կառուցվածքային վերակառուցումը, բրիտանական ապրանքների արտահանման ուժեղացումը, նավթի և գազի արդյունահանման ընդլայնումը Հյուսիսային ծովում և նրանց արտահանումը: Աշխատանքի արտադրողականության տեմպերը արդյունաբերությունում հասնում է տարեկան 3-4%: Մեյքըրի կառավարությունը շարունակում էր վարել փոքր բիզնեսի աջակցության, ինչպես նաև ապապետականացման քաղաքականությունը: Ավարտվեց էլեկտրաէներգետիկայի ձեռնարկությունների ապապետականացման գործընթաց և շարունակվեց երկաթուղային տրանսպորտի և հանքահորերի ապապետականացումը: Բրիտանական ապրանքների արտահանումը ավելի է ուժեղանում 1994-1995թթ: Այդ տարիներին ներմուծման աճի տեմպերը կազմում էին տարեկան 4-5%, իսկ արտահանմանը՝ տարեկան 10% (դեպի ԵՅ երկրներ՝ 14 %): Եվ, ամենագլխավորը, տնտեսական աճը տեղի էր ունենում առանց սղաճի: Պատերազմից հետո առաջին անգամ տնտեսական աճի տեմպերը կայուն կերպով գերազանցում էին գների աճի տեմպերը:

Մեյքըրի կառավարման ժամանակ ակտիվացավ ռեգիոնալ քաղաքականությունը: Այդպես՝ 1994թ. Շոտլանդիայում անցկացվեց տեղական իշխանության բարեփոխումը, ինչից հետո կառավարման ռեգիոնալ մարմինները էկոլոգիական քաղաքականության, ճանապարհային և բնակարանային շինարարության, կրթության և առողջապահության բնագավառներում ստացան ավելի լայն լիազորություններ և իրավունքներ: Ուելսում հաստատվեց մայրենի լեզվի արտոնությունը, նրա պարտադիր ուսումնասիրումը Ուելսի դպրոցներում: Ստեղծվեցին մայրենի լեզվով հեռուստատալիքներ և այլն: Քաղաքական դրությունը Հյուսիսային Իռլանդիայում շարունակում էր մնալ բարդ, Լոնդոնի բոլոր փորձերը, ինչ-որ չափով թուլացնել լարվածությունը, մնացին ապարդյուն:

1997թ. մայիսին տեղի ունեցան պառլամենտական ընտրություններ, որոնց արդյունքները շատ անսպասելի էին՝ լեյբորիստները ստացան 419 տեղ, պահպանողականները՝ 165, ինչը այդ կուսակցության համար ամենավատ արդյունքն էր վերջին 90 տարվա ընթացքում: Անգլիայի նոր վարչապետ է դառնում լեյբորիստական կուսակցության առաջնորդ Էնտոնի Բլերը:

2. Մեծ Բրիտանիայի արտաքին քաղաքականությունը 80-90-ական թթ.:

Թեոչերի արտաքին քաղաքականության ռազմավարությունը նախատեսում էր Մեծ Բրիտանիայի՝ որպես Մեծ տերության կարգավիճակ ունեցող երկրի վերականգնումը: 1979թ. Լուսակայուն տեղի ունեցավ Համագործակցության կոնֆերանս, որտեղ ամենասուր պրոբլեմն էր՝ Հարավային Ռոդեզիայի հարցը: Բրիտանական կողմը երաշխավորեց, որ Հարավային Ռոդեզիայում կանցկացվեն սահմանադրական բարեփոխումներ և ընդհանուր ընտրություններ: Անգլիան կատարեց իր խոստումը, և արդեն 1980թ. Հարավային Ռոդեզիայի փոխարեն առաջացավ նոր պետություն՝ Ջիմբաբվեի Հանրապետությունը, որը դարձավ Համագործակցության անդամը: Սակայն Թեոչերը դեմ էր, որպիսզի Հարավ-Աֆրիկյան Հանրապետության նկատմամբ որևիցե պատժամիջոցներ կիրառվեն՝ չնայած նրան, որ այդ երկրում տիրում էր ապարտեիդի համակարգը: Բայց իրականում Թեոչերը առաջնորդվում էր Անգլիայի շահերով, որն առաջին տեղում էր Հարավային Աֆրիկայում ներդրված կապիտալի ծավալով, և պատժամիջոցները կհարվածեին անգլիական անդրազգային մենաշնորհների շահույթներին: Թեոչերի և Մեյջորի կառավարման ժամանակ Մեծ Բրիտանիայի առաջատար դիրքը Համագործակցությունում ավելի ամրապնդվեց:

Արդեն ասվել էր, որ 1982թ. տեղի ունեցավ կարճատև պատերազմ Անգլիայի և Արգենտինայի միջև Ֆոլկլենդյան (Մալվինյան) կղզիների համար, որոնք գտնվում են Ատլանտիկ օվկիանոսի հարավարևմտյան մասում և 1833թ-ից անգլիացիների հսկողության տակ են: Պատերազմը սկսվեց 1982թ. ապրիլի 2-ին, երբ արգենտինյան զորքերը ափ իջան և կալանավորեցին կղզիների նահանգապետին և կայազորին: Նույն օրը Անգլիան խզում է բոլոր հարաբերությունները Արգենտինայի հետ և ուղարկում է դեպի կղզիներ 40 նավերից բախկացած ռազմական նավախումբ: Պատերազմը տևեց 10 շաբաթ և ավարտվեց անգլիացիների հաղթանակով: Արգենտինացիները կորցրեցին սպանվածներով 1300 մարդ, անգլիացիները՝ 250: Ֆոլկլենդյան ճգնաժամը էապես ամրապնդեց անգլո-ամերիկյան դաշնակցային հարաբերությունները: Երբ ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդում առաջ քաշվեց բանաձև, որով կողմերը պետք է կանգնեցնեին ռազմական գործողությունները և սկսեին բանակցություններ վարել, Մեծ Բրիտանիան և ԱՄՆ վետո դրեցին այդ բանաձևի վրա: ԱՄՆ-ի և Մեծ Բրիտանիայի բարեկամական հարաբերությունները պայմանավորված էին նաև Թեոչերի և նախագահ Ռեյգանի անձնական ջերմ փոխհարաբերություններով: Անգ-

լիան պաշտպանում էր ԱՄՆ-ին բոլոր տարածքային կոնֆլիկտների հարցերում՝ Իրանի դեմ պայքարում, ինչպես նաև խորհրդային գործերի դեմ՝ Աֆղանիստանում: Թետչերը պաշտպանեց մոսկովյան օլիմպիադայի բոյկոտը, կրճատեց տնտեսական և մշակութային համագործակցությունը ԽՍՀՄ-ի հետ: Անգլիան պաշտպանեց ԱՄՆ-ի ռազմական գործողությունը Լիբիայի դեմ 1986թ, երբ ամերիկյան ինքնաթիռները օգտագործում էին բրիտանական ռազմական օդանավակայանները: Թետչերը մնում էր ՆԱՏՕ-ի հզորության ամրապնդման համառ կողմնակից՝ դիտելով այն որպես միջազգային լարվածության թուլացմանը նպաստող գործոն: Նա միջուկային զենքը համարում էր խաղաղություն ամրապնդող, համաշխարհային պատերազմը կանխարգելող միջոց և դեմ էր միջուկային լիակատար զինաթափմանը: Թետչերը չհամաձայնվեց իջեցնել բրիտանական միջուկային հզորության մակարդակը, երբ ԱՄՆ և ԽՍՀՄ-ը որոշեցին ոչնչացնել իրենց՝ եվրոպայի տարածքում տեղակայված միջին հեռահարության միջուկային զենքը:

Չնայած դրան, որ Թետչերը իր կառավարման առաջին տարիներին բռնել էր կոշտ հակախորհրդական դիրք, նա արևմտյան առաջնորդներից առաջինն էր, որը ողջունեց ԽՍՀՄ-ում սկսած վերակառուցման քաղաքականությունը: Թետչերն առանձնահատուկ հարգանքով էր վերաբերվում Գորբաչովին, որի հետ բոլոր պաշտոնական և անպաշտոն հանդիպումներն անցնում էին սրտագին փոխըմբռնման մթնոլորտում:

Չոն Մեյջըրը հիմնականում հետևում էր իր նախորդի արտաքին քաղաքականության գծին: Նա հավանություն տվեց երկու Գերմանիաների միավորմանը, սակայն առանց ավելորդ ոգևորության ընդունեց ԽՍՀՄ-ի փլուզումը: Ի տարբերություն Միտերանի և Քոլի, որոնք դատապարտեցին Չեչնիայի իրադարձությունները, Մեյջըրը միայն արտահայտեց այդ կապակցությամբ «մտահոգություն»:
Անգլիայի կողմից այդպիսի կորեկտ դիրքը Ռուսաստանի նկատմամբ թույլ տվեց երկու պետությունների միջև հաստատել կառուցողական հարաբերություններ, սակայն «բացառիկ» փոխհարաբերություններ Մեյջըրի և Ելցինի միջև այդպես էլ չհաստատվեցին: Անգլիական գործերը մասնակցեցին 1991թ. Իրաքի դեմ Պարսից ծոցի պատերազմին: Այդ պատերազմն էլ ավելի սերտացրեց Մեծ Բրիտանիայի և ԱՄՆ-ի հարաբերությունները:

Անգլիան ակտիվ մասնակցություն էր ցուցաբերում եվրոպական ինտեգրացիայի հետագա խորացման հետ կապված բոլոր միջոցառումներին: Նա պաշտպանեց Մասստրիխտի պայմանագիրը Եվրոպական Միության (ԵՄ) ստեղծման մասին, սակայն Անգլիան ունի իր «հատուկ» կարծիքը ինտեգրացիայի գործընթացի տեմպե-

րի վերաբերյալ: Օրինակ՝ երբ 2001թ. հունվարին Եվրոպական Միությունում մտցվեց ընդհանուր արժույթ՝ եվրոն, Մեծ Բրիտանիան չմիացավ այդ որոշմանը:

Մեջըրի կառավարման ժամանակ՝ 1994թ., տեղի ունեցավ Անգլիայի և Ֆրանսիայի միջև Լամանշի նեղուցի տակով անցկացված թունելի բացումը, որը կարելի է համարել դարի խոշորագույն կառույցներից մեկը:

3. Էնտոնի Բլերը և «Նոր լեյբորիզմը»



Տոնի Բլեր

Եվ այսպես, 1997թ. մայիսին կայացած ընտրություններից հետո պահպանողականների 18 տարվա իշխանությունը վերջացավ: Իշխանության գլուխ անցան լեյբորիստները Էնտոնի Բլերի գլխավորությամբ: Բլերը լեյբորիստների առաջնորդ է դառնում 1994թ., 40 տարեկան հասակում: Բլերը մարմնավորում էր բրիտանական քաղաքական գործիչների նոր սերունդը: Նա իր հիմնական ճիգերը կենտրոնացրեց լեյբորիստական կուսակցության իմիջի փոփոխման, «նոր» գաղափարախոսության կազ-

մավորման վրա: Այդ հարցերին էր նվիրված 1995թ. կայացած լեյբորիստական կուսակցության կոնֆերանսը: Փոխվեց կուսակցության կանոնադրությունը: Ըստ նոր կանոնադրության՝ լեյբորիստական կուսակցությունը դառնում էր «դեմոկրատական և սոցիալիստական», որի գործունեությունը պետք է ուղղված լինի «արդար հասարակության» ստեղծմանը: Իսկ այդ «արդար հասարակության» հիմքում պետք է լինեին դինամիզմը և մրցակցությունը, որոնք պետք է ապահովեին հնարավորությունների հավասարություն, ինչպես նաև երաշխիք դառնային աղքատության դեմ: Պետք է նշել նաև, որ դեռ մինչև կոնֆերանսը լեյբորիստները փոխեցին իրենց կուսակցության խորհրդանիշը՝ կարմիր դրոշը փոխարինվեց կարմիր վարդով: Այդ էին հիմնականում «Նոր լեյբորիզմի» դրույթները, որոնք թույլ տվեցին կուսակցությանը հաղթել ընտրություններում:

Բայց ամենահետաքրքիրը այն է, որ Բլերը փաստորեն չփոխեց տնտեսական քաղաքականությունը: Ինչպես և պահպանողականների ժամանակ, առավելությունը տրվում էր մասնավոր հատվածին, պետությունը համարյա չէր խառնվում տնտեսական ընթացքի մեջ՝ միևնույն ժամանակ ամեն տեսակ աջակցություն ցույց տալով ձեռնարկատիրությանը, արտադրության բազայի տեխնիկական և տեխնոլոգիական մոդերնիզացմանը: XXդ. 90-ական թթ. վերջում Մեծ Բրիտանիայի տնտեսությունը պահպանում էր աճի տեմպի կայունությունը, ինչպես նաև շուկայի բարենպաստ վիճակը և լավ պայմաններ ֆինանսական ներդրումների համար: Բոլոր երկրներից, որոնք մտնում են Եվրոպական համագործակցության մեջ, Մեծ Բրիտանիան արտասահմանյան ֆինանսական ներդրումների մակարդակով զբաղեցնում է առաջին տեղը: Անգլիայում գործում են ավելի քան 13 000 արտասահմանյան ֆիրմաներ, այդ թվում նաև խոշորագույն անդրազգային մենաշնորհներ՝ բարձր տեխնոլոգիական արտադրության բնագավառում: Անցկացվող ֆինանսական քաղաքականությունը, որը նույնպես Մեյջրի կառավարության քաղաքականության շարունակությունն է, թույլ տվեց զգալի չափով իջեցնել պետական բյուջեի պակասուրդը, ինչը, իր հերթին, նպաստեց Մեծ Բրիտանիայի ամբողջ ֆինանսարժութային համակարգի կայունացմանը: Սղաճի մակարդակը 1999թ. կազմեց ընդամենը 3, 4%:

1999թ. Անգլիայում անցկացվեց լորդերի պալատի բարեփոխում, որով պերը (լորդը) զրկվեց իր տիտղոսը որպես ժառանգություն թողնելու իրավունքից: Պերի (լորդի) տիտղոսի շնորհումը մնում է որպես թագավորին տրվող արտոնություն, սակայն թեկնածուների ընտրությունը պետք է կատարի հատուկ և անկախ հանձնաժողովը: Այդ բարեփոխման հետևանքը եղավ այն, որ վերին պալատի կազմը ենթարկվեց ռադիկալ փոփոխությունների. հեռացվեցին բոլոր ժառանգական լորդերը:

1997թ. Ուելսում և Շոտլանդիայում տեղի ունեցան հանրաքվեներ տեղական օրենսդիր ժողովների ստեղծման վերաբերյալ: Ուելսում հանրաքվեին մասնակցեց բնակչության 50%, այդ պատճառով սահմանադրական բարեփոխումը այստեղ անցկացվեց ոչ լրիվ ծավալով: Ստեղծվեց ասամբլեա, որը իրավունք չունի ընդունել տարածքային օրենքներ և հարկեր հաստատել: Նրա իրավասության մեջ մտան միայն ռեզիդնալ տնտեսական զարգացման, գյուղատնտեսության, կրթության և բնապահպանության (էկոլոգիայի) հետ կապված հարցերը: Շոտլանդիայում սահմանադրական բարեփոխումը հավանություն ստացավ բնակչության 74%-ի կողմից: Շոտլանդական պառլամենտը ստացավ լայն լիազորութ-

յուններ, այդ թվում նաև տարածքային օրենքների ընդունում, որոնք չպետք է հակասեն կենտրոնական օրենսդրությանը: Պարլամենտը իրավունք ստացավ նաև հաստատել և հավաքել հարկերը: Շոտլանդական պառլամենտի վերականգնումից հետո կարող է հետևել նաև Շոտլանդիայի անջատումը Միացյալ Թագավորությունից: Սակայն ընտրությունների ժամանակ շոտլանդական Ազգային կուսակցությունը՝ անջատման կողմնակիցները, առայժմ պարտություն կրեց: Շոտլանդական պառլամենտի պաշտոնական բացումը տեղի ունեցավ 1999թ. հունիսի 1-ին:

Մեծ Բրիտանիայի համար իբրև ծանրագույն քաղաքական խնդիր է մնում Յուլսիսային Իռլանդիայի հարցը: Բլերը համաձայնվեց, որ բանակցություններում մասնակցեն Շին Ֆեյն կուսակցության անդամները, և 1998թ. ապրիլին ԱՄՆ-ի միջնորդությամբ ստորագրվեց եռակողմ պայմանագիր, որով՝ 1. վերականգնվում էր Յուլսիսային Իռլանդիայի քաղաքական ինքնավարության կարգավիճակը, 2. ստեղծվեց Յուլսիսային Իռլանդիայի ազգային ասամբլեա, որը պետք է աշխատի «երկկողմանի համաձայնության» կանոններով, այսինքն՝ ամեն մի որոշում ընդունելու համար պահանջվում է ինչպես կաթոլիկ, այդպես էլ բողոքական պատգամավորների համաձայնությունը 3. Իռլանդիան պարտավորվեց հրաժարվել Օլսթերից. 4. Անգլիան համաձայնվեց համաիրլանդական տեղական ինքնավար մարմինների ստեղծմանը: Հաշտության պայմանագիրը հաստատվեց 1998թ. մայիսի 22-ին՝ հանրաքվեի ժամանակ: Յուլսիսային Իռլանդիայում «կողմ» քվեարկեց բնակչության 71%, Իռլանդիայում՝ 94%: 1998թ. հունիսին տեղի ունեցան ընտրություններ Ազգային ասամբլեա, որը պետք է կազմեր կառավարությունը: Սակայն 1999թ. Իռլանդական հանրապետական բանակը հրաժարվեց կատարել իր կողմից տրված զինաթափման խոստումը և ահաբեկչական գործողությունները շարունակվեցին: Այսպիսով, պրոբլեմը, չնայած բոլոր ջանքերին, այդպես էլ մնաց չլուծված:

Արտաքին քաղաքականությունում Բլերը գնաց ԱՄՆ-ի հետ «առանձնահատուկ հարաբերությունների» էլ ավելի ամրապնդման ուղիով: Բլերը ջերմ անձնական հարաբերություններ ուներ նախագահ դենոկրատ Բիլ Զլինտոնի հետ: 1998թ. փաստորեն միայն Լոնդոնը պաշտպանեց ԱՄՆ-ի՝ Սուդանի և Աֆղանստանի այսպես կոչված «հակաահաբեկչական» ռմբակոծությունները: 1998թ. դեկտեմբերին տեղի ունեցան անգլո-ամերիկյան համատեղ ռազմական գործողություններ Իրաքի դեմ, իսկ 1999թ. Մեծ Բրիտանիան ԱՄՆ-ի հետ միասին Հարավսլավիայի դեմ ամենակոշտ գործողությունների կողմնակիցն էր:



Բրիտանական ռազմական ուժերը մասնակցություն ունեցան Սերբիայի ռմբակոցություններին: Մեծ Բրիտանիան կողմնակից է «ՆԱՏՕ-ի դեպի արևելք ընդլայնման» գործընթացին: Պետք է նշել նաև, որ հաջողվել է անձնական ջերմ հարաբերություններ հաստատել նաև ներկայիս ԱՄՆ-ի նախագահ՝ հանրապետական Ջորջ Բուշի հետ և «առանձնահատուկ հարաբերությունները» երկու երկրների միջև գտնվում են ծաղկման մեջ: 2001թ. սեպտեմբերի 11-ին Նյու Յորքում տեղի ունեցած ահաբեկչությունից հետո Բլերը անձամբ միանգամից ժամանեց Վաշինգտոն՝ ցույց տալով, որ Մեծ Բրիտանիան միշտ Ամերիկայի կողքին է: Նոր լեյբորիստական կառավարության սկզբում 1997թ. հուլիսի 1-ից, հարյուր հիսունվեց տարվա տիրապետությունից հետո Մեծ Բրիտանիան վերադարձրեց Չինաստանին Յունկոնգը: Յամաձայնությունը Չինաստանի հետ

կնքվեց դեռ 1984թ. Թետչերի իշխանության ժամանակ: Ըստ կնքված համաձայնագրի չինացիները՝ 50 տարվա ընթացքում անփոփոխ պետք է թողնեն Յոնկոնգի հասարակական կարգը:

1997թ. տեղի ունեցավ իրադարձություն, որը ցնցեց ամբողջ Անգլիան. օգոստոսի 31-ին գահաժառանգ Չարլզի նախկին կինը՝ արքայազնուհի Դիանան զոհվեց ավտովթարում իր սիրեկան՝ եգիպտացի միլիարդատեր Դոդի Ալ Ֆայեդի հետ միասին Փարիզի կենտրոնում:

2001թ. գարնանը տեղի ունեցան պառլամենտական ընտրություններ, որոնք հաղթանակ բերեցին լեյբորիստներին, և էնտոնի Բլերը նորից գլխավորեց լեյբորիստական կառավարությունը:

**Անգլիայի և Մեծ Բրիտանիայի թագավորները և
արքայատոհմերը**

Նորմանդական արքայատոհմ

1. Վիլհելմ I Նվաճողը (1066 - 1087)
2. Վիլհելմ II (1087 - 1100)
3. Ջեմրի I (1100 -1135) բարոնների խռովության տարի-
ները (1135-1153)
4. Ստեֆան (1153 - 1154)

Պլանտագենետների արքայատոհմ

1. Ջեմրի II (1154 - 1189)
2. Ռիչարդ I Առյուծի Սիրտ (1189 - 1199)
3. Ջոն I (1199 - 1216)
4. Ջեմրի III (1216 - 1272)
5. Էդվարդ I (1272 - 1307)
6. Էդվարդ II (1307 - 1327)
7. Էդվարդ III (1327 - 1377)
8. Ռիչարդ I (1377 - 1399)

Լանկաստերների արքայատոհմ

1. Ջեմրի IV (1399 - 1413)
2. Ջեմրի V (1413 - 1422)
3. Ջեմրի VI (1422 - 1461)

Յորքերի արքայատոհմ

1. Էդվարդ IV (1461 - 1483)
2. Էդվարդ V (1483)
3. Ռիչարդ III (1483 - 1485)

Թյուդորների արքայատոհմ

1. Ջեմրի VII (1485 - 1509)
2. Ջեմրի VIII (1509 - 1547)
3. Էդվարդ VI (1547 - 1553)
4. Մարիա (1553 - 1558)
5. Էլիզաբեթ I (1558 - 1603)

Ստյուարտների արքայատոհմ

1. Ջեյմս I (1603 - 1625)
2. Կառլոս I (1625 - 1649) - գլխատվեց
1649 - 1653՝ հանրապետություն

1653 - 1658՝ Կրոնվելի պրոտեկտորատ

3. Կառլոս II (1660 - 1685)
4. Ջեյմս II (1685 - 1688)՝ գահազրկվում է 1688թ.՝ «փառավոր հեղափոխություն»
5. Վիլհելմ III (1688 - 1702)
6. Աննա Ստյուարտ (1702 - 1714)

Հանուկերյան արքայատոհմ

1. Ջորջ I (1714 - 1727)
2. Ջորջ II (1727 - 1760)
3. Ջորջ III (1760 - 1820)
4. Ջորջ IV (1820 - 1830)
5. Վիլհելմ IV (1830 - 1837)
6. Վիկտորիա (1837 - 1901)

Վինզորների արքայատոհմ

1. Էդվարդ VII (1901 - 1910)
2. Ջորջ V (1910 - 1936)
3. Էդվարդ VIII (1936թ Ջրաժարվեց գահից)
4. Ջորջ VI (1936 - 1952)
5. Էլիզաբեթ II (1952-)



3/4 1/2 μ»Ã II

Անգլիայի վարչապետները (XIXդ. վերջ - XXդ.)

- կան
1. Բենդջամեն Դիզրաեյի (1874 - 1880) – պահպանողական
 2. Ուիլյամ Գլադսթոն (1880 - 1885) – լիբերալ
 3. Ռոբերտ Սոլսբերի (1885 - 1892) – պահպանողական
 4. Ուիլյամ Գլադսթոն (1892 - 1894) – լիբերալ
 5. Ռոբերտ Սոլսբերի (1894 - 1902) – պահպանողական
 6. Արթուր Բալֆուր (1902 - 1905) – պահպանողական
 7. Հենրի Քեմփբել - Բաններման (1905 - 1908) – լիբերալ
 8. Հերբերթ Էսքվիթ (1908 - 1916) – լիբերալ
 9. Դեվիդ Լլոյդ Ջորջ (1916 - 1922) – լիբերալ
 10. Սթենլի Բոլդուին (1923 - 1924) – պահպանողական
 11. Ռամսեյ Մակդոնալդ (1924) – լեյբորիստ
 12. Սթենլի Բոլդուին (1924 - 1929) – պահպանողական
 13. Ռամսեյ Մակդոնալդ (1929 - 1931) – լեյբորիստ
 14. Ռամսեյ Մակդոնալդ (1931 - 1935) – դուրս եկավ լեյբորիստական կուսակցությունից և գլխավորեց «ազգային կուսիցիոն կառավարությունը»
 15. Սթենլի Բոլդուին (1935 - 1937) – պահպանողական
 16. Նեվի Չեմբերլեն (1937 - 1940) – պահպանողական
 17. Ուինսթոն Չերչիլ (1940 - 1945) – պահպանողական
 18. Կլեմենթ Էթլի (1945 - 1951) – լեյբորիստ
 19. Ուինսթոն Չերչիլ (1951 - 1955) – պահպանողական
 20. Արթուր Իդեն (1955 - 1957) – պահպանողական
 21. Հարոլդ Մակմիլան (1957 - 1963) – պահպանողական
 22. Ալեկ Դուգլաս – Հյուն (1963 - 1964) – պահպանողական
- կան
23. Հարոլդ Վիլսոն (1964 - 1970) – լեյբորիստ
 24. Էդվարդ Հիթ (1970 - 1974) – պահպանողական
 25. Հարոլդ Վիլսոն (1974 - 1976) – լեյբորիստ
 26. Ջեյմս Քալագհան (1976 - 1979) – լեյբորիստ
 27. Մարգարետ Թետչեր (1979 - 1990) – պահպանողական
- կան
28. Ջոն Մեյջոր (1990 - 1997) – պահպանողական
 29. Էնտոնի Բլեր (1997 -) – լեյբորիստ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Գլուխ առաջին

Ֆրանսիան 2-րդ համաշխարհային պատերազմից հետո:

4-րդ Հանրապետություն

4

1. Ժամանակավոր վարչակարգ: 4-րդ Հանրապետության սահմանադրա-իրավական ձևավորումը 4
2. Քաղաքական զարգացումը 50-ական թթ-ին: 4-րդ Հանրապետության սահմանադրաիրավական ճգնաժամը 13
3. Ֆրանսիայի սոցիալ-տնտեսական զարգացումը 40-50-ական թթ-ի երկրորդ կեսին 21
4. Ֆրանսիայի արտաքին քաղաքականությունը հետպատերազմյան ժամանակաշրջանում: Ալժիրյան ճգնաժամը և գեներալ դը Գոլի իշխանությունը գլուխ գալը 25

Գլուխ երկրորդ

Գոլիզմը և 5-րդ Հանրապետության կազմավորումը

32

1. Գոլիզմի քաղաքական փիլիսոփայությունը: 5-րդ Հանրապետության սահմանադրաիրավական կառուցվածքը 32
2. Ֆրանսիայի սոցիալ-տնտեսական զարգացումը դը Գոլի կառավարման ժամանակաշրջանում 39
3. Դըգոլյան Ֆրանսիայի արտաքին քաղաքականությունը 41
4. 1968թ-ի «կարմիր մայիսը» և դը Գոլի հրաժարականը 45
5. Ժորժ Պոմպիդու: Գոլիզմը դը Գոլից հետո 47

Գլուխ երրորդ

Ֆրանսիան 1974-2000 թթ-ի ժամանակաշրջանում

52

1. Ֆրանսիան 1974-1981թթ-ին: Վալերի ժիսկար դ՝ Էսթեն 52
2. 1981թ-ի նախագահական ընտրությունները: «Ձախ էքսպերիմենտ» 58
3. 1986 և 1988թթ-ի ընտրական արշավները: «Համագոյակցության» առաջին փորձը 65
4. Ֆրանսիայի արտաքին քաղաքականությունը 80-ական թթ-ին 73
5. Ֆրանսիայի ներքաղաքական և տնտեսական զարգացումը 90-ական թթ-ին 76
6. Ֆրանսիայի արտաքին քաղաքականությունը 90-ական թթ-ին 85

Գլուխ չորրորդ	
Մեծ Բրիտանիան հետպատերազմյա առաջին տարիներին /1945-1950/: «Սառը պատերազմի» սկիզբը:	93
1. 1945թ-ի «Բրիտանական հեղափոխությունը»: Լեյբորիստների հաղթանակը	93
2. Լեյբորիստների ներքին և արտաքին քաղաքականությունը: «Սառը պատերազմի» սկիզբը	94
Գլուխ հինգերորդ	
Մեծ Բրիտանիան 50-70-ական թթ-ին	100
1. Պահպանողականների կառավարումը/1951-1964թթ./: Չերչիլի երկրորդ անգամ իշխանություն գլուխ գալը	100
2. Հարոլդ Վիլսոնի լեյբորիստական կառավարությունը/1964-1970թթ./	106
3. Էդվարդ Հիթի պահպանողական կառավարությունը/1970-1974թթ./	110
4. Մեծ Բրիտանիան Հարոլդ Վիլսոնի/1974-1976թթ./ և Ջեյմս Քալագհանի/1976-1979թթ./ կառավարման ժամանակաշրջանում	112
5. Մեծ Բրիտանիան և 60-70-ական թթ-ի միջազգային հարաբերությունները	114
Գլուխ վեցերորդ	
Մեծ Բրիտանիան 80-90-ական թթ-ին	116
1. Մ.Թետչերի/1979-1990թթ./ և Ջ.Մեյջորի/1990-1997թթ./ կառավարման տարիները	116
2. Մեծ Բրիտանիայի արտաքին քաղաքականությունը 80- 90-ական թթ-ին	123
3. Էնտոնի Բլերը և «նոր լեյբորիզմը»	125